

ISSN 2090 – 3567

**МАРКАЗИ ТАДҚИҚОТИ СТРАТЕГИИ
НАЗДИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

**МУНОСИБАТҲОИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ
ВА АМНИЯТ**

**ЦЕНТР СТРАТЕГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН**

**МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ
И БЕЗОПАСНОСТЬ**

**CENTER FOR STRATEGIC RESEARCH UNDER THE
PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN**

**INTERNATIONAL RELATIONS
AND SECURITY**

№1 (5) 2023

Душанбе – 2023

Муассис: Маркази тадқиқоти стратегии

назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Маҷалла соли 2022 таъсис ёфтааст. Дар як сол чор шумора нашр мешавад.

Учредитель: Центр стратегических исследований

при Президенте Республики Таджикистан

Журнал основан в 2022 году. Периодичность издания – 4 раза в год.

Founder: Center for Strategic Research under the

President of the Republic of Tajikistan

The journal was founded in 2022. The journal is published four times per year.

Сармухаррир

Муҳаммадзода П.А., доктори илмҳои сиёсӣ

Ҳайати таҳририя

Усмонзода Х.У., доктори илмҳои фалсафа,

Зиёӣ Х.М., доктори илмҳои фалсафа,

Муҳаммад А.Н., доктори илмҳои сиёсӣ,

Қурбонов А.Ш., доктори илми фалсафа,

Хидирзода М.У., доктори илмҳои фалсафа,

Майтдинова Г., доктори илмҳои таърих,

Саидов А.С., доктори илмҳои фалсафа,

Одинаев Ҳ., доктори илмҳои иқтисодӣ,

Саидмуродов Л.Х., доктори илмҳои иқтисодӣ,

Раҳимзода Ш., доктори илмҳои иқтисодӣ,

Додихудоев Х., номзади илмҳои сиёсӣ,

Сафарализода Х.Қ., номзади илмҳои сиёсӣ,

Назриева О.Ш., номзади илмҳои фалсафа,

Олимзода В., котиби масъул.

Перевод и редакция таджикских текстов: Давлатов З., Сатторов Қ.,

Перевод и редакция русских и английских текстов: Мансур Суруш,

Шарифзода С.

Технический редактор: Олимзода В.

Подписной индекс журнала:

Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон шаҳри Душанбе хиёбони Рӯдакӣ,

89. Тел: (992 37) 221-11-00, 221-16-36; e-mail: info@mts.tj

МУНДАРИҶА

СИЁСАТШИНОСӢ

<i>ПЕШВОИ МИЛЛАТ ВА ИҚДОМОТИ САТҲИ ҶАҶОНӢ. ЭЪТИБОРИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ ТОҶИКИСТОН ҚАВИТАР МЕГАРДАД СИРОҶИДДИН МУҲРИДДИН.....</i>	<i>9</i>
<i>ТАШАББУСҶОИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ҲАМЧУН ОМИЛИ РУШД ВА ТАҲКИМИ СИЁСАТИ ҲАМСОЯГИИ НЕК ДАР ОСИЁИ МАРКАЗӢ ДАР ШАРОИТИ МУОСИРИ МУНОСИБАТҶОИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ МУҲАММАДЗОДА ПАРВИЗ АБДУРАҲМОН.....</i>	<i>17</i>
<i>РУШДИ МУНОСИБАТҶОИ ДИПЛОМАТӢ МИЁНИ ТОҶИКИСТОНУ ТУРКИЯ ДАР ШАРОИТИ МУОСИР ГУЛОВ АШРАФҶОН.....</i>	<i>24</i>
<i>ТОҶИКИСТОН-ТУРКМАНИСТОН: ДӢСТИИ СОБИТШУДА, ШАРИКИИ БОЭЪТИМОДИ СТРАТЕГӢ ВА УҶУҚҶОИ НАВИ ҲАМКОРӢ ФАРРУХ ШАРИФЗОДА, АБДУҶАББОРОВ МАЪРУФҶОН АБДУАЗИЗОВИЧ.....</i>	<i>31</i>
<i>АФЗАЛИЯТ ВА ДУРНАМОИ ҲАМКОРИҶОИ ҲИНДУСТОН- ОСИЁИ МАРКАЗӢ ДАР ҚАРИНАИ ТАРТИБОТИ НАВИ ҶАҶОНӢ: НИГОҶЕ АЗ ТОҶИКИСТОН ШАРИПОВ САӢҶОМИД САФАРМАДОВИЧ.....</i>	<i>44</i>
<i>ДУРНАМОИ ТАЪМИНИ СУБОТИ СИЁСӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН САФАРАЛИЗОДА ХУҶАМУРОД ҚУДДУСӢ.....</i>	<i>55</i>
<i>ТАҲКИМИ МАРЗҶОИ ХОРИҶӢ ВА ДОХИЛИИ МИНТАҚА ҲАМЧУН УНСУРИ АМНИЯТИ ДАСТА ҶАМӢИИ ОСИЁИ МАРКАЗӢ ШАРИПОВ АМРИДДИН НУРИДИНОВИЧ.....</i>	<i>69</i>
<i>“ОСИЁИ МАРКАЗӢ-ЧИН ” ҲАМЧУН МОДЕЛИ НАВИ ҲАМКОРИИ АМАЛИИ МИНТАҚАВӢ БАРОИ РУШДИ МУШТАРАК МУҲАММАДЗОДА ПАРВИЗ АБДУРАҲМОН.....</i>	<i>84</i>
<i>ТОҶИКИСТОН ВА АҶҶОНИСТОН: МУБОРИЗА БО ТЕРРОРИЗМИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ (1995-1997) САҶОЛЗОДА МУҲАММАДӢ КУРБОН.....</i>	<i>91</i>

<i>РУШДИ ҲАМКОРИҲОИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ВА ҶУМҲУРИИ ҚАЗОҚИСТОН ДАР ҚАРИНАИ ШАРИКИИ СТРАТЕГӢ</i> ШАРИПОВ САӢҲОМИД САҒАРМАДОВИЧ	102
--	-----

<i>МАРҲАЛАИ НАВ ДАР ТАҲКИМИ ШАРИКИИ ТОҶИКИСТОНУ ҒАРОНСА (СОЛҲОИ 2018-2020)</i> ШАРИҒЗОДА ҒИРДАВС АБДУЛҒАТТОҲ	118
--	-----

ИҚТИСОДИӢ

<i>САМТҲОИ АҒЗАЛИЯТНОКИ ҲАМКОРИҲОИ ИҚТИСОДИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН БО ҶУМҲУРИИ ҒАРОНСА</i> АШУРОВ АРДАМЕҲР МУРОДҚУЛОВИЧ	130
---	-----

<i>ТАҲЛИЛУ АРЗӢБИИ БАЪЗЕ АЗ ТАҲДИДУ ХАТАРҲОИ ЭҲТИМОЛӢ ДАР ТАЪМИНИ АМНИЯТИ ИҚТИСОДИ МИЛЛӢ</i> ОДИНАЕВ АМИН ИБРОҲИМОВИЧ	139
---	-----

<i>ВАЗӢИ ИМРӢЗАИ МАҲСУЛОТИ ХУРОКВОРӢ ВА АМНИЯТИ ОЗУҚАВОРӢ</i> РУСТАМҶОНИ САӢДУЛЛОИ ҚУЗРАТЗОДА	149
---	-----

ҒАЛСАҒА

<i>ҒАЗОИ ИДЕОЛОГӢ ВА МАСЪАЛАҲОИ ТАЪМИНИ СУБОТИ СИЁСӢ</i> ҲИДИРЗОДА МАҲҒИРАТ УМАР	158
--	-----

СОДЕРЖАНИЕ

ПОЛИТОЛОГИЯ

ЛИДЕР НАЦИИ И ИНИЦИАТИВЫ МИРОВОГО УРОВНЯ. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ПРЕСТИЖ ТАДЖИКИСТАНА УКРЕПЛЯЕТСЯ

СИРОДЖИДДИН МУХРИДДИН.....9

ИНИЦИАТИВЫ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ И УКРЕПЛЕНИЯ ПОЛИТИКИ ДОБРОСОСЕДСТВА В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

МУХАММАДЗОДА ПАРВИЗ АБДУРАХМОН.....17

РАЗВИТИЕ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ТАДЖИКИСТАНОМ И ТУРЦИЕЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

ГУЛОВ АШРАФДЖАН.....24

ТАДЖИКИСТАН – ТУРКМЕНИСТАН: ПРОВЕРЕННАЯ ДРУЖБА, НАДЕЖНОЕ СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПАРТНЕРСТВО И НОВЫЕ ГОРИЗОНТЫ СОТРУДНИЧЕСТВА

**ФАРРУХ ШАРИФЗОДА,
АБДУДЖАББОРОВ МАЪРУФДЖОН АБДУАЗИЗОВИЧ.....31**

ПРИОРИТЕТ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОТРУДНИЧЕСТВА ИНДИИ И ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В КОНТЕКСТЕ НОВОГО МИРОВОГО ПОРЯДКА: ВЗГЛЯД ИЗ ТАДЖИКИСТАНА

ШАРИПОВ САЙХОМИД САФАРМАДОВИЧ.....44

ПЕРСПЕКТИВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СТАБИЛЬНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

САФАРАЛИЗОДА ХУДЖАМУРОД КУДДУСИ.....55

УКРЕПЛЕНИЕ ВНЕШНИХ И ВНУТРЕННИХ ГРАНИЦ РЕГИОНА КАК ЭЛЕМЕНТ КОЛЛЕКТИВНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

ШАРИПОВ АМРИДДИН НУРИДИНОВИЧ.....69

«ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ - КИТАЙ» КАК НОВАЯ МОДЕЛЬ ПРАКТИЧЕСКОГО РЕГИОНАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА ДЛЯ СОВМЕСТНОГО РАЗВИТИЯ

МУХАММАДЗОДА ПАРВИЗ АБДУРАХМОН.....84

ТАДЖИКИСТАН И АФГАНИСТАН: БОРЬБА С МЕЖДУНАРОДНЫМ ТЕРРОРИЗМОМ (1995 – 1997 ГГ.)

САФОЛЗОДА МУХАММАДИ КУРБОН.....91

*РАЗВИТИЕ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ РЕСПУБЛИКОЙ
ТАДЖИКИСТАН И РЕСПУБЛИКОЙ КАЗАХСТАН В КОНТЕКСТЕ
СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПАРТНЕРСТВА*

ШАРИПОВ САЙХОМИД САФАРМАДОВИЧ.....102

*НОВЫЙ ЭТАП В УКРЕПЛЕНИИ ТАДЖИКСКО-ФРАНЦУЗСКОГО
ПАРТНЕРСТВА (2018-2020 ГГ.)*

ШАРИФЗОДА ФИРДАВС АБДУЛФАТТОХ.....118

ЭКОНОМИКА

*ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО
СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ РЕСПУБЛИКОЙ ТАДЖИКИСТАН И
ФРАНЦУЗСКОЙ РЕСПУБЛИКОЙ*

АШУРОВ АРДАМЕХР МУРОДКУЛОВИЧ.....130

*АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НЕКОТОРЫХ ВОЗМОЖНЫХ ВЫЗОВЫ И УГРОЗЫ
В ОБЕСПЕЧЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ*

ОДИНАЕВ АМИН ИБРАГИМОВИЧ.....139

*ТЕКУЩЕЕ СОСТОЯНИЕ ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТОВ И
ПОТЕНЦИАЛЬНЫЕ РИСКИ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ПРОДОВОЛЬСТВЕННУЮ
БЕЗОПАСНОСТЬ*

РУСТАМЖОНИ САИДУЛЛОИ КУЗРАТЗАДЕ.....149

ФИЛОСОФИЯ

*ИДЕОЛОГИЧЕСКОЕ ПРОСТРАНСТВО И ВОПРОСЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ПОЛИТИЧЕСКОЙ СТАБИЛЬНОСТИ*

ХИДИРЗОДА МАХФИРАТ УМАР.....158

CONTENT

POLITICAL SCIENCE

*LEADER OF THE NATION AND WORLD LEVEL INITIATIVES. TAJIKISTAN
EVER STRENGTHENS ITS INTERNATIONAL REPUTATION*

SIROJIDDIN MUHRIDDIN.....9

*INITIATIVES OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN AS A FACTOR IN THE
DEVELOPMENT AND STRENGTHENING OF THE POLICY OF GOOD
NEIGHBORLINESS IN CENTRAL ASIA IN MODERN CONDITIONS OF
INTERNATIONAL RELATIONS*

MUHAMMADZODA PARVIZ ABDURAHMON.....17

*DEVELOPMENT OF DIPLOMATIC RELATIONS BETWEEN TAJIKISTAN
AND TURKIYE IN MODERN CONDITIONS*

GULOV ASHRAFJAN.....24

*TAJIKISTAN – TURKMENISTAN: PROVEN FRIENDSHIP, RELIABLE
STRATEGIC PARTNERSHIP AND NEW HORIZONS OF COOPERATION*

**FARRUKH SHARIFZODA,
ABDUJABBOROV MARUFJON ABDUAZIZOVICH**.....31

*PRIORITY AND PERSPECTIVE OF INDIA-CENTRAL ASIA’S
COOPERATION IN THE CONTEXT OF NEW GLOBAL ORDER:
VIEW FROM TAJIKISTAN*

SHARIPOV SAIHOMID SAFARMADOVICH.....44

*STRENGTHENING THE EXTERNAL AND INTERNAL BORDERS OF THE
REGION AS AN ELEMENT OF THE COLLECTIVE SECURITY OF CENTRAL
ASIA*

SHARIPOV AMRIDDIN NURIDINOVICH.....55

*PERSPECTIVES OF ENSURING POLITICAL STABILITY IN THE REPUBLIC
OF TAJIKISTAN*

SAFARALIZODA KHUJAMUROD QUDDUSI.....69

*“CENTRAL ASIA - CHINA” AS A NEW MODEL OF PRACTICAL REGIONAL
COOPERATION FOR JOINT DEVELOPMENT*

MUHAMMADZODA PARVIZ ABDURAHMON.....84

*TAJIKISTAN AND AFGHANISTAN: THE FIGHT AGAINST
INTERNATIONAL TERRORISM (1995-1997)*

SAFOLZODA MUKHAMMADI QURBON.....91

*DEVELOPMENT OF COOPERATION BETWEEN THE REPUBLIC OF
TAJIKISTAN AND THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN IN THE CONTEXT OF
STRATEGIC PARTNERSHIP*

SHARIPOV SAIHOMID SAFARMADOVICH.....102

*A NEW STAGE IN THE STRENGTHENING OF TAJIK-FRENCH
PARTNERSHIP (2018-2020)*

SHARIFZODA FIRDAVS ABDULFATTOH.....118

ECONOMY

*PRIORITY AREAS OF ECONOMIC COOPERATION BETWEEN THE
REPUBLIC OF TAJIKISTAN AND THE FRENCH REPUBLIC*

ASHUROV ARDAMEHR MURODKULOVICH.....130

*ANALYSIS AND ASSESSMENT OF SOME POSSIBLE CHALLENGES AND
THREATS IN ENSURING NATIONAL ECONOMIC SECURITY*

ODINAEV AMIN IBRAGIMOVICH.....139

*THE CURRENT STATE OF FOOD AND POTENTIAL RISKS AFFECTING
FOOD SECURITY*

RUSTAMJON SAIDULLO KUZRATZODA.....149

PHILISOPHY

IDEOLOGICAL SPACE AND ISSUES OF ENSURING POLITICAL STABILITY

KHIDIRZODA MAKHFIRAT UMAR.....158

УДК:32.328

ПЕШВОИ МИЛЛАТ ВА ИҚДОМОТИ САТҲИ ҶАҲОНӢ. ЭЪТИБОРИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ ТОҶИКИСТОН ҚАВИТАР МЕГАРДАД

СИРОҶИДДИН МУҲРИДДИН,

Вазири корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон
734001, Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, кӯчаи. Шероз 33;
тел:(+992 37) 221-18-08; e-mail: info@mfa.tj

Дар мақолаи мазкур ба яке аз масъалаҳои мубрами ҷаҳони муосир таваҷҷуҳи махсус зоҳир гардидааст. Муаллиф дар асоси омӯзиши адабиёти гуногуни илмӣ ва таҳлили воқеияти равандҳои байналмилалӣ масъалаи гузошташударо таҳқиқ намуда, ба хулосае омадааст, ки масъалаи ҳифзи пирияхҳо дар шароити муосир бештар хусусияти илмиву амалиро касб намудаанд. Дар ин раванд ба аҳаммияти иқдоми байналмилалии Тоҷикистон вобаста ба ҳифзи пирияхҳо таваҷҷуҳ гардида, нақши Пешвои миллат дар ин росто мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Бо дарназардошти он, ки солҳои охир тағйирёбии босуръати иқлим ва гармиавии сайёраи Замин бештар ба назар мерасад, ташаббусҳои ҷаҳонии Тоҷикистон дар соҳаи обу иқлим василаи муҳимми ҳифзи пирияхҳо ба ҳисоб мераванд.

Калидвожаҳо: *Пешвои миллат, Тоҷикистон, Созмони Милали Муттаҳид, ташаббусҳои байналмилалӣ, ҳифзи пирияхҳо, тағйирёбии иқлим, эътибори байналмилалӣ, кишвари ташаббускор.*

Ба шарофати сиёсати хирадмандона ва дурбинонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, Тоҷикистон кишвари ташаббускор, пешоҳанг ва таъсиргузор дар пешбурди рӯзномаи ҷаҳонии марбут ба обу иқлим эътироф гардидааст. Дар робита ба пешниҳоди Тоҷикистон қабул гардидани қарори Маҷмаи умумии Созмони Милали Муттаҳид дар бораи эълон кардани соли 2025 Соли байналмилалии ҳифзи пирияхҳо ва 21 март ҳамчун Рӯзи ҷаҳонии пирияхҳо бори дигар ин амрро тасдиқ намуд.[1]

Аҳаммияти пирияхҳо ба сифати манбаъҳои асосии захираҳои об дар таъмини аҳолии сайёра бо ин неъматии табиӣ, ки сарчашмаи ҳаёт аст, хеле муҳим мебошад. Аз ин лиҳоз, обшавии босуръати пирияхҳо яке аз масъалаҳои нигаронкунанда дар сатҳи ҷаҳонӣ буда, оқибатҳои манфиро ба бор меорад. Бинобар ин, ташаббусҳои Сарвари давлати мо роҷеъ ба ҳифзи

пиряхҳо ва рафъи норасоии об аз сӯйи ҷомеаи ҷаҳонӣ саривактӣ арзёбӣ шуда, аҳли башарро аз дигаргуниҳои ҷиддии табиат хушдор дод. Маҳз иқдоми навбатии Пешвои тоҷикон – сиёсатмадори сатҳи ҷаҳонӣ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҷиҳати пешгирии аз таҳдиди обшавии пиряхҳо, кишварҳои дунёро ба андешидани тадбирҳои фаврӣ ва муҳим водор намуд.

Бояд хотирнишон сохт, ки ханӯз соли 2009 дар пойтахти Дания – шаҳри Копенгаген зимни суҳанронии Сарвари давлат дар Конфронси 15-уми ҷонибҳои Конвенсияи қолабии СММ оид ба тағйирёбии иқлим, зарурати таъсиси Хазиначи байналмилалӣ ҳифзи пиряхҳо пешниҳод шуда, ибтикори мазкур, инчунин, дар суҳанрониҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҷаласаҳои Маҷмаи умумии СММ, дигар ҷорабиниҳои муҳими минтақавию байналмилалӣ матраҳ гардида, барои пешбурди ин ташаббус бо ҳамаи шарикон ҳамкориҳои зарурӣ роҳандозӣ гашт.

Зимнан, бо ташаббуси Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 14 декабри соли 2022 қабул гардидани Қатъномаи Маҷмаи умумии Созмони Милали Муттаҳид дар бораи эълони соли 2025 ҳамчун “Соли байналмилалӣ ҳифзи пиряхҳо”, басо муҳим ва боиси ифтихори ҳар як ҳамватани мост. Тавассути ин Қатънома Созмони Милали Муттаҳид ҳам Соли байналмилалӣ ҳифзи пиряхҳо ва ҳам Рӯзи ҷаҳонии пиряхҳо эълон кард, ки он аз муҳимтарин дастоварди сиёсати хориҷии Тоҷикистон дар ин айём аст. Ҳамчунин, соли 2025 дар шаҳри Душанбе баргузори Конфронси байналмилалӣ сатҳи баланд оид ба масъалаҳои ҳифзи пиряхҳо ба нақша гирифта шуд, ки бозгӯ аз мавқеи хос ва пешсафии Тоҷикистон дар соҳаи обу иқлим ба шумор меравад.

Дар санади қабулшуда аз ҳукуматҳо, созмонҳои байналмилалӣ ва донорҳо ҷиҳати саҳмгузори дар Фонди эътимоди ҳифзи пиряхҳо бо мудирияти Дабири кулли СММ ва ниҳодҳои дахлдори ин созмон, даъват ба амал оварда шудааст. Ҳадафи асосии Фонд ҷалби дастгирии кишварҳо ҷиҳати воқуниши сарё ба обшавии босуръати пиряхҳо ва оқибатҳои он аст.

Рӯйдоди муҳиму таърихӣ арзёбӣ шудани қабули Қатъномаи мазкур, яъне ташаббуси навбатии Тоҷикистон дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олӣ (23 декабри соли 2022) низ сабаб дорад.[2] Зеро тибқи ин қатънома, дар таърихи СММ бори аввал аст, ки як рӯзи алоҳида – Рӯзи ҷаҳонии пиряхҳо эълон гардид. Албатта, ҷомеаи ҷаҳонӣ рӯзҳои зиёди таърихию байналмилалӣ вобаста ба соҳаҳои гуногун дорад, аммо бояд қазоват кард, ки бо ҷонибдорӣ 193 кишвари ҷаҳон эътироф шудани рӯзи алоҳидаи ҷаҳонии пиряхҳо ва он ҳам бо ташаббуси як

давлате, ки на узви Шурои амнияти СММ асту на дорои захираҳои хангуфти энергияро молӣ ва дигар зарфиятҳои фишороварӣ, воқеан қори сахл нест. Ин эътироф, дарвоқеъ, эътирофи нуфузи байналмилалӣ ва эътибори баланди сиёсии Пешвои тоҷикон ба шумор меравад.

Мусаллам аст, ки таъсир ба захираҳои оби сайёра яке аз ҷанбаҳои муҳимми тағйирёбии глобалии иқлим, маҳсуб меёбад. Ташвишовар он аст, ки захираҳои оби ошомиданӣ ҳамагӯза кам гардида, сифати он коҳиш меёбад. Ҳалли чунин мушкилӣ дар ғӯшаҳои гуногуни ҷаҳон, ки об дар онҳо асоси рушди иқтимоиву иқтисодӣ ба ҳисоб меравад, ҳаётан муҳим арзёбӣ мегардад. Дар ин росто зарур аст, ки дар баробари механизмҳои бешумори марбут ба воқуниш ба тағйирёбии иқлим чунин афзорҳо ва бархӯрди муносиб дар мавриди обшавии босуръати пирияхҳо ва оқибатҳои нугувори он низ, роҳандозӣ гарданд. Дигар нуктаи муҳим он аст, ки бо ибтиқори Тоҷикистон ва ҳамёрон бори нахуст дар доираи Конфронси тарафҳои Конвенсияи қолабии СММ оид ба тағйирёбии иқлим, яъне “COP 27”, мавзуи об ҳамчун як масъалаи алоҳида минбаъд дар рӯзномаи тағйирёбии иқлим мавриди баррасӣ қарор мегирад ва бо ташаббуси Президенти Тоҷикистон акнун мавзуи пирияхҳо дар платформаҳои байналмилалӣ баррасӣ хоҳад шуд. Зимнан, қобили тазаккур аст, ки 21 декабри соли 2020 Маҷмаи умумии Созмони Милали Муттаҳид дар иҷлоси 75-ум Қатъномаи A/75/212-ро, ки аз ҷониби Тоҷикистон бо ҳаммуаллифии аксари мутлақи давлатҳои аъзои СММ пешниҳод шуда буд, бо номи “Конфронси СММ оид ба бознигарии миёнамуддати фароғири ҳадафҳои Даҳсолаи байналмилалӣ амал “Об барои рушди устувор”, (2018 – 2028) қабул намуд.

Инак, дар доираи татбиқи Қатъномаи мазкур дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар кишварҳо баргузориҳои ҳамоишу конфронсҳо ва чорабиниҳои муҳим идома меёбанд, ки Тоҷикистон дар онҳо аллақай ба сифати кишвари соҳибтаҷрибаву ташаббускор аз мавқеъ ва манзалати хос бархӯрдор буда, дар умури тадорукот мудиритро низ бар уҳда дорад. Дар доираи қатъномаҳои бо ташаббуси Тоҷикистон қабулшуда, дар минтақаҳо ва кишварҳои дунё дахҳо сохтори минтақавию байналмилалӣ таъсис ёфтанд, ки мақсади асосии онҳо мусоидат ба масъалаҳои таъмини аҳоли ва бахшҳои мухталифи иқтисодӣ бо об ва беҳтар намудани ҳамкориҳо дар соҳаи об дар ҳама сатҳҳо – маҳаллӣ, миллӣ, минтақавӣ ва ҷаҳонӣ мебошад.

Чуноне дар гузоришу ҳисоботи СММ ва ниҳодҳои зертобеи он, Бонки ҷаҳонӣ инчунин, дигар сохторҳои байналмилалӣ мушоҳида мешавад, татбиқи қатъномаҳо ҷиҳати расидан ба ҳадафҳои ниҳой, яъне вобаста ба таъмини оби ошомиданӣ ва беҳдошти экологии иқлим инчунин,

роҳандозии ҳамкориҳои созанда байни давлатҳо замина ва шароити муносибро эҷод мекунад. Яке аз мисолҳои возеҳ, ин тақвияти ҳусни эътимод ва фарогири бехтар шудани сатҳи ҳамкориҳо байни кишварҳои Осиёи Марказӣ дар масъалаҳои самаранок истифода бурдани захираҳои оби минтақа мебошад.

Қобили қайд аст, ки имрӯз дар ҷаҳон тақрибан ягон минтақае нест, ки аз мушкилоти об вобастагӣ надошта бошад ва бино ба таҳлилҳо, агар саъю талошҳои муассири муштарак анҷом дода нашавад, масоили мазкур аз ин бештар печидаву мураккаб хоҳад шуд.

Чуноне ишора намудем, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти аҳамияти мавзӯи мавриди назар ва ширкати фаъол доштан дар пешбарии рӯзномаи ҷаҳонии об ва таъмини платформаи муколамаи сиёсӣ, дар ҳамкорӣ бо Созмони Милали Муттаҳид конфронсҳои байналмилалӣ сатҳи баландро ташкил ва мизбонӣ менамояд. Ин нишастҳоро ҷомеаи ҷаҳонӣ ҳамчун “Раванди Душанбе оид ба масоили марбут ба об” эътироф намудааст. Чорабиниҳои сатҳи баланди Душанбе, ки дар ду сол як маротиба баргузор мешаванд, имконияти саривактиро барои тавсеаи шарикӣ, пайдо намудани роҳҳои оқилонаи мушкилоти марбута фароҳам меоранд ва аз ҳама муҳим, ҳусни эътимодро миёни давлатҳои ҷаҳон тақвият медиҳанд. [3]

Мусаллам аст, ки обрӯю нуфуз ва мавқеи устувори кишвари мо дар арсаи байналмилалӣ дар натиҷаи татбиқи сиёсати хирадмандонаву ҳусни ҳамҷаворӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон муяссар гардидааст. Ҷомеаи ҷаҳонӣ имрӯз эътироф кардааст, ки Пешвои миллати тоҷикон ташаббускори шаш иқдоми бузург: “Соли байналмилалӣ оби тоза” (2003), Даҳсолаи байналмилалӣ амал “Об барои ҳаёт” (2005 – 2015), “Соли байналмилалӣ ҳамкорӣ дар соҳаи об” (2013), Даҳсолаи байналмилалӣ амал “Об барои рушди устувор” (2018 – 2028), Соли ҳифзи пиряхҳо (2025) ва эълони 21 март ҳамчун Рӯзи ҷаҳонии пиряхҳо мебошанд, ки дар сатҳи ҷаҳонӣ амалӣ мегарданд ва ҳар яки он барои аҳли башар ҳаётан муҳим ба шумор меравад.

Маврид ба зикр аст, ки соли 2021 Панели сатҳи олию баланд оид ба масъалаҳои об ва иқлим зери унвони “Пешвоёни обу иқлим” аз ҷониби Созмони ҷаҳонии обуҳавошиносӣ ва механизми “СММ – Об” таъсис дода шуд. Мақсад аз таъсиси Панел, пешбарӣ ҳамгироишудаи масъалаҳои обу иқлим дар рӯзномаи ҷаҳонӣ рушд аст. Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо дарназардошти саҳми арзанда дар пешбурди масъалаҳои обу иқлим дар рӯзномаи ҷаҳонӣ, аз аввалин даъватшуда барои узвият дар ин Панел буданд.

Соли қорӣ аз 22 то 24 март дар қароргоҳи СММ – шаҳри Нью-Йорк Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Подшоҳии Нидерланд бо ҳамраисӣ Конфронси СММ оид ба бознигариӣ миёнамуддати фарогири раванди татбиқи ҳадафҳои Даҳсолаи байналмилалӣ амал “Об барои рушди устувор 2018-2028”- ро баргузор мекунад. Ин дуюмин конфронси сатҳи ҷаҳонист, ки пас аз нахустин Конфронси оби соли 1977-и СММ (Аргентина) баргузор мегардад.

Дар ин робита ханӯз моҳи апрели соли 2021 аз ҳисоби коршиносони Тоҷикистон, Нидерланд, UNDESA ва UN-Water гурӯҳи қорӣ ташкил шуда, он ба таври мунтазам ҷаласаҳои худро баргузор менамояд. Дар ин раванд якҷанд санадҳои дахлдор, аз ҷумла Консепсияи баргузориӣ Конфронс, Харитаи роҳ, Стратегияи қорбарӣ бо ВАО, изҳороти назариявӣ ва ғайра таҳия шуд, ки барои омодагӣ ба Конфронс ва қорбарӣ бо ҷонибҳои гуногуни манфиатдор мусоидат менамоянд. Илова бар ин, дар доираи фаъолияти гурӯҳи қорӣ тоҷикистонӣ якҷо бо вазорату идораҳои дахлдори кишвар, инчунин, Кумитаи иҷроияи Фонди байналмилалӣ наҷоти Арал лоиҳаи мавзӯҳои интерактивии Конфронс, Нақшаи ҷалби тарафҳои манфиатдор, уҳдадорҳои ихтиёрӣ дар соҳаи об, лоиҳаи Ҳисоботи миёнамӯҳлати татбиқи ҳадафҳои Даҳсолаи байналмилалӣ об ва дигар санаду маълумотномаҳои марбут ба мундариҷаи Конфронс таҳия гардид.

Ҷониби мо то имрӯз, якҷо бо Нидерланд ба мақсади муаррифӣ ва тарғибу ташвиқи Конфронси мазкур якҷанд ҷаласаҳои махсусро дар ҳошияи чорабиниҳои байналмилалӣ баргузор намуд. Аз ҷумла, Ҳафтаи ҷаҳонии об (август соли 2021 дар Стокгольм), Конфронси 26-уми ҷонибҳои Конвенсияи СММ оид ба тағйироти иқлим (ноябри соли 2021, Глазго), ҷаласаи Гурӯҳи дӯстони об (октябри соли 2021, Нью-Йорк), ҷаласаи СММ-Об (октябри соли 2021, Женева), Форуми 9-уми ҷаҳонии об (март соли 2022, Сенегал), Саммити 4-уми оби Осиё ва уқёнуси Ором (апрели соли 2022, Ҷопон), Конфронси дуюми Душанбе оид ба Даҳсолаи об (июни соли 2022), Конфронси 27-уми ҷонибҳои Конвенсияи СММ оид ба тағйироти иқлим (ноябри соли 2022, Миср).

Дар доираи омодагиҳо ба Конфронси мазкур баргузориӣ Марафони глобалӣ бо ширкати давандаи машҳури австралиягӣ хонум Мина Гули оғоз гардид, ки он аз 22 март соли 2022 то 22 март соли 2023 давом мекунад. Дар ин давра, дар маҷмӯъ, 200 марафон дар мавзӯҳои ва кишварҳои гуногуни ҷаҳон ташкил шуда, дар доираи он ҷалби беш аз 200 миллион нафар ва гирифтани уҳдадорӣ аз ҷониби 200 ширкати хусусӣ оид ба татбиқи амалҳо дар соҳаи об дар назар аст. Тавре маълум аст, хонум Мина Гули дар ҳошияи Конфронси дуюми Душанбе оид ба даҳсолаи об (6-9

июни соли 2022) чунин марафонро дар кишвари мо низ баргузор намуд. Дар намоишгоҳи махсус, ки дар ҳошияи Конфронси СММ-2023 дар Нью-Йорк доир мегардад, натиҷаҳои Марафони байналмилалӣ тавассути аксу видеонаворҳо ба маърази тамошобинон гузошта мешавад.

Дар ҷараёни Конфронси оби СММ-2023 қарор аст, дар баробари дигар мушкилоти марбут ба захираҳои об, ба рушди устувор ва мудирияти ҳамаҷонибаи захираҳои обӣ ҷиҳати ноил гардидан ба ҳадафҳои иқтисодию иҷтимоӣ ва муҳити зист, татбиқи тарғиби барномаву тарҳҳои марбута, инчунин таҳкими ҳамкорӣ, шарокат дар ҳама сатҳҳо ба манзури мусоидат ба татбиқи ҳадафу вазифаҳои марбут ба захираҳои обӣ, аз ҷумла ҳадафҳое, ки дар Рӯзномаи СММ оид ба рушди устувор барои давраи то соли 2030 бозтоб ёфтаанд, тавачҷуҳи бештар зоҳир шавад. Мо умед дорем, ки баргузориҳои нишастӣ мазкур дар сатҳи олии рӯйдодӣ муҳимми таърихӣ дар раванди амалисозии ҳадафҳои Даҳсолаи байналмилалӣ амал “Об барои рушди устувор 2018-2028” хоҳад гашт. Ин дар ҳолест, ки интизориҳои ҷомеаи ҷаҳонӣ аз ин ҳамоишӣ таърихӣ хеле зиёд аст ва кишвари мо тавассути омодагии фарогири ҳамаҷониба саъй мекунад, то Конфронси мазкурро дарвоқеъ, натиҷаовар гардонад. Дар ин росто, Тоҷикистону Нидерланд ҳамчун мизбонони ин ҳамоиш ба манзури муваффақ арзёбӣ шудани Конфронс, ҷалби бештари тавачҷуҳ ва маблағгузорӣ ба соҳаи об, аз кишварҳои узви СММ ва дигар ҷонибҳои манфиатдор даъват ба амал меоранд, ки дар баробари иштироки ғайбӣ дар қори Конфронс, инчунин, уҳдадориҳои ихтиёрии худро оид ба суръатбахшӣ ба амалҳо ҷиҳати ноил гардидан ба ҳадафҳои рушди марбут ба об, эълон намоянд.

Мавриди зикр аст, ки ба ғайр аз ҷаласаҳои пленарӣ ва интерактивӣ бо иштироки роҳбарони ҳайатҳо, инчунин, дар ҳошияи Конфронс, зиёда аз 200 чорабинии канории мавзӯӣ танҳо дар қароргоҳи Созмон ба таври ҳузурӣ ташкил карда мешавад ва беш аз 200 чорабинии дигар берун аз қароргоҳи СММ ё тариқи онлайнӣ дар рӯзҳои Конфронс баргузор мегардад.

Ҳамзамон, бояд гуфт, ки Конфронси соли 2025, чорабиниҳои ҷамъбасти ба мақсади расидан ба ҳадафҳо ва татбиқи қатъномаи пирияхҳо ба ҳисоб меравад. Аз ин рӯ, мо саъй бар он хоҳем кард, то бо ҳамаи ҳамёрон якҷанд чорабинию намоишҳои муҳимро дар кишварҳо ва минтақаҳои ҷаҳон баргузор намоем. Натиҷаи ин чорабиниҳо ҷиҳати ҷамъбасти пешниҳодҳои мушаххас ба мақсади таҳияи барнома ва лоиҳаи санадҳое, ки дар ин Конфронс қабул хоҳанд шуд, мусоидат мекунад. Бовар дорем, ки дар доираи ин ҳамоиш стратегия, харитаи роҳ ва дигар санадҳои муҳимми байналмилалӣ доир ба татбиқи чораҳои зарурии муштарақ дар ҳалли

масъалаҳои пешгирӣ аз обшавии босуръати пирахҳо, ҳифзи пирахҳо ва истифодаи самараноки онҳо дар сатҳи глобалӣ ва минтақавӣ ҳамчун манбаҳои асосии обҳои мусаффоӣ ошомиданӣ таҳия ва тасдиқ хоҳанд шуд.

Ҳамчунин, мо бояд ҳамкориро бо ниҳодҳои байналмилалӣ ҷиҳати назорату мониторинги вазъу ҳолати пирахҳои кишвар ва минтақа, аз ҷумла тариқи истифодаи аксҳои моҳвораӣ ва технологияҳои муосир ба роҳ монем. Чунин ҳамкориҳои муштарак аллакай бо ЮНЕСКО оғоз гардид ва мо кӯшиш хоҳем кард, то дар раванди татбиқи ин ташаббус марказҳои байналмилалӣ пажӯҳишӣ, ҷонибҳои манфиатдор ва донорҳоро ҷалб намоем.

Итминони комил дорем, ки бо ҳидояту роҳбарии Пешвои миллат, ки ташаббускори ин қатъномаҳо ҳастанд, Тоҷикистон ҳамаи иқдомҳои созандаи ҳудро то ҳадди ниҳой муваффақона анҷом хоҳад дод.

АДАБИЁТ

1. Ниг.: Паёми шодбошии Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон. [Манбаи электронӣ] URL: <http://prezident.tj/node/29795>. (Санаи муроҷиат: 07.04.2023)

2. Ниг.: Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ». [Манбаи электронӣ] URL: <http://prezident.tj/node/29823>. (Санаи муроҷиат: 07.04.2023)

3. Ниг.: Конфронси дуҷониби Душанбе. [Манбаи электронӣ] URL: <https://mfa.tj/tg/main/view/10536/marosimi-pushidashavii-konfronsi-duyumi-ob> (Санаи муроҷиат: 07.04.2023)

ЛИДЕР НАЦИИ И ИНИЦИАТИВЫ МИРОВОГО УРОВНЯ. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ПРЕСТИЖ ТАДЖИКИСТАНА УКРЕПЛЯЕТСЯ

СИРОДЖИДДИН МУХРИДДИН,

Министр иностранных дел Республики Таджикистан
734001, Таджикистан, город Душанбе, ул. Шероз 33;
тел: (+992 37) 221-18-08; e-mail: info@mfa.tj

В данной статье особое внимание уделено одному из актуальных вопросов современного мира. На основе изучения различной научной литературы и анализа реальности международных процессов автор

исследовал вопрос и пришел к выводу, что вопрос защиты ледников в современных условиях стал более научным и практическим. В этом процессе было обращено внимание на важность международных действий Таджикистана, связанных с защитой ледников, и проанализирована роль Лидера нации в этом отношении. Принимая во внимание тот факт, что в последние годы более заметны стремительные изменения климата и потепление планеты Земля, глобальные инициативы Таджикистана в области воды и климата считаются важным средством защиты ледников.

Ключевые слова: *Лидер нации, Таджикистан, ООН, международные инициативы, защита ледников, изменение климата, международная репутация, инициативная страна.*

LEADER OF THE NATION AND WORLD LEVEL INITIATIVES TAJIKISTAN EVER STRENGTHENS IT'S INTERNATIONAL REPUTATION

SIROJIDDIN MUHRIDDIN,

Minister of Foreign Affairs of the Republic of Tajikistan

734001, Tajikistan, Dushanbe, str. Sheroz 33,

tel: (+992 37) 221-18-08; e-mail: info@mfa.tj

In this article, special attention is paid to one of the topical issues of the modern world. Based on the study of various scientific literature and analysis of the reality of international processes, the author investigated the issue and came to the conclusion that the issue of protecting glaciers in modern conditions has become more scientific and practical. In this process, attention was drawn to the importance of Tajikistan's international actions related to the protection of glaciers, and the role of the Leader of the Nation in this regard was analyzed. Given the fact that in recent years, the rapid climate change and the warming of the planet Earth have been more noticeable, the global initiatives of Tajikistan in the field of water and climate are considered an important means of protecting glaciers.

Key words: *Leader of the nation, Tajikistan, UN, international initiatives, protection of glaciers, climate change, international reputation, initiative country.*

УДК: 32.323

ИНИЦИАТИВЫ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ И УКРЕПЛЕНИЯ ПОЛИТИКИ ДОБРОСОСЕДСТВА В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

МУХАММАДЗОДА ПАРВИЗ АБДУРАХМОН,

доктор политических наук, заместитель директора Центра стратегических
исследований при Президенте Республики Таджикистан
734025, Таджикистан, г Душанбе, проспект Рудаки, 89.
Тел.: 992-372-21-41-63; e-mail: mts-05022019@mail.ru

В данной статье анализируются инициативы Республики Таджикистан как фактора развития и укрепления политики добрососедства в Центральной Азии. Автор, рассматривая статус-кво в системе международных отношений, констатирует возросшую роль Центральной Азии исходя из её стратегического положения в современном мире. Анализируя глобальные инициативы страны, автор отмечает, что взвешенная и сбалансированная позиция Таджикистана способствует укреплению международного имиджа Таджикистана и дальнейшего позиционирования страны в качестве авторитетной, конструктивной и стабилизирующей силы на региональном пространстве.

Происходящие сдвиги в системе международных отношений самые кардинальные за последнее время. В результате все чаще слышатся инициативы формирования новой глобальной системы со стороны ведущих региональных и глобальных акторов. Точки зрения политиков и экспертов разнятся от сохранения однополярного мира до формирования качественно нового многополярного мира. Для нас с вами, как представителям мозговых центров, важно дать объективный анализ текущих региональных и глобальных процессов.

Безусловно, сегодня, когда мир находится в сложном периоде своего развития, большую актуальность приобретает политика добрососедства. Мы с тревогой следим за ростом эскалации международных отношений. На наших глазах всё больше возрастают вызовы и угрозы национальной безопасности государств. При этом формируются новые региональные и мировые тренды, которые уже влияют на текущие процессы. К тому же отмечу тот факт, что к сожалению, главным препятствием на пути решения существующих проблем является высокий уровень взаимного недоверия

между всеми действующими акторами на мировой арене. В контексте всего вышесказанного отметим, что, если мировое сообщество не найдет точки взаимного соприкосновения и продолжит при существующих региональных и международных проблемах политику сугубо эгоистичных стандартов при принятии политических решений, не признавая позицию своих оппонентов, в конечном итоге приведёт к общемировой катастрофе. Отмеченные нами процессы оказывают самое прямое комплексное и всестороннее влияние на наш регион.

Необходимо констатировать, что сегодня роль и место Центральной Азии всё больше и больше возрастает в условиях коренных сдвигов в системе международных отношений. Центральная Азия по праву занимает своё ведущее стратегическое положение в современном мире. Регион обладает огромным созидательным потенциалом и в перспективе может стать локомотивом серьёзных конструктивных преобразований. При этом сегодня Центральная Азия на себе полностью испытывает последствия всех проблем, происходящих в мире. В контексте сегодняшних геополитических реалий, по нашему мнению, необходимо сохранение прочного мира и стабильности, взаимной поддержки, вечной дружбы и совместного развития во имя процветания нашего региона. Для достижения этой цели наши государства обладают всеми ресурсами, чтобы стать важным фактором обеспечения стабильности и устойчивого развития в обширной Евразии. Отрадно отметить, что за последнее время государства региона в решении большинства межгосударственных проблем продемонстрировали мировому сообществу свой успешный опыт.

Внешняя политика Республики Таджикистан всегда носила и носит мирный и бескорыстный характер. Провозгласив принцип “открытых дверей”, мы подтвердили своё намерение на взаимное уважение, равноправие и взаимовыгодного сотрудничества со всеми ближними и дальними странами. Центральная Азия во внешней политике Республики Таджикистан имеет приоритетное положение[1], и мы рассматриваем сотрудничество с государствами региона как важнейший механизм совместного развития, обеспечения мира и стабильности.

Таджикистан видит путь решения любых возникающих внутри региональных проблем исключительно в рамках мирных переговоров как наиболее эффективного инструмента их решения. Как показали последние события, только переговоры могут решить существующие проблемы.

В этой связи отметим, что Республика Таджикистан всегда поддерживала региональные международные инициативы, направленные на развитие и процветание Центральной Азии. Практическая реализация многих проектов возможно только при наличии мира и стабильности в

регионе и вокруг него. В этой связи мы обращаем ваше внимание на вызовы, риски и угрозы, с которыми сталкивается регион. Таджикистан, активно участвуя во всех международных усилиях и мероприятиях, направленных на искоренение негативных явлений, стал одним из активных участников международного антитеррористического сообщества.

Таджикистан находится на передовой линии борьбы с угрозой экстремизма и терроризма, защищая не только регион, но и территории за его пределами от трагических последствий этого явления.

Учитывая, что Республика Таджикистан имеет большой опыт и вклад в борьбу с терроризмом и экстремизмом, наша страна под руководством Лидера нации уважаемого Эмомали Рахмона признана лидирующим и инициативным государством в этой сфере на региональном и глобальном уровнях.

Необходимо отметить, что выступления Президента Таджикистана уважаемого Эмомали Рахмона на международных и региональных площадках всегда сопровождаются конструктивными и созидательными предложениями и инициативами, направленными, прежде всего, на обеспечение безопасности и совместного устойчивого развития, укрепление сотрудничества и взаимосвязанности между государствами, а также на улучшение благосостояния народов региона.

Представленные актуальные международные инициативы и предложения Таджикистана с учётом общих задач, стоящих перед нами в вопросе решения возникающих современных вызовов и угроз, являются своевременными и действенными.

В контексте укрепления региональной безопасности Республика Таджикистан вносит свой посильный вклад. В частности, отметим, что запустился новый формат, получивший широкую известность в мире как «Душанбинский процесс». Он действует с 2018 года. За это время он привлек к себе внимание со стороны регионального и мирового сообщества. Главным его направлением стало решение вопроса противодействия терроризму и насильственному экстремизму.

Следует отметить, что кризис в Афганистане, международный терроризм, экстремизм, кибертерроризм, киберпреступность, онлайн-экстремизм, наркотрафик как основной источник финансирования международных экстремистских и террористических группировок, транснациональная организованная преступность, пограничные вопросы, пропаганда представителей различных диверсионных групп в информационном пространстве, незаконная торговля оружием, нелегальная миграция, трансграничные угрозы, проникновение боевиков экстремистских и международных террористических организаций в

Афганистан и их террористическо-экстремистская деятельность против стран региона и проявление других опасностей и факторов стали главной причиной создания «Душанбинского процесса по борьбе с терроризмом». Так, в этом процессе возрастает потребность в выработке координационных механизмов, эффективных и совместных подходов в борьбе с региональными и глобальными вызовами в условиях существующих рисков, вызовов и угроз. Соответственно, можно сказать, что Душанбинский процесс – это новый этап в борьбе с ними.

Республика Таджикистан зарекомендовала себя как надежный партнер в борьбе с современными вызовами и угрозами. Так, чтобы внести свой вклад в реализацию целей и задач Совета безопасности ООН и в целях обмена богатым опытом Таджикистана в противодействии угрозам безопасности, восстановлении полного мира и стабильности путем переговоров, мы решили номинировать нашу страну на непостоянное членство в Совет Безопасности ООН на 2028-2029 годы[2].

Другой важной инициативой внешней политики Республики Таджикистан стало привлечение мирового сообщества к проблеме воды и изменения климата. Отметим, что в Таджикистане формируется более 60-ти процентов водных ресурсов Центральной Азии. Так, в период независимости по инициативе Таджикистана Генеральная Ассамблея ООН приняла 9 резолюций по воде. Они способствовали продвижению водных вопросов на глобальном уровне и внесли весомый вклад в привлечении всё большего внимания международного сообщества к необходимости их решения.

На основе международной инициативы Республики Таджикистан по проблемам воды в декабре 2020 года Генеральная Ассамблея ООН приняла Резолюцию 75/212 о порядке проведения Конференции ООН по водным ресурсам в городе Нью-Йорк с 22 по 24 марта 2023 г. под совместным председательством Республики Таджикистан и Королевства Нидерланды. Конференция Организации Объединенных Наций по среднесрочному всеобъемлющему обзору для реализации целей Международного десятилетия действий «Вода для устойчивого развития» или сокращенно Конференции ООН по водным ресурсам 2023 года[3]. Конференция считается исторической, так как является второй Конференцией ООН, посвященной вопросам воды за последние 50 лет. Первая Конференция была проведена в 1977 году в Аргентине, в городе Мар-дель Плата.

Республика Таджикистан осознает всю значимость воды для совместного пользования и жизнедеятельности государств региона и внесла новую инициативу в ООН об объявлении «2025 год –

Международный год защиты ледников», которая была единогласно принята в ходе 77-й сессии ООН 14 декабря 2022.

На основе принятой резолюции высказанные предложения получили поддержку со стороны государств-членов ООН, в том числе:

- Объявление 21 марта Международным Днём защиты ледников;
- Объявление 2025 года Международным Годом защиты ледников;
- Создание международного трастового фонда при ООН для содействия защите ледников;
- Проведение в 2025 году Международной конференции по защите ледников в городе Душанбе [4].

Данная инициатива Президента Таджикистана является безальтернативной и важной площадкой глобального взаимодействия, способной внести весомый вклад в обеспечение климатической безопасности всей Планеты.

В целом важно отметить, что Республика Таджикистан сегодня стала общепризнанным инициатором и обладателем двух важных мировых процессов, а именно «Душанбинского процесса по водному вопросу» и «Душанбинского процесса по борьбе с терроризмом».

Приведенные нами инициативы были полностью поддержаны со стороны государств Центральной Азии. Мы ценим эту поддержку, она наглядно свидетельствует о политике добрососедства и взаимной поддержки государств Центральной Азии. Мы убеждены, что данные инициативы внесут огромный вклад в развитие региона. В то же время хочу подчеркнуть, что Таджикистан всегда поддерживал и будет и далее поддерживать глобальные инициативы государств Центральной Азии в рамках ООН, направленные на процветание региона.

Таким образом, необходимо отметить, что вышеуказанные глобальные инициативы Таджикистана были реальные и эффективные предложения по решению реальных проблем человечества, а их цель и задачи были поставлены очень разумно в зависимости от их приоритетности.

Взвешенная и сбалансированная позиция Таджикистана, несомненно способствует укреплению международного имиджа Таджикистана и дальнейшего позиционирования страны в качестве авторитетной, конструктивной и стабилизирующей силы на региональном пространстве.

В завершение подчеркнем, что Республика Таджикистан всегда готова к конструктивному диалогу со всеми государствами и интеграционными структурами ради укрепления политики добрососедства, взаимной поддержки, вечной дружбы и совместного развития во имя благополучия наших народов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Концепция внешней политики Республики Таджикистан
<https://mfa.tj/ru/main/view/988/kontseptsiya-vneshnei-politiki-respubliki-tadzhikistan>
2. Муҳаммадзода П.А. Мавқеъ ва саҳми Тоҷикистон ҳамчун сипари боътимоди минтақа////Муносибатҳои байналмилалӣ ва амният. 2022. № 4 (4). С. 15.
3. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 21 декабря 2020 года // http://www.cawater-info.net/library/rus/a_res_75_212.pdf
4. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 14 декабря 2022 года//<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/756/01/PDF/N-2275601.pdf?OpenElement>

ТАШАББУСҲОИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ҲАМЧУН ОМИЛИ РУШД ВА ТАҲКИМИ СИЁСАТИ ҲАМСОЯГИИ НЕК ДАР ОСИЁИ МАРКАЗӢ ДАР ШАРОИТИ МУОСИРИ МУНОСИБАТҲОИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ

МУҲАММАДЗОДА ПАРВИЗ АБДУРАҲМОН,

доктори илмҳои сиёсӣ, муовини директори

Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
734025, Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 89;
тел.: 992-372-27-86-96; e-mail: mts-05022019@mail.ru

Дар мақолаи мазкур ташаббусҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун омилҳои рушд ва таҳкими сиёсати ҳамсоягии нек дар Осиёи Марказӣ мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Муаллиф бо назардошти вазъи кунунӣ дар низоми муносибатҳои байналмилалӣ нақши афзояндаи Осиёи Марказиро дар асоси мавқеи стратегии он дар ҷаҳони муосир қайд мекунад. Муаллиф бо таҳлили ташаббусҳои ҷаҳонии кишвар қайд мекунад, ки мавқеи мутавозини Тоҷикистон ба таҳкими обрӯи байналмилалӣ Тоҷикистон ва мавқеи минбаъдаи кишвар ҳамчун неруи бонуфуз, созанда ва суботкор дар фазои минтақа мусоидат мекунад.

**INITIATIVES OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN AS A FACTOR IN
THE DEVELOPMENT AND STRENGTHENING OF THE POLICY OF
GOOD NEIGHBORLINESS IN CENTRAL ASIA IN MODERN
CONDITIONS OF INTERNATIONAL RELATIONS**

MUHAMMADZODA PARVIZ ABDURAHMON,

D. Sc. in Political Science, deputy director of the Center for strategic research
under the President of the Republic of Tajikistan
734025, Tajikistan, Dushnabe city, Rudaki ave. 40,
tel.: 992-372-27-86-96; e-mail: mts-05022019@mail.ru

This article analyzes the initiatives of the Republic of Tajikistan as a factor in the development and strengthening of the policy of good neighborliness in Central Asia. The author examines the status quo in the system of international relations and notes the increased role of Central Asia on the basis of its strategic position in the modern world. Analyzing global initiatives of the country, the author states that balanced position of Tajikistan contributes to strengthening international image of Tajikistan and further positioning of the country as an authoritative, constructive and stabilizing force in the regional space.

УДК: 341.24

РУШДИ МУНОСИБАТҲОИ ДИПЛОМАТӢ МИЁНИ ТОҶИКИСТОНУ ТУРКИЯ ДАР ШАРОИТИ МУОСИР

ГУЛОВ АШРАФҶОН,

Сафири Фавкулода ва Мухтори Ҷумҳурии Тоҷикистон
дар Ҷумҳурии Туркия

73401, Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, кӯчаи Шероз 33;
тел:(+992 37) 221-18-08; e-mail: info@mfa.tj

Дар мақолаи мазкур таҳаввули муносибатҳои дипломатӣ миёни Тоҷикистону Туркия дар шароити муосир мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Муаллиф самтҳои гуногуни ҳамкориҳои байнидавлатиро аз қабili соҳаҳои илмӣ фарҳангӣ, иқтисодӣ ва тиҷоратӣ сиёсиро дар даври соҳибистиклолӣ натиҷагирӣ намуда, хулосаҳои илмӣ пешниҳод намудааст.

Калидвожаҳо: Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҷумҳурии Туркия, муносибатҳои дипломатӣ, муносибатҳои судманд, муносибатҳои иқтисодӣ

Кишварҳои Осиёи Марказӣ дар сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Туркия ҷойгоҳи ба худ хос дорад. Сарфи назар аз он, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳавзаи кишварҳои туркзабон шомил намебошад, вале бо Ҷумҳурии Туркия ҳамкориҳои мутақобилан судманд дорад. [2, С. 25-48]. Бо мурури замон муносибат ва ҳамкорӣ бо Ҷумҳурии Туркия дар авлабияти сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор гирифта, то ба имрӯз дар самтҳои гуногун ба таври самаранок идома дорад. Дар ин давраи нисбатан кӯтоҳи таърихӣ ду давлат аз рӯи натиҷаҳои ҳамкорӣ ба дастовардҳои назаррас ноил гардиданд.

Ҷумҳурии Туркия ҳамчун давлати дӯсту бародар яке аз аввалин кишварҳои буд, ки Истиқлоли ҷумҳурии моро 16 декабри соли 1991 эътироф кард ва муносибатҳои дипломатиро бо Тоҷикистон 29 январи соли 1992 барқарор намуд. Дар муносибатҳои дуҷонибаи ду давлат фазои мусоиди эътимод, заминаи зарурии сиёсӣ ҳуқуқӣ ва василаҳои таъмини ҳамкориҳои мутақобилан судманд фароҳам оварда шудаанд. Тоҷикистон ва Туркия доир ба аксари масъалаҳои муҳимми сиёсати байналмилалӣ ва минтақавӣ мавқеи ҳамсон ва ё монанд доранд. Дар арсаи байналмилалӣ аз ташаббусҳо ва мавқеи созандаи ҳамдигар ҷонибдорӣ менамоянд.

Дар тули 31 соли муносибатҳои дипломатии Тоҷикистон ва Туркия Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Ҷумҳурии Туркия (солҳои 1996, 1998, 1999, 2006, 2009, 2010 ва 2012) ва президентҳои Ҷумҳурии Туркия аз Ҷумҳурии Тоҷикистон (1995, 2001, 2009 ва моҳи июни соли 2019) боздид ба амал овардаанд, ки ҳамаи ин сафарҳо ва вохӯриҳо дар равобити ду давлати дӯсту бародар саҳифаҳои нав ба нав боз карданд. Бахусус, натиҷаҳои сафари охири Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Туркия дар соли 2012 ва мулоқоти созанда бо Президенти Ҷумҳурии Туркия мухтарам Речеп Тайип Эрдоғон дар моҳи ноябри соли 2021 дар шаҳри Ашқобод дар ҳошияи Созмони ҳамкории иқтисодӣ мақоми хос доранд. Инчунин, моҳи марти соли 2021 Вазири қорҳои хориҷии Туркия Мевлют Чавушоғлу бо сафари расмӣ ҷиҳати иштирок дар Форуми «Қалби Осиё-Раванди Истанбул» ба Тоҷикистон омада, Вазири қорҳои хориҷии Тоҷикистон Сироҷиддин Мухриддин низ дар доираи сафари қорӣ (18-20 июн соли 2021) дар Форуми дипломатии Анталия иштирок намуд. Ин сафарҳои вазирон барои густариши робитаҳо ва ҳамкории ду кишвар заминаи зарурӣ фароҳам овард ва ҳоло баҳри татбиқи санадҳои ҳамкории баимзорасида ва мувофиқаҳои ҷонибҳо тадбирҳои амалӣ андешида мешаванд.

Имсол ба барқароршавии муносибатҳои дипломатӣ байни Тоҷикистон ва Туркия 31 сол пур мешавад. Дар тули ин солҳо дар соҳаҳои гуногун натиҷаҳои мусбат ба даст оварда шуданд. Хусусан, ҳамкорӣ дар самтҳои иқтисодӣ, тижоратӣ, сармоягузорӣ, сайёҳӣ, энергетика, меҳнат ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли, фарҳанг, маориф, тандурустӣ, сиёсату амниятӣ аз афзалиятҳо ба шумор меравад. Дар ин замина ҳамкорихои фарҳангӣ низ дар сиёсати хориҷии Тоҷикистону Туркия ҷойгоҳи махсус дорад. [3, С. 129-132].

То ба имрӯз байни ду давлат заминаҳои мусоиди ҳуқуқии муносибат ва ҳамкорӣ ташаккул ёфтаанд. Дар ин давра зиёда аз 70 адад созишномаю тафохумномаҳо ва дигар санадҳои ҳамкорӣ байни ду мамлакат ба имзо расидаанд. Маҳз дар заминаи он санадҳо имконияти тақвияти ҳамкорӣ дар соҳаҳои дар боло номбаршуда фароҳам гардид. Ҳоло дар баррасии ҷонибҳо зиёда аз 30 лоиҳаи санадҳои дигар қарор доранд.

Рӯйдодҳои қобили тавачҷуҳи соли 2022 мубодилаи барқияҳои табрикӣ байни Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ва Президенти Ҷумҳурии Туркия мухтарам Речеп Тейип Эрдоғон ба муносибати 30-юмин солгарди барқароршавии робитаҳои дипломатии ду давлат мебошад. Ҳамзамон, давоми соли 2022 сарони давлатҳои Тоҷикистон ва Туркия ду маротиба гуфтугӯи телефонӣ анҷом доданд.

Бояд гуфт, ки Туркия ба барқароршавии муносибатҳои дипломатӣ бо давлатҳои собиқ узви Иттиҳоди Шуравӣ диққати ҷиддӣ медиҳад. Тасдиқи ин гуфтаҳо пазирии Вазири корҳои хориҷии кишвари иқомат Мевлют Чавушоғлу ба муносибати 30-юмин солгарди барқароршавии муносибатҳои дипломатии Туркия бо кишварҳои дӯст ва бародар, аз ҷумла Тоҷикистон 6 июни соли 2022 мебошад.

Саҳми машваратҳои сиёсӣ байни вазоратҳои корҳои хориҷии Тоҷикистон ва Туркия дар муҳокимаи масъалаҳои қобили таваҷҷуҳ басо назаррас мебошад. Зимни вохӯриҳо масоили рушди муносибатҳои дӯстона ва бисёрҷонибаи Тоҷикистону Туркия ва роҳҳои таҳкими минбаъдаи ҳамкории мутақобилан судманд дар бахшҳои сиёсӣ амниятӣ, иқтисоду тиҷорат, сармоягузорӣ, маориф, фарҳанг ва тавсеаи заминаи шартномавӣ ҳуқуқии ҳамкорӣ мавриди баррасӣ қарор дода мешаванд. То ба имрӯз 6 чаласаи он доир гардида, охирин машварат 1 декабри соли 2022 дар Душанбе баргузор шуд.

Ҳамзамон, дар муносибатҳои сиёсии ду давлат ҳамкории байпарлумонӣ муҳим арзёбӣ мегардад. Хусусан дар рушд ва тақвияти муносибатҳои фаъолияти Гурӯҳи дӯстии байнипарлумонӣ назаррас мебошад.

Моҳи октябри соли 2021 Раиси Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Маҳмадтоир Зокирзода ба Ҷумҳурии Туркия ташриф оварда, бо Президенти Туркия Речеп Тайип Эрдоғон, Раиси Маҷлиси Бузурги Миллӣ Мустафа Шентоп ва Вазири корҳои хориҷӣ Мевлют Чавушоғлу вохӯрӣ доир намуд.

Дар соҳаи муҳофизат ҳамкории байнидавлатӣ пайваста тақвият дода мешавад. 20 апрели соли 2022 дар қараёни сафари кории ҳайати Вазорати муҳофизати Ҷумҳурии Тоҷикистон Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Туркия оид ба ҳамкории ҳарбӣ, ки аз соли 2002 дар баррасии ҷонибҳо қарор дошт, ба имзо расонида шуд.

Инчунин, моҳи июли соли 2022 дар қараёни сафари кории ҳайати Вазорати корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон Созишнома оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи амният байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Туркия имзо гардид.

Дар баробари ҳамкории сиёсӣ равобитаи иқтисодӣ-тиҷоратӣ низ дар сатҳи хуб қарор доранд. Дар баробари ҳамкории сиёсӣ ҷонибҳо ба тақвияти ҳамкории иқтисодӣ-тиҷоратӣ низ таваҷҷуҳи хосса зоҳир менамоянд.

Ҷунончи, дар асоси Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Туркия оид ба ҳамкории иқтисодӣ аз соли 1993 Комиссияи байниҳукумати Тоҷикистон ва Туркия доир ба ҳамкории

иктисодӣ ташкил шуд ва то ба имрӯз ёздаҳ нишасти Комиссия дар Душанбе ва Анкара баргузор гардидааст.

Моҳи октябри соли 2021 дар хошияи нишасти 11-уми Комиссияи мазкур дар шаҳри Душанбе Форуми саноатӣ-иктисодии Тоҷикистону Туркия ва B2B вохӯриҳои соҳибкоруни сармоягузoron бо иштироки беш аз 150 субъекти бахши хусусии Тоҷикистону Туркия баргузор гардида, санадҳои ҳамкорӣ бо арзиши умумии 75,0 млн. доллари ИМА ба имзо расонида шуданд.

Дар санаи 16 декабри соли 2021 дар шаҳри Қуния Форуми тиҷоратии Тоҷикистону Туркия баргузор гардид, ки дар он намояндагони зиёда аз 150 ширкату корхонаҳои соҳаҳои гуногуни фаъолияти хоҷагидорӣи Тоҷикистон ва Туркия иштирок намуданд. Дар хошияи Форум якчанд санадҳои ҳамкорӣ дар соҳаҳои гуногуни иқтисодиёт бо арзиши умумии 252,0 миллион доллари ШМА ба имзо расонида шуданд.

Давоми соли 2022 низ Тоҷикистону Туркия якчанд корҳои назаррасро дар соҳаи саноат, алалхусус саноати сабук ва саноати нассочӣ дар доираи платформаҳои гуногуни ҳамкорӣ, аз ҷумла Комиссияи болозикр, форумҳои тиҷоратӣи сармоягузорӣ ва вохӯрию нишастҳои маҷозӣ бо масъулини вазорату идораҳо, ассотсиасияву ташкилоти тиҷоратӣ ва коршиносону ширкатҳои тоҷикию туркӣ ба сомон расонданд.

Дар баробари масъалаҳои болозикр ҷиҳати мустақиму ғайримустақим рушд додани ҳамкорӣ дар соҳи саноат ва ташкили инфрасохтори тиҷоратии зарурӣ, мо афзалияти аввалиндараҷаро дар давраи кӯтоҳмуҳлат ба масъалаҳои зерин медиҳем, аз ҷумла дар ҳамкорӣ ва дар заминаи таҷрибаи ширкатҳои туркӣ бунёди «Маркази намоишгоҳ» дар шаҳри Душанбе, таъсиси фонди муштаракӣ сармоягузорӣ, ҷудо кардани қарзҳои содиротӣ ва бунёди бонкҳои тиҷоратӣи муштарак, инчунин, намояндагии бонкҳои туркӣ, рушди инфрасохтори тиҷоратӣи ҷонибҳо ҷиҳати мусоидат ба бахши хусусии Тоҷикистон ва Туркия дар татбиқи лоиҳаҳои сармоягузории афзалиятнок дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон бо шартҳои мутақобилан судманд. Воқеан ҳам таҳкими ҳамкориҳои мутақобилан судманд яке аз вазифаҳои асосии ниҳодҳо ва мақомоти сиёсати хориҷӣ махсуб мегардад. [4, С. 146-156].

Соли 2022 гардиши савдои хориҷии Тоҷикистон бо Туркия 351,2 млн доллари ИМА (6,5% гардиши савдои мамлакат)-ро ташкил дод.

Дар самти сармоягузорӣ низ ҷонибҳо қорбарихоро дар сатҳи хуб ба роҳ монда, маҷмуан, солҳои 2007-2022 ба соҳаҳои мухталифи иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон, алалхусус саноат, хизматрасонӣ ва савдо беш аз 215 млн. доллари ИМА (2%-и ҳаҷми умуми воридоти сармояи хориҷӣ) сармояи туркӣ, аз ҷумла доираи 115 млн. доллари ИМА (2,2% аз ҳаҷми умуми воридоти сармояи мустақими хориҷӣ) сармояи мустақим ҷалб гардида, аз

рӯйи ин нишондиҳандаҳо мутаносибан дар мавқеи 14 ва 9 дар байни кишварҳои хориҷӣ ҷойгир шудааст.

Дар таърихи 10 ноябри соли 2022 зимни сафари Вазири тиҷорати Туркия Меҳмет Муш ба Душанбе Форуми соҳибқориҳои Тоҷикистону Туркия баргузор гардида, якҷанд санадҳои ҳамкорӣ, аз ҷумла «Харитаи роҳ оид ба афзоиши гардиши мол то 1 млрд. доллари ИМА байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Туркия барои давраи солҳои 2023-2025» ба имзо расонида шуданд.

Имрӯз дар ҳудуди Тоҷикистон тақрибан 150 ширкати муштарак ё танҳо ба Туркия тааллуқдошта дар бахшҳои мухталиф фаъолият мекунанд. «Coca-Cola İçecek A.Ş» ва AKIA яке аз он ширкатҳои фаъолияткунандаи муваффақ буда, музокирот бо ширкатҳои дигар барои таъсиси корхонаҳои муштарак идома дорад. Илова бар ин, Тоҷикистон ҳадаф дорад бо таъсиси корхонаҳои муштарак бо Туркия дар соҳаҳои тилло, маъдан, коркарди пахта, алюминий ва дигар соҳаҳо ҳамкорӣ кунад.

Дар толи 31 сол ширкатҳои туркӣ дар тендерҳои лоиҳаҳои гуногун ба маблағи 500 миллион доллари ШМА дар Тоҷикистон иштирок намудаанд. Аз ҷониби дигар, Дафтари ТИКА дар Душанбе бо мақсади таҳкими робитаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии ду давлат кори худро бомуваффақият анҷом медиҳад. Тавассути ТИКА даҳҳо лоиҳа бо арзиши тақрибан 50 миллион доллари ШМА амалӣ шуданд.

Бояд ёдовар шуд, ки дар таҳкими муносибатҳои Тоҷикистону Туркия арзишҳо ва мероси фарҳангии мутафаккири барҷастаи тоҷик Мавлоно Ҷалолиддини Балхӣ нақши барҷаста гузоштааст. Муносибатҳои фарҳангӣ асоси муносибатҳои ду кишвари ба ҳам дӯстро ташкил медиҳад. Ба андешаи мо, ин мерос бояд барои рушди минбаъдаи ҳамкорихои судманд дар соҳаҳои гуногун самаранок мавриди истифода қарор гирад. Воқеан ҳам “арзишҳои фарҳангӣ ҳамчун омили неруи нарм” [1, С. 171-180] метавонад дар таҳкими муносибатҳои судманд нақши барҷаста гузорад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2018 Конфронси байналмилалӣ таҳти унвони «Мавлоно – пайвандгари тамаддунҳо» баргузор шуд, ки дар он намоёндагони як қатор кишварҳои минтақа ва ҷаҳон иштироки фаъол доштанд. Ҳамкорӣ дар самти маориф байни ду давлат яке аз самтҳои афзалиятнок доништа шуда, донишҷӯёни тоҷик аз соли 1996 инҷониб дар донишгоҳҳои олии Ҷумҳурии Туркия таҳсил намуда истодаанд. Бо дарназардошти мавҷудияти умумияти муштарак миёни миллатҳои мо бештари донишҷӯёни тоҷик кӯшиш менамоянд, ки таҳсили худро дар донишгоҳҳои олии Туркия идома диҳанд.

Тибки оморӣ расмӣ, дар айни замон дар донишгоҳҳои олии Туркия ҳудуди 700 донишҷӯӣ тоҷик дар риштаҳои иқтисодиёт, муносибатҳои байналмилалӣ, фанҳои дақиқ, забонамӯзӣ ва муҳандисӣ таҳсил мекунад.

Дар самти пеш бурдани ҳамкорӣ дар соҳаи маориф Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Туркия оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи маориф хеле муҳим мебошад. Дар доираи созишномаи мазкур вохӯрии пайвастаи масъулини маорифи ду давлат сурат мегирад.

Ҳамкорӣ дар соҳаи сайёҳӣ низ дар муносибати ду ҷониб нақши арзанда дорад. Боиси хушнудист, ки байни Вазорати фарҳанг ва сайёҳии Туркия ва Кумитаи рушди сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Комиссияи муштаракӣ соҳаи сайёҳии Тоҷикистону Туркия 20 декабри соли 2019 таъсис дода шуд.

Моҳи июни соли 2021 дар шаҳри Душанбе бо иштироки муовини вазири фарҳанг ва сайёҳии Ҷумҳурии Туркия ҷаласаи дуюми Комиссияи муштаракӣ Тоҷикистон ва Туркия оид ба сайёҳӣ баргузор гардида, дар доираи он байни сохторҳои мазкур Барномаи ҳамкорӣ дар соҳаи сайёҳӣ ба имзо расонида шуд. Инчунин, 3 марти соли 2022 дар шаҳри Истанбул Форуми сайёҳии Тоҷикистон ва Туркия бо ҷалби зиёда аз 100 ширкату корхонаи соҳаҳои сайёҳии Тоҷикистону Туркия баргузор гардид.

Ҳамин тавр, метавон ибраз намуд, ки муносибатҳои бародарона, дӯстона ва ҳамкориҳои судманди Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Туркия ояндаи дурахшон дошта, дар ин самт як қатор барномаҳои давлатӣ низ роҳандозӣ гардидаанд, ки дар тақвияти рабобити байнидавлатӣ дар шароити муосир заминаи мусоид фароҳам меоваранд.

АДАБИЁТ

1. Баротов, И. И. Роль "мягкой силы" в формировании международного имиджа государства / И. И. Баротов // Приоритетные направления и перспективы многовекторной политики Республики Таджикистан в современных условиях: материалы республиканской научно-практической конференции, Душанбе, 11 декабря 2019 года / Таджикский национальный университет. – Душанбе: Таджикский национальный университет, 2019. – С. 171-180. – EDN XPWXNL.

2. Грозин А.В. Политика Турции в постсоветской Азии: подходы, институты, перспективы // Постсоветский материк. 2021. № 2. (30). –С. 25-48.

3. Иброхимзода Ф.И. Культурное сотрудничество Республики Таджикистан с Республикой Турции // Вестник Таджикского национального университета. 2019. № 1. С. 129-132.

4. Muhammadzoda, P. A. Realization of strategic goals in the foreign policy system of the Republic of Tajikistan / P. A. Muhammadzoda // Tajikistan and Contemporary World. – 2019. – No. 3(66). – P. 146-156. – EDN GJRZCF.

РАЗВИТИЕ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ТАДЖИКИСТАНОМ И ТУРЦИЕЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

ГУЛОВ АШРАФДЖАН,

Чрезвычайный и Полномочный Посол Республики
Таджикистан в Республике Турции
734001, Таджикистан, г. Душанбе, ул. Шероз 33;
тел: (+992 37) 221-18-08; e-mail: info@mfa.tj

В данной статье рассматривается развитие дипломатических отношений между Таджикистаном и Турцией в современных условиях. Автор анализирует различные направления межгосударственного сотрудничества, такие как научно-культурная, социально-экономическая, торгова-политической сферы в период независимости и представил научные выводы.

Ключевые слова: Республика Таджикистан, Республика Турции, дипломатические отношения, взаимовыгодные отношения, экономические отношения

DEVELOPMENT OF DIPLOMATIC RELATIONS BETWEEN TAJIKISTAN AND TURKIYE IN MODERN CONDITIONS

GULOV ASHRAFJAN,

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of
Tajikistan to the Republic of Turkey
734001, Tajikistan, Dushanbe, street Sheroz 33;
tell: (+992 37) 221-18-08; e-mail: info@mfa.tj

This article discusses the development of diplomatic relations between Tajikistan and Turkiye in modern conditions. The author analyzes various areas of interstate cooperation, such as scientific, cultural, socio-economic, trade, and political spheres during the period of independence and presented scientific conclusions.

Keywords: Republic of Tajikistan, Republic of Turkiye, diplomatic relations, mutually beneficial relations, economic relations

УДК: 322.2

**ТАДЖИКИСТАН – ТУРКМЕНИСТАН: ПРОВЕРЕННАЯ ДРУЖБА,
НАДЕЖНОЕ СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПАРТНЕРСТВО И НОВЫЕ
ГОРИЗОНТЫ СОТРУДНИЧЕСТВА**

ФАРРУХ ШАРИФЗОДА,

Чрезвычайный и Полномочный Посол
Республики Таджикистан в Туркменистане
734036, Туркменистан, г. Ашхабад, улица Гарашсызлык 4/2;
тел.: (+ 993) 12-48-18-18; e-mail: tajembashgabat@mfa.tj

АБДУДЖАББОРОВ МАЪРУФДЖОН АБДУАЗИЗОВИЧ,

начальник Управления анализа и прогнозирования внешней политики
Центра стратегических исследований при
Президенте Республики Таджикистан
734025, Таджикистан, г. Душанбе, проспект Рудаки 89;
тел.: (+992) 93-855-02-90; e-mail: av.maruf@mail.ru

Статья посвящена комплексному анализу двусторонних отношений между Таджикистаном и Туркменистаном с начала установления дипломатических отношений до нынешнего периода. Разделяя историю взаимовыгодного сотрудничества между двумя странами на четыре основных периода, автор подробно описывает особенности взаимоотношений каждого периода и его основные достижения. Помимо роли двусторонних соглашений в углублении многостороннего стратегического сотрудничества, автор также отмечает неоценимый вклад таджикско-туркменского народов, образцовую народную дипломатию, общую историю и культуру в создание динамичного моста между двумя странами.

В статье также представлены предложения и практические рекомендации по широким направлениям взаимодействия двух стран, поступательная реализация которых будет способствовать дальнейшему развитию тесных отношений между Таджикистаном и Туркменистаном.

Ключевые слова: *Таджикистан и Туркменистан, юбилейный год, дипломатические отношения, двустороннее сотрудничество, внешняя политика, межгосударственные соглашения, восстановление мирного процесса, взаимные государственные визиты, таджикский народ, туркменский народ, культурный диалог, стратегическое сотрудничество, региональная политика.*

Нынешний 2023 год является юбилейным годом для Таджикистана и Туркменистана – 30-летия установления дипломатических отношений.

С подписанием 30 лет назад, 27 января 1993 года Протокола «Об установлении дипломатических отношений между Республикой Таджикистан и Туркменистаном» была заложена политическая основа двусторонних отношений между двумя независимыми государствами.

Хотя народы обеих стран уже имели семидесятилетний опыт близких и совместных отношений еще в советское время, после обретения независимости принятие этого документа еще больше сблизило наши страны и народы, создало дополнительные условия и предпосылки для успешного сотрудничества, которое из года в год наполняется новым практическим содержанием.

Юбилей этого года дает нам возможность подвести итоги 30-летнему взаимовыгодному сотрудничеству и с большим оптимизмом смотреть в будущее.

Отношения между Таджикистаном и Туркменистаном на протяжении трех десятилетий можно условно разделить на несколько этапов.

Первый этап продолжался с 1993 г. до начала 2000-х гг. В этот период были восстановлены дипломатические отношения, открыты дипломатические представительства в обеих странах, создана нормативно-правовая база двустороннего сотрудничества, заложены основы торгово-экономических отношений и налажено тесное сотрудничество в разрешении конфликта в Таджикистане.

Важным моментом этого периода двустороннего сотрудничества, который следует особо отметить, является сотрудничество по восстановлению мира в Таджикистане.

После обретения независимости в Таджикистане началась навязанная извне гражданская война. Потребовалось более 3 лет и 9 сложных раундов межтаджикских переговоров для достижения мира и единства в стране.

Существенным обстоятельством, повлиявшим на мирный процесс в Таджикистане, стало предоставление дружественными странами, в том числе и Туркменистаном возможности для проведения на их территории раундов переговоров и консультаций между таджикскими сторонами, которые в силу различных обстоятельств исключали возможность их проведения на Родине[1, С.363].

В такое непростое время Туркменистан вместе с другими странами-гарантами межтаджикского мира оказывал тогда Таджикистану политическую, гуманитарную и моральную поддержку и доказал, что

может быть надежным партнером Таджикистана во всех сферах и по всем вопросам, представляющим взаимный интерес.

30 ноября 1995 г. в Ашхабаде начался пятый раунд и одни из ключевых этапов межтаджикских переговоров и прошел в три этапа. Первый этап завершился в 22 декабря 1995 года. Второй этап проходил с 26 января по 19 февраля 1996 г. и на конец, с 8 по 21 июля 1996 г. прошел третий этап переговоров[2].

Руководство Туркменистана и туркменский народ, проявив чувство искренней дружбы к таджикскому народу, создали все условия для межтаджикских переговоров и внесли достойный вклад в процесс национального согласия в Республике Таджикистан[3, С.114].

Одним из отличительных моментов ашхабадских переговоров стало то, что они послужили основой для начала работы по реализации ранее утвержденных документов и принятия серьезных шагов по достижению мира и единства.

Почему столица Туркменистана оказалась предпочтительным местом для проведения межтаджикских переговоров? Дело в том, что, хотя некоторые страны выразили готовность предоставить любые условия для проведения переговоров на своей территории, но все же главы одних из этих стран придерживались взглядов таджикского правительства, а другие, наоборот, поддерживали оппозицию. В сложившейся ситуации выгодно отличалась позиция нейтрального Туркменистана, поддерживающего контакт с обеими сторонами[3, С.129].

Туркменистан, наряду с внесением неоценимого вклада в процесс достижения межтаджикского мира, также оказал большую помощь в принятии на свою землю большого потока таджикских беженцев.

Во время гражданской войны в Таджикистане на территории Туркменистана находились многочисленные таджикские беженцы. Туркменистан приютил, обеспечил временным жильем и продуктами питания более 17-и тысяч этнических туркмен и 60-и тысяч таджиков, которых покинули Республику Таджикистан в начале гражданской войны[4, С.363].

В целом Туркменистан внес существенный вклад в деле приближения национального примирения в Республике Таджикистан. Другими словами, Туркменистан успешно прошел «испытание дружбой». В связи с этим уместно вспомнить народную пословицу, которая гласит - «Друг познается в беде». Эта пословица характерна и для Туркменистана, который в трудные времена оказался бок о бок с Таджикистаном.

Вторым этапом в развитии и углублении двустороннего сотрудничества стал период с 2000 по 2006 гг., когда политический диалог

между двумя странами начал интенсивно развиваться и достиг динамичного уровня.

Таджикистан вышел из военного положения и начал предпринимать твердые шаги по развитию многосторонних отношений со всеми странами мира. Расширение отношений с Туркменистаном, стратегически важной страной региона, безусловно, было одним из приоритетов внешней политики Таджикистана.

В числе важных и ключевых вопросов двусторонних отношений в этот период были афганский кризис, принятие мер по борьбе с международным терроризмом и экстремизмом, расширение сотрудничества по укреплению безопасности, предотвращение незаконного оборота наркотиков и др.

Нельзя забывать, что в этот период обе страны, как и другие постсоветские государства, также были заняты поиском своего места на международной арене в изменившихся мировых условиях.

Третий этап двустороннего сотрудничества (2007-2017 гг.) характеризуется высоким политическим, экономическим и культурным сближением, в основе которого лежат взаимные визиты на высшем уровне, принятие большого пакета межгосударственных соглашений, открытие новых горизонтов сотрудничества во многих областях, представляющих взаимный интерес и выгоду.

Приход к власти, уважаемый Гурбангулы Бердымухамедов, встречи и переговоры на высшем уровне с Лидером нации, уважаемым Эмомали Рахмоном, придали новый импульс дальнейшему взаимовыгодному сотрудничеству в социально-экономической и культурно-гуманитарной сферах, в сферах транспорта и связи, и открыли новую веху в отношениях между двумя странами[5, С.7].

Началом нового этапа в истории двусторонних отношений можно считать официальные визиты Президента Туркменистана Гурбангулы Бердымухамедова в Республику Таджикистан и Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона в Туркменистан в 2007 году.

В ходе этих визитов было подписано несколько комплексных документов о сотрудничестве в различных сферах двусторонних отношений.

В рамках контактов на высшем политическом уровне в 2009 году имел место рабочий визит Президента Республики Таджикистана Эмомали Рахмона в Туркменистан. Результатом данного визита стало подписание двусторонних документов, в том числе Соглашения о Совместной межправительственной таджикско-туркменской комиссии по торгово-экономическому и научно-техническому сотрудничеству[6].

В продолжение этой позитивной тенденции серьезный импульс процессу отношений придали взаимные государственные визиты президентов обеих стран в 2010, 2014 и 2015 годах. После этих визитов и переговоров на высшем уровне были подробно обсуждены направления дальнейшего сотрудничества в сферах энергетики, транспорта, нефти и газа, обеспечения региональной безопасности, экологии, охраны окружающей среды, образования и культуры.

За этот период культурный диалог между двумя странами стал доброй традицией. Состоялись Дни культуры Туркменистана в Таджикистане (21-25 сентября 2010 г.) и Дни культуры Таджикистана в Туркменистане (11-13 ноября 2010 г.), которые превратились в праздник культур двух стран. С тех пор эти мероприятия периодически проводятся в обеих странах, роль которых в укреплении культурных связей между двумя странами весьма очевидна.

В целом этот период можно назвать открытием новой страницы многоотраслевого сотрудничества двух стран и переломным моментом во всех существующих взаимоотношениях.

Четвертый, качественно новый период в системе двустороннего сотрудничества начался в 2017 году и продолжается по сей день. Началом четвертого этапа можно считать 2-3 ноября 2017 г., когда по итогам переговоров президентов двух стран Эмомали Рахмона и Гурбангулы Бердымухамедова в городе Душанбе было подписано Соглашение о стратегическом партнерстве между Таджикистаном и Туркменистаном.

Подписание этого стратегического документа вывело отношения двух стран на качественно новый уровень и заложило доверительную основу для укрепления и развития долгосрочных дружеских отношений.

Что собой представляет стратегическое партнерства? Это широкое спектре сфер деятельности, единое понимание целей и принципов развития, долгосрочное обоюдовыгодное сотрудничество на международном уровне для достижения общих целей ради решения национально-государственных задач.

Сутью стратегического партнерства заключается в наличие такого межгосударственного взаимодействия, которое позволяет партнерам, объединив усилия, достичь жизненно важных внутренних и внешнеполитических целей. Его надежность определяется взаимной готовностью сторон учитывать интересы друг друга, наличием действенных механизмов реализации сотрудничества, дисциплинированностью партнерских отношений[7].

Когда мы говорим о стратегическом партнерстве между Таджикистаном и Туркменистаном, мы, естественно, имеем в виду все

вышеперечисленные пункты. Чтобы не нарушать духа стратегического сотрудничества, соблюдение каждого из них считается неизбежным.

Сегодня Таджикистан имеет дипломатические отношения с 180 странами мира и торгово-экономические отношения с 130 государствами[8]. Среди этих 180 стран Таджикистан подписал соглашение о стратегическом партнерстве с шестью государствами, одной из которых является Туркменистан. Это свидетельствует о высоких уровнях взаимоотношениях между двумя странами, особом приоритете Туркменистана во внешнеполитической стратегии и внешней региональной политике Таджикистана.

В целом эти четыре периода отношений представляли собой четыре качественно и принципиально новых уровня дружественных и партнерских отношений между Таджикистаном и Туркменистаном, каждый из которых шаг за шагом позволил обеим странам добиться значительных двусторонних достижений в течение 30 лет.

Можно с большим оптимизмом сказать, что приход к власти Сердара Бердымухамедова приведет к началу очередного периода процветания в двусторонних отношениях и открытию новой страницы взаимовыгодных достижений.

В настоящее время между Таджикистаном и Туркменистаном установились хорошие двусторонние отношения. Стороны демонстрируют высокий дипломатический этикет, взаимное уважение, равноправие, всестороннее стратегическое партнерство и искреннюю дружбу.

Основным фактором, оказавшим непосредственное влияние на уровень взаимоотношений между двумя государствами, является наличие достаточной нормативно-правовой базы для налаживания полноценных торгово-экономических связей.

Необходимо отметить, что сотрудничество между Таджикистаном и Туркменистаном опирается на очень солидную договорно-правовую базу, которая в настоящее время состоит из более чем 110 документов, регулирующих взаимодействие в различных сферах.

Существующая двусторонняя договорно-правовая база, подписанная на межгосударственном, межправительственном и межведомственном уровнях, дух взаимного доверия и симпатии между нашими странами создали надежную основу для претворения в жизнь конструктивных совместных планов и устремлений.

Следует подчеркнуть, что важную роль в наших двусторонних отношениях играют также туркменское национальное меньшинство в Таджикистане и многочисленные таджики, живущие в Туркменистане. Они

образуют динамичный «живой мост» между нашими двумя странами, вносят неоценимый вклад в таджикско-туркменскую дружбу.

Сегодня на территории Таджикистана в двух районах Хатлонской области, Дусти и Кабодиёнском, проживают около 30 тысяч туркмен. Они занимаются возделыванием хлопка, садоводством, овощеводством, работают в самых разных областях народного хозяйства и вносят как полноправные граждане Таджикистана достойный вклад в строительство новой жизни страны.

В министерствах и республиканских учреждениях, судебных органах работают представители туркменского народа, в том числе и в руководящих должностях[9]. Кроме того, 70 процентов всех докторов и медицинских сотрудников в районе Дусти – также представители этой нации[10].

Между таджиками и туркменами в Таджикистане сложились хорошие, добрососедские отношения, основанные на равенстве и уважении друг друга, и за несколько последних лет появились совместные семьи. Это обусловлено тем, что наши народы тесно связывают глубокие исторические корни, общая религия, схожесть языка, ценностей и обычаев.

В настоящее время различные национальные праздники Туркменистана широко отмечаются в регионах Таджикистана, где проживает туркменское национальное меньшинство. Проведение подобных мероприятий способствует укреплению дружеских и братских отношений между двумя народами.

В Хатлонской области Таджикистана действуют 7 таджикско-туркменских учебных заведений, в которых 3 тысяч туркменские дети обучаются на родном языке. Также более 100 туркменских студентов обучаются в наших вузах на основе межправительственных соглашений[11, С.30-31].

С 2022 года ведется строительство на территории села Галаабада Дустинского района Хатлонской области зданий общеобразовательной школы имени Махтумкули с туркменским языком обучения на 540 мест. Строительство этой школы является инициативой Президента Туркменистана господина Сердара Бердымухамедова, и при его непосредственной поддержке объект будет полностью подготовлен и сдан в эксплуатацию в декабре 2024 года.

Эти инициативы, с одной стороны, свидетельствуют о дружеских и тесных контактах между двумя странами, с другой стороны, свидетельствуют о том, что в Таджикистане создана свободная атмосфера, в которой все национальности могут беспрепятственно пользоваться своим языком и следовать своим традициям.

Это и подтверждается Законом Республики Таджикистан о государственном языке Республики Таджикистан, в котором сказано (статья 8): «Для всех наций и народов Республики Таджикистан создаются условия для свободного выбора языка обучения в соответствии с законодательством » и (статья 4) «Все нации и народы, проживающие на территории Республики Таджикистан, имеют право свободно пользоваться своим родным языком[12].

Основываясь на анализе тридцатилетнего опыта взаимоотношений можно сказать, что между Таджикистаном и Туркменистаном сформировалась уникальная традиция двусторонней дипломатии.

За 30 лет Таджикистан и Туркменистан как независимые страны практически с нуля начали свои дипломатические отношения и вывели свое взаимодействие на уровень стратегического партнерства.

За 30 лет между Таджикистаном и Туркменистаном установились надежные и доверительные связи, заложен прочный фундамент в сфере политического, торгово-экономического, инвестиционного и культурно-гуманитарного сотрудничества.

За 30 лет эффективного взаимодействия таджикско-туркменские отношения стали примером успешного и взаимовыгодного сотрудничества в регионе Центральной Азии.

30 лет назад, то есть в 1993 году, между двумя странами было всего два соглашения о сотрудничестве и один протокол, которые охватывали очень ограниченную сферу взаимодействия. За 30 лет количество этих соглашений достигло 110, и сегодня они являются основным двигателем двустороннего сотрудничества во всех сферах, включая политическую, экономическую, туристическую, научно-культурную, налоговую и таможенную.

В результате эффективной реализации подписанных документов и соглашений и неустанных усилий руководителей обеих стран объем товарооборота между двумя странами имеет тенденцию к увеличению, и в 2021 году он составил более 18,1 млн долларов. Этот показатель в 2,7 раза выше, чем в 2020 году.

Стоит отметить, что динамика развития товарооборота между Таджикистаном и Туркменистаном является самой высокой по сравнению с другими странами СНГ.

Есть большая надежда, что и в дальнейшем под руководством Лидера таджикского народа Эмомали Рахмона и молодого и перспективного Президента Туркменистана Сердара Бердимухаммедова эта добрая традиция отношений будет продолжена и обе страны добьются больших и беспрецедентных достижений.

Таджикистан и Туркменистан являются стратегическими партнерами. Необходимо оградить это отношение от разного рода негативно влияющих факторов. Необходимо приложить усилия для предотвращения любых возникающих недоразумений, разногласий в деятельности как коммерческих структур, так и государственных органов обеих стран, несовместимых с духом отношений стратегического партнерства.

Выводы и рекомендации

Помимо достижений и положительного опыта взаимовыгодного сотрудничества, в двусторонних отношениях между Таджикистаном и Туркменистаном есть и неиспользованные ресурсы в торгово-экономической, научной, культурной и др. сферах, на которые очень важно ориентироваться в будущем.

Первое, в связи с необходимостью еще большего расширения взаимного сотрудничества во всех соответствующих областях, тесных и беспрепятственных связей между народами обеих стран, и неуклонного развития торгово-экономического сотрудничества рассмотрение двух главных вопросов представляется очень важным: во-первых, отмена виз и, во-вторых, восстановить прямое авиасообщение между Таджикистаном и Туркменистаном.

Второе, несмотря на то, что между Таджикистаном и Туркменистаном «Соглашение о сотрудничестве в сфере туризма» было принято 5 мая 2014 года, видимых результатов в этом направлении не так много. Поэтому считается целесообразным проведение Таджикско-туркменского туристического форума с привлечением экспертов и официальных лиц туристической отрасли и представителей туристических компаний. На полях данного Форума может быть организована выставка материалов и продукции таджикских и туркменских туристических компаний.

Проведение подобного мероприятия будет полезно, прежде всего, для представления туристических возможностей обеих стран и дальнейшего развития отрасли.

Третье, в 2017 году в рамках официального визита бывшего Президента Туркменистана Гурбангулы Бердымухамедова в Республику Таджикистан в городе Душанбе состоялся бизнес-форум предпринимателей Таджикистана и Туркменистана. Следует отметить, что со дня проведения данного форума прошло шесть лет. За это время значительно улучшились экономические и торговые возможности обеих стран, расширились условия для налаживания торгово-экономического сотрудничества.

Поэтому организация и проведение очередного бизнес-форума предпринимателей Таджикистана и Туркменистана в целях обмена опытом, обеспечения и укрепления развития деловых и экономических отношений между двумя странами, взаимного ознакомления предпринимателей с продукцией друг друга и экспортно-импортными возможностями считается своевременным.

Четвертое, содействие созданию совместного предприятия по переработке нефти и нефтепродуктов, в том числе возможности их поставок в Таджикистан.

Пятое, продолжать наращивать объемы взаимной торговли, стремиться к прорыву в сотрудничестве в области сельского хозяйства, энергетики, транспорта, информационных и коммуникационных технологий и др.

Шестое, активизировать сотрудничеству в области культуры, образования, спорта, а также взаимным поездкам граждан ради дальнейшего укрепления дружбы и духовного сближения народов двух стран.

Седьмое, всесторонне углубить сотрудничество в сфере правоохранительной деятельности и безопасности, укрепить координацию в борьбе с «тремя силами зла», нетрадиционными угрозами безопасности и по афганской проблематике, чтобы внести большой вклад в содействие региональной безопасности, стабильности, развитию и процветанию.

Восьмое, укрепить взаимодействие в международных и региональных делах, продолжить оказывать твердую взаимную поддержку в вопросах, касающихся коренных интересов друг друга.

В заключение следует отметить, что в апреле текущего года ожидается визит Президента Туркменистана уважаемого Сердара Бердымухамедова в Таджикистан. Можно с уверенностью сказать, что запланированный официальный визит Президента Туркменистана в Таджикистан откроет новую страницу в дальнейшем укреплении двусторонних политических, экономических, культурных, научных, образовательных и гуманитарных связей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Рахмонов Э. Независимость Таджикистана и возрождение нации. Том 4. //Речь на международной конференции, посвященной пятой годовщине подписания общего соглашения об установлении мира и национального согласия в Таджикистане. Душанбе. «Ирфон». 2006.- 416 с.
2. Доклад генерального секретаря о положении в Таджикистане. Приложение I. Совместное заявление о прекращении боевых действий и

соблюдении Тегеранского соглашения, подписанное в Ашхабаде 19 июля 1996 года. //ООН. S/1996/754, 17.10.1996. [Электронный ресурс] /Режим доступа: (www.un.org). (дата обращения: 02.03.2023)

3. Искандаров, А. Родники дружбы (Записки посла). - Москва: Международные отношения, 2000.-294 с.

4. Фармонова Д. Основы межгосударственных отношений Республики Таджикистан с Туркменистаном (1991-2001) // Ученые записки ХГУ им. академика Б. Гафурова. Гуманитарные науки. 2019. №2 (59). – С.35-40

5. Дипломатия Таджикистана. Ежегодник - 2010 год. Внешняя политика Республики Таджикистан: хроника и документы. Под общей редакцией Хамрохона Зарифи. (Составители: Д. Назриев и др.) Душанбе, “Ирфон”, 2011.-370 с.

6. Министерство иностранных дел Республики Таджикистан: отношения Таджикистана с Туркменистаном - [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://mfa.tj/ru/main/view/143/otnosheniya-tadzhikistana-s-turkmenistanom> (дата обращения: 10.03.2023)

7. Альмуканова А. Понятие «стратегическое партнерство» в международных отношениях. [Электронный ресурс] /Режим доступа: https://el.kz/news/archive/ponyatie_-strategicheskoe_partnerstvo-_v_mezhdunarodnykh_otnosheniyakh/ 13.12.2015/ (дата обращения: 25.02.2023)

8. Послание Президента Республики Таджикистан, Лидера нации, уважаемого Эмомали Рахмона «Об основных направлениях внутренней и внешней политики республики». 21.12.2021, г.Душанбе. [Электронный ресурс] /Режим доступа: prezident.tj/ru/node/27418 (дата обращения: 22.03.2023)

9. Положение национальных меньшинств в Таджикистане. [Электронный ресурс] /Режим доступа: <https://www.osce.org/-/files/f/documents/f/b/83431.pdf>. 4.10.2011 (дата обращения: 01.03.2023)

10. Этнические туркмены Таджикистана хранят традиции своих предков. [Электронный ресурс] /Режим доступа:<https://cabar.asia/ru/etnicheskie-turkmeny-tadzhikistana-hranyat-traditsii-svoih-predkov>

11. Фирдавси А. Развитие культуры Республики Таджикистан в годы независимости (1991-2016 гг.). Душанбе: «Ирфон», 2021.-200 с.

12. Закона Республики Таджикистан «О государственном языке Республики Таджикистан». от 5 октября 2009 года. [Электронный ресурс] /Режим доступа:<http://ncz.tj/> (дата обращения: 028.02.2023)

УДК: 322.2

**ТОҶИКИСТОН-ТУРКМАНИСТОН: ДӢСТӢИ СОБИТШУДА,
ШАРИКИИ БОЭЪТИМОДИ СТРАТЕГӢ ВА УҒУҚҲОИ
НАВИ ҲАМКОРӢ**

ФАРРУХ ШАРИФЗОДА,

Сафири Фавкуллода ва Мухтори Ҷумҳурии

Тоҷикистон дар Туркменистон

734036, Туркменистон, Ашқобод, кӯчаи Гарашсизлик 4/2;

тел.: (+993) 12- 48 -18 -18; email: tajembashgabat@mfa.tj

АБДУҶАББОРОВ МАЪРУФҶОН АБДУАЗИЗОВИЧ,

сардори Раёсати таҳлил ва ояндабинии сиёсати хориҷии

Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

734025, Тоҷикистон, ш.Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 89;

тел.: (+992) 938-55- 02- 90, email: av.maruf@gmail.com

Дар мақола равобити дуҷонибаи Тоҷикистону Туркменистон аз оғози барқароршавии муносибатҳои дипломатӣ то ба имрӯз таҳлил ва натиҷагирӣ карда шудааст. Муаллифон таърихи ҳамкориҳои мутақобиланд судманди ду кишварро ба чор давраи асосӣ ҷудо намуда, хусусиятҳои ҳамкориҳо ва дастовардҳои меҳвариин ҳар як давраро мушаххас дарҷ намудааст. Илова ба нақши созишномаҳои дуҷониба дар таҳкими ҳамкориҳои бисёрсамтаи стратегӣ, муаллифон инчунин, саҳми халқҳои Тоҷикистону Туркменистон, дипломатияи ибратбахши мардумӣ ва таъриху фарҳанги муштаракро дар эҷоди “пули усутор”-и дӯстӣ байни ду кишвар бисёр муҳим арзёбӣ мекунанд.

Дар мақола пешниҳодҳо ва тавсияҳои амалӣ доир ба самтҳои васеи ҳамкориҳои ду кишвар дарҷ шудаанд, ки татбиқи онҳо ба тавсеаи минбаъдаи муносибатҳои Тоҷикистону Туркменистон мусоидат хоҳад намуд.

Калидвожаҳо: Тоҷикистон ва Туркменистон, соли ҷашнӣ, муносибатҳои дипломатӣ, ҳамкориҳои дуҷониба, сиёсати хориҷӣ, созишномаҳои байнидавлатӣ, барқарорсозии раванди сулҳ, сафарҳои мутақобилаи сатҳи олӣ, халқи тоҷик, халқи туркман, муколамаи фарҳангӣ, ҳамкориҳои стратегӣ, сиёсати минтақавӣ.

**TAJIKISTAN – TURKMENISTAN: PROVEN FRIENDSHIP, RELIABLE
STRATEGIC PARTNERSHIP AND NEW HORIZONS OF
COOPERATION**

FARRUKH SHARIFZODA,

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary the Republic of
Tajikistan in Turkmenistan

734036, Turkmenistan, Ashgabat, Garashsyzlyk street 4/2;
tel.: (+993) 12-48-18-18, e-mail: tajembashgabat@mfa.tj

ABDUJABBOROV MARUFJON ABDUAZIZOVICH,

Head of the Department for analysis and forecasting of foreign politics of the
Center for strategic research under the President of the Republic of Tajikistan

734025, Tajikistan, Dushanbe city, Rudaki ave. 89;
tel.: (+ 992) 938-55-02-90, email: av.maruf@mail.ru

The article is devoted to a comprehensive analysis of bilateral relations between Tajikistan and Turkmenistan from the beginning of the establishment of diplomatic relations to the present day. Dividing the history of mutually beneficial cooperation between the two countries into four main periods, the author describes in detail the features of the relationship and notes the key achievements of each period. In addition to the role of bilateral agreements in deepening multilateral strategic cooperation, the author also notes the invaluable contribution of the Tajik-Turkmen peoples, exemplary people's diplomacy and common history and culture to the creation of a dynamic bridge between the two countries.

The article presents proposals and practical recommendations on broad areas of cooperation between the two countries, the progressive implementation of which will contribute to the further development of relations between Tajikistan and Turkmenistan.

Keywords: *Tajikistan and Turkmenistan, anniversary year, diplomatic relations, bilateral cooperation, foreign policy, interstate agreements, restoration of the peace process, mutual state visits, Tajik people, Turkmen people, cultural dialogue, strategic cooperation, regional policy.*

УДК: 327.8

**PRIORITY AND PERSPECTIVE OF INDIA-CENTRAL ASIA'S
COOPERATION IN THE CONTEXT OF NEW GLOBAL ORDER:
VIEW FROM TAJIKISTAN**

SHARIPOV SAIHOMID SAFARMADOVICH,

Candidate of Historical Sciences, Head of the Department for
Analysis and Forecasting of Domestic Policy of the Center
or strategic research under the President of the Republic of Tajikistan.

734025, Tajikistan, Dushanbe city, Rudaki ave., 89

tel: (+992) 938-48-58-46; e-mail: sayhomid.tj.93@mail.ru

The article is devoted to the priority directions and prospects for the development of Central Asia-India cooperation, and it reflects the position of Tajikistan in the new conditions of international relations, first of all, in relations with India.

The article focuses on the important direction of development of cooperation with the countries of Central Asia, including the Republic of Tajikistan, in the direction of ensuring security and strengthening cooperation in this area within the framework of regional and international institutions, in which our countries operate as an independent entity.

Also, the article talks about joint efforts and the position of countries in the fight against terrorism, extremism and separatism. It is said that in modern conditions no country will be safe from the threat of these three evil forces. Therefore, the fight against such dangers requires a collective struggle from all countries. In this regard, the issue of ensuring political stability in Afghanistan and the implementation of large projects of economic importance, which are in the interest of all the countries of the Central Asian region and India, constitute another direction of our attention. Because, without ensuring security and creating favorable conditions, it will be impossible to achieve joint goals and projects of economic and cultural importance.

Keywords: *Central Asia, India, cooperation, position, Tajikistan, new order, international relations, fight against terrorism, extremism, separatism. three evil forces, political stability, Afghanistan, goals and projects, green energy, investment, plants and precious stones, medical industries.*

Ever-increasing process of globalization is recognized as the most important peculiarity of the present time. This process, along with the stimulation of closer links between peoples and nations and setting up all-

embracing system of political and economic, scientific and cultural connections, it may simultaneously cause undesirable effects, such as increasing a gap between developed and underdeveloped countries, the increase in pressure on the national and cultural values of the peoples and etc.

Moreover, under immediate impact of globalization processes modern threats and challenges gained global significance and became a factor of concern of humanity. These threats and challenges are grouped as follows:

- uneven development and economic inequality, increasing competition for access to world markets and strategic resources;
- growth of international terrorism, drug trafficking and weapons smuggling, transnational organized crime;
- rise of political and religious extremism, ethnic and racial conflicts, civilization and ideological clashes;
- domestic and regional conflicts, fanaticism and ethnic and racial separatism, escalation of political tensions in different parts and regions of the world;
- climate change, ecological and sanitary challenges. [3]

In this case, the foreign policy of the Republic of Tajikistan will be developed and implemented taking into account the current global threats and challenges and regional factors.

Prevailing and the major task of the foreign policy of the Republic of Tajikistan in the long term is to protect the supreme interests of the state in the international arena that will be implemented by means of building external favorable conditions for overall sustainable development, strengthening foundations of national independence and sovereignty of Tajikistan.

To achieve this goal, Republic of Tajikistan will implement an independent multi-vector foreign policy, building friendly and mutually beneficial relations with other countries based on unconditional respect for international law.

Taking into account geopolitical position of the Republic of Tajikistan, given natural and demographic resources and the rate of its socio-economic development, country's foreign policy is known as "open doors", peace-seeking and objective policy, which recognize shared interests based on reciprocal respect, equality and mutually beneficial cooperation with all countries. [3]

The foreign policy of the Republic of Tajikistan in its inter-state relations with neighboring countries and the region pursues a policy of friendship, good neighborliness and non-intervention in the internal affairs of each other, which is aimed at creating a confidence and security belt along the borders of the country. This policy aims to the peaceful resolution of all outstanding matters, including border, water and energy issues through dialogue and negotiations based on

mutual understanding of parties concerned and respect of the principle of equal and indivisible security in the region.

Based on expansion of important geopolitical regional, international and globalization processes of the modern world, Republic of Tajikistan in practice acknowledges a balance between globalization processes and the national interests of each country.

Tajikistan is convinced that globalization and national interests should complement each other and provide a reliable guarantee for sustainable development of international relations.

The Republic of Tajikistan is in favor that emerging new world system should completely be free from wars and conflicts, cruelty and violence, religious and cultural fanaticism and xenophobia and be based on equal cooperation and partnership of all countries in the world, and all sorts of threats to international and regional peace and stability must be eliminated by consensus and constructive dialogue on the basis of international law, primarily the UN Charter as the principal organization governing international relations.

The Republic of Tajikistan supports establishment of effective mechanisms of the consonance of national interests and international efforts, consolidation of aspirations of all states to the cause of the formation of adequate measures to resist modern threats and challenges.

At the national level, Tajikistan undertakes political, legal, informative, socio-economic and specific measures with the view to strengthening key aspects of the foreign policy in countering international terrorism, extremism, illegal drug trafficking, weapons smuggling, religious fanaticism, illegal migration, environmental risks, climate change and threats to information and food security. Tajikistan has made a significant contribution to the implementation of sustainable development goals at the international level, and until now five of its initiatives to solve water and climate problems have been recognized and implemented by the UN. [5]

Therefore, in our foreign policy, we have a primary interest in the development of cooperation with South Asian countries, including India.

The official position of our country in expanding and strengthening cooperation with the Republic of India, taking into account its role and influence in the region and the world, the centuries-old historical and cultural relations of the Tajik people with the people of India, as well as the wide economic and technological opportunities of this country, has its own advantages.

Considering the achievements of economic, political and cultural development in recent years, India is an important geopolitical participant in its region and other regions. Along with other countries India, due to its strategic

partnership with the USSR, had the opportunity to build relationships with the Central Asian republics back in Soviet times.

After the state independence of the Central Asian countries, this cooperation gained a new level and quality. Namely, after the collapse of the USSR, India was one of the first to show interest in establishing bilateral relations with each of the five newly formed states.

Nevertheless, the last decade the region of Central Asia is viewed not only from the point of view of a historical and cultural community that spans more than one century, but also from the point of view of promoting interests of India in the field of economy and security. [1- P.132]

The analysis shows that India's clear desire to develop the Central Asian vector of policy is based on two fundamental circumstances. The first is expectedly related to the energy factor and India's growing demand for energy resources. The second, India will strengthen its strategic and security cooperation with Central Asian countries, in focus will be military training, joint research, counter-terrorism coordination and close consultations on Afghanistan.

World experience shows that no country in the world will be safe from the threat of terrorism and extremism in modern times. This issue has been focal point of India's concern on its national security. The terrorist activities and attack on Indian Parliament in 2001 and Mumbai attacks in 2008 are telling examples. Since there is always threat of disruption to India's energy initiatives across the region it has become vital for India to ensure strategic and border security along with energy security.

Due to the proximity of CARs to the Afghan border, Central Asian countries are also experiencing terrorist activities and drug trafficking which has become a big security concern for India too. [2- P. 105]

India closely cooperates with Central Asia countries within India's 'Connect Central Asia Policy', which was reinforced in 2015, when the Prime Minister of India Narendra Modi became the first Indian head of state to visit all five nations between July 6 and 13. Since then there has been significant progress in cooperation, particularly in the fields of defence, energy and connectivity.

Beyond economics, the regional security challenges in Central Asia also have the potential of spilling over into India. The main aspect of India and Central Asia countries in the framework of India's 'Connect Central Asia Policy' is the strengthening, strategic and security cooperation with the countries of region and in focus of our cooperation will be military training, joint research, counter-terrorism coordination and close consultations on Afghanistan. [7] This is the priority aspects of our cooperation.

In the two last decade, the increasing religious radicalization has become a major security concern for the governments of the Central Asia. The history and harrowing experience of many countries, including Tajikistan witnessed that only cooperation and joint actions will make it possible to win in the fight against evil forces and global threats. From our point of views, the double standards policy is not acceptable for effective countering terrorism and violent extremism and radicalization at all.

In contrary, such a positioning leads to further geographic expansion of the unpredictable ways and forms of these dangerous threats, because terrorism and extremism neither acknowledge no border nor state.

This is the reason, currently the terrorist and extremist groups unite with radicalized religious and nationalist organizations and other criminal bodies and commit violence, murders, religious, race-based conflicts and even conflict of civilizations in various parts of the world.

In this context, unfortunately we are also clearly concerned that the terrorists and extremists misuse the sacred Islam to disseminate their Islamophobic ideas and promote hatred of Muslims. Accordingly, we and namely our President his Excellency Emomali Rahmon always support to expand the environment of trust, tolerance and mutual understanding between the societies and civilizations, which in its turn will increase our possibilities for countering the current threats and challenges. [11]

It should be noted that in recent years the capital of Tajikistan, Dushanbe city in order to ensure stability in Afghanistan and regional security, has repeatedly become the venue for the largest international conferences, during which representatives of various scientific and research circles, regional and international organizations, global and regional and national mass media have come together, which is a key position of Tajikistan in indicates the direction of stabilization of the situation in Afghanistan.

In connection with this, it is possible to mention several other initiatives of Tajikistan in the direction of holding international conferences, such as the high-level international conference "Combating terrorism and violent extremism" (May 3-4, 2018, Dushanbe).

During the conference, 400 people from 46 countries of the world, 30 regional and international organizations, as well as representatives of scientific and research institutions participated. [4]

Also, on May 17, 2019, at the initiative of the Leader of the Nation E. Rahmon held a two-day high-level conference "International and regional cooperation in the fight against terrorism and its sources of financing, including illegal drug trafficking and organized crime" in Dushanbe. The Government of

the Republic of Tajikistan held this event in close cooperation with the OSCE, the United Nations and the European Union. [8]

Representatives of 50 countries and more than 27 international and regional organizations participated in the conference.

The purpose of the Conference was to strengthen international and regional cooperation, to determine effective methods of combating terrorist financing, to exchange knowledge and experience in this area, as well as to facilitate the discussion of experts regarding the response to changing forms of financing terrorist organizations. This conference was attended by more than 200 domestic and foreign journalists. [14]

Moreover, on October 18-19, 2022, a high-level international conference was held in Dushanbe under the title "International and regional cooperation on security and border management to counter terrorism and prevent the movement of terrorists." During the aforementioned Conference, achievements in the direction of effective border management and possible ways of building the scientific and technological capacity of border security and fighting terrorism, as well as the importance of strengthening cooperation in preventing the movement of terrorists, illegal circulation of drugs, weapons and transnational organized crime were discussed. [13]

Apart from the bilateral cooperation, India has also focused on multilateral engagement with the region at two levels. The first is the regional transport connectivity by Chabahar Port which provide India's gateway to Central Asia and facilitate transport of goods between India and Central Asia via Iran, and the second is through platforms for multilateral cooperation with Central Asian states after India joined the Shanghai Cooperation Organization as a full member in 2017. The change of status from observer to a full member marks an important shift in India's approach to the region as a whole. [10]

SCO nations now represent almost half of the world's population. This platform is not only beneficial for India to remain connected with Central Asia, but also has the potential for India to work collectively with other leading powers in the region to address economic and security issues that have potentially detrimental consequences for the world.

In this context, it should be noted that, SCO became the key instrument of multilateral cooperation in Central Asia for India and officially opened the doors of Central Asian countries for India than never in modern time.

The main platform of India-Central Asian cooperation is the "DIALOGUE" platform. Within the region, India has observed the strengthening of mutual understanding and cooperation among the Central Asian states. The first ever India-Central Asia Dialogue, at the Foreign Ministers' level in 2019 and the second iteration of the in 2020, which impact for strengthening of

cooperation between India and Central Asian countries in political and security spheres, promoting connectivity and developing partnership in the region.

Through regular institutional dialogue and exchanges, this platform can help bring India and the region closer together. We also think that, it is very important for Tajikistan to have a cooperation with India, particularly in the frame of the India – Central Asia Dialogue and it is an important tool for development and strengthening cooperation among the member states. [12]

Moreover, the first Summit of Heads of State in the "Central Asia – India" format, which took place on January 27, 2022, opens the new page in the India-Central Asian relations. Tajikistan support friendly relations and mutual political trust, the growing process of cooperation between the two countries in the trade and economic sphere, in the fields of culture and security in this format. [9]

The CASA-1000 project provides for the possibility of exporting electricity to India. One of the main participants from the Central Asian side is Tajikistan. However, the main factors hindering the implementation of energy projects is financing issues in Tajikistan and security issues in Afghanistan.

In this context it should be noted that, Tajikistan's hydropower capacity is 527 billion kilowatt hours, uses only about 16-17 billion kWh. (less than 5%) which is ten times more than the country's electricity demand, Tajikistan's annual demand for electricity is 22-24 billion kWh.

On this basis, Tajikistan attaches exceptional importance to ensuring energy security by completing the construction of the Rogun HPP, as well as the construction of a number of other hydroelectric power plants. There are many such examples in Tajikistan - the construction of Baipazin HPP, Sangtuda 1 and 2, etc. Medium capacity HPPs can be built on the tributaries of the Vakhsh River, Kafirnigan, Zeravshan, many Pamir rivers, which contributes to a more even use of hydropower resources across the country.

For example, the designed capacity of the Rogun HPP is 3,600 MW, average annual output - 13.1 billion kWh. The HPP dam forms a large Rogun reservoir with the total volume of 13.3 km³ and 10.3 km³ of usable volume. The reservoir is planned to be used both for energy and irrigation purposes. The construction of the HPP is planned to be carried out in several stages, the capacity of the first stage should be 400 MW with an average annual output of 5 billion kWh. [6]

In this context, we are interested in strengthening cooperation with the countries of the CASA-1000 project, which connects Central Asia to South Asia such as India.

As regards the perspective of the relationship between Tajikistan and India, it should be noted that current level of friendly relations and mutual political

trust, will become the growing process of cooperation between the two countries in the following spheres:

- we emphasize the trade and economic as the priority of our cooperation, by the taking of specific measures for the effective implementation of the trade potential of the countries within the Central Asia-India dialogue;

- using ample opportunities of the sides in the direction of investments for the joint implementation of projects in the fields of industry, energy, transport and infrastructure, and agriculture;

- creating joint ventures in the areas of food and light industry, especially in the textile, chemical, medical industries, pharmaceuticals, processing of precious and semi-precious stones, which Tajikistan is rich in plants and precious stones;

- pays special attention to the process of establishing and strengthening cooperation in order to expand the capacity to generate "green energy" from renewable sources;

- expansion of transport and communication links as an important factor in strengthening trade and economic cooperation between the countries of the region and India. In this process, interested in the development of the transport via "Mumbai - Chabahar - Central Asia" route;

- practical interaction between the countries of the region and India in the field of environmental protection and biological diversity;

- more important is the combating against of terrorism and all forms of extremism, transnational organized crime, and drug trafficking.

Tajikistan also supports the constructive multilateral cooperation in all above priority spheres, especially in the framework of the UN, SCO, CICA and the "Central Asia and India" format.

LITERATURA

1. Letnyakov D.E. Soft Power Strategies in Post-Soviet Central Asia: Russia vs U.S., China, India. D.E. Letnyakov, N.N. Emelyanova // Mir Rossii. 2017. T. 26. № 4. - P. 118–142.

2. Sandeep Singh. Connect Central Asia policy' factor in India's soft power initiatives in cars: problems and prospects. Sandeep S., Amanpreet K. International Journal of Advanced Research in Management and Social Sciences. Vol. 3 | No. 12 | December 2014. - P.94-114.

3. Used resources:

4. Concept of the Foreign Policy of the Republic of Tajikistan. [electronic resource]. URL: <https://mfa.tj/en/main/view/988/concept-of-the-foreign-policy-of-the-republic-of-tajikistan>. (date of application: 10.12.2022).

5. Dushanbe will host an international conference on combating terrorism. [electronic resource]. URL: <https://vestikavkaza.ru/news/V-Dushanbe-sostoitsya-mezhdunarodnaya-konferentsiya-po-protivodeystviyu-terrorizmu.html>. (date of application: 01.11.2022).
6. Emomali Rahmon. Water for Sustainable Development. March 2018, No. 1 Vol. LV 2018, The Quest for Water. [electronic resource]. URL: <https://www.un.org/en/chronicle/article/water-sustainable-development>.
7. Hydropower is predicted to develop. [electronic resource]. URL: <https://e-cis.info/news/566/98098/>. (date of application: 16.11.2022).
8. Menon, Rhea; Rajiv, Sharanya (1 December 2019). "Realizing India's Strategic Interests in Central Asia". Carnegie India. Retrieved 2021-12-18.
9. OSCE Supports Conference in Dushanbe on Counterterrorism. [electronic resource]. URL: <https://www.osce.org/ru/programme-office-in-dushanbe/420092>. (date of application: 13.11.2022).
10. Participation and speech at the first Summit of Heads of State in the "Central Asia – India" format. [electronic resource]. URL: <https://prokuratura.tj/en/news-4/1351-participation-at-the-grand-concert-shashmaqom-2.html>. (date of application: 19.12.2022).
11. Rhea M. Realizing India's Strategic Interests in Central Asia. M. Rhea, R. Sharanya. December 01, 2019. [electronic resource]. URL: <https://carnegieindia.org/2019/12/01/realizing-india-s-strategic-interests-in-central-asia-pub-80576>. (date of application: 15.11.2022).
12. Statement at the High-level International Conference on Countering Terrorism and Preventing Violent Extremism. 04.05.2018, Dushanbe city. [electronic resource]. URL: <http://www.president.tj/en/node/17566>.
13. The 2nd India – Central Asia Dialogue. [electronic resource]. URL: <https://www.mfa.tj/en/main/view/6580/the-2nd-india-central-asia-dialogue>. (date of application: 23.12.2022).
14. The 4th meeting of the joint working group of Tajikistan and India on the fight against terrorism. [electronic resource]. URL: <https://tajikistannewsgazette.com/the-4th-meeting-of-the-joint-working-group-of-tajikistan-and-india-on-the-fight-against-terrorism/>. (date of application: 28.12.2022).
15. The Dushanbe Process - a new phase in the fight against contemporary challenges and threats. [electronic resource]. URL: http://narodnaya.-tj/index.php?option=com_content&view=article&id=9061:2019-06-12-11-01-36&Itemid=216. (date of application: 30.12.2022).

УДК: 327.8

**АФЗАЛИЯТ ВА ДУРНАМОИ ҲАМКОРИҲОИ ҲИНДУСТОН-
ОСИЁИ МАРКАЗӢ ДАР ҚАРИНАИ ТАРТИБОТИ НАВИ ҶАҲОНӢ:
НИГОҶЕ АЗ ТОҶИКИСТОН**

ШАРИПОВ САЙҲОМИД САФАРМАДОВИЧ,

номзади илмҳои таърих, сардори Раёсати таҳлил ва ояндабинии
сиёсати дохилии Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти

Ҷумҳурии Тоҷикистон

734025, Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 89;

тел: (+992) 938-48-58-46; e-mail: sayhomid.tj.93@mail.ru

*Мақола ба самтҳои афзалиятнок ва дурнамои рушди ҳамкориҳои
Осиёи Марказӣ ва Ҳиндустон бахшида шуда, мавқеи Тоҷикистонро дар
шароити нави муносибатҳои байналмилалӣ, пеш аз ҳама, дар муносибатҳои
бо Ҳиндустон инъикос мекунад.*

*Дар мақола самтҳои муҳими рушди ҳамкориҳо бо кишварҳои Осиёи
Марказӣ, аз ҷумла Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти таъмини амният ва
таҳкими ҳамкорӣ дар ин самт дар ҷаҳорчӯби ниҳодҳои минтақавӣ ва
байналмилалӣ, ки кишварҳои мо дар онҳо ҳамчун субъекти мустақил
фаъолият доранд, таваҷҷуҳ зоҳир карда шудааст.*

*Ҳамчунин, дар мақола дар бораи талошҳои муштарақ ва мавқеи
кишварҳо дар мубориза бо терроризм, ифротгароӣ ва ҷудоихоҳӣ сухан
меравад. Гуфта мешавад, ки дар шароити муосир ҳеҷ кишваре аз таҳдиди
ин се нерӯӣ бадӣ эмин нахоҳад буд. Бинобар ин, мубориза ба муқобили ин
гуна хавфу хатарҳо муборизаи дастаҷамъонаи ҳамаи мамлакатҳоро
талаб мекунад. Аз ин лиҳоз, масъалаи таъмини суботи сиёсӣ дар
Афғонистон ва татбиқи лоиҳаҳои бузурги дорои аҳаммияти иқтисодӣ, ки
ба манфиати тамоми кишварҳои минтақаи Осиёи Марказӣ ва Ҳиндустон
мебошанд, самти дигари таваҷҷуҳи моро ташкил медиҳад. Зеро бидуни
таъмини амният ва фароҳам овардани шароити мусоид ноил шудан ба
ҳадафҳо ва тарҳҳои муштараки дорои аҳаммияти иқтисодӣ ва фарҳангӣ
ғайримمкон хоҳад буд.*

*Калидвожаҳо: Осиёи Марказӣ, Ҳиндустон, ҳамкорӣ, мавқеъ,
Тоҷикистон, тартиботи нав, муносибатҳои байналмилалӣ, мубориза бо
терроризм, ифротгароӣ, ҷудоихоҳӣ, се қувваи бадӣ, суботи сиёсӣ,
Афғонистон, ҳадафҳо ва лоиҳаҳо, энергияи сабз, сармоягузорӣ, рустаниҳо
ва сангҳои гаронбаҳо, саноати тиб.*

ПРИОРИТЕТ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОТРУДНИЧЕСТВА ИНДИИ И ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В КОНТЕКСТЕ НОВОГО МИРОВОГО ПОРЯДКА: ВЗГЛЯД ИЗ ТАДЖИКИСТАН

ШАРИПОВ САЙХОМИД САФАРМАДОВИЧ,

кандидат исторических наук, начальник Управления анализа и
прогнозирования внутренней политики ЦСИ при Президенте
Республики Таджикистан

734025, Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рудаки 89;

Тел: (+992) 938-48-58-46; e-mail: sayhomid.tj.93@mail.ru

Статья посвящена приоритетным направлениям и перспективам развития сотрудничества Центральной Азии и Индии и отражает позицию Таджикистана в новых условиях международных отношений, прежде всего в отношениях с Индией.

В статье акцентировано внимание на важных направлениях развития сотрудничества со странами Центральной Азии, в том числе с Республикой Таджикистан, в сфере обеспечения безопасности и укрепления сотрудничества в этой сфере в рамках региональных и международных институтов, в которых действуют наши страны как независимая субъект.

Также, в статье говорится о совместных усилиях и позиции стран в борьбе с терроризмом, экстремизмом и сепаратизмом. Говорят, что в современных условиях ни одна страна не застрахована от угрозы этих трех злых сил. Поэтому борьба с такими угрозами требует коллективной борьбы всех стран.

С этой точки зрения, еще одним направлением нашего внимания является вопрос обеспечения политической стабильности в Афганистане и реализации крупных проектов экономического значения, отвечающих интересам всех стран Центрально-Азиатского региона и Индии. Потому что без обеспечения безопасности и создания благоприятных условий невозможно будет реализовать совместные цели и проекты хозяйственного и культурного значения.

Ключевые слова: Центральная Азия, Индия, сотрудничество, позиция, Таджикистан, новый порядок, международные отношения, борьба с терроризмом, экстремизм, сепаратизм, три злые силы, политическая стабильность, Афганистан, цели и проекты, зеленая энергия, инвестиции, растения и драгоценные камни, медицинская промышленность.

УДК: 321.022

ДУРНАМОИ ТАЪМИНИ СУБОТИ СИЁСӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

САФАРАЛИЗОДА ХУҶАМУРОД ҚУДДУСӢ,
номзади илмҳои сиёсӣ, дотсент, мудири кафедраи
равандҳои сиёсии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
734025, Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 17;
тел.: (+992) 988-12-73-83; e-mail: quddusov@mail.ru

Ба ҳар як давлат аз рӯзҳои аввали ба даст овардани истиқлоли сиёсӣ ҳавфу хатари аз даст додани истиқлолият, пароканда шудани миллат ва аз ҳаритаи сиёсӣ нест гардидани давлат таҳдид менамояд. Ҷумҳурии Тоҷикистон бо чунин вазъияти ногувор дар солҳои аввали соҳибистиқлолии худ мувоҷеҳ шуда буд. Хушбахтона, бо талошу заҳматҳои зиёди шабонарузӣ ва бо дарки масъулияти таърихӣ нерӯҳои созандаи миллат тавонистанд, ки нооромии сиёсиро аз байн баранд ва фанои давлату миллатро пешгирӣ намоянд. Баъди таъмини амният ва суботи сиёсӣ ба амал баровардани рушди соҳаҳои мамлакат ҳамчун ҳадафҳои миллӣ пайгирӣ гардида истодаанд. Мутаассифона, аз ибтидои асри XXI инҷониб таҳдиду хатарҳои пайдо шуданд, ки ба мақсадҳои миллӣ ва ҳадафҳои стратегии Ҷумҳурии Тоҷикистон мустақиман таъсири манфӣ мерасонанд. Дар байни онҳо терроризми байналмилалӣ, низоъҳои мусаллаҳонаи минтақаҳои гуногуни Шарқ, гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддир, ғайриқонунии гурӯҳҳои муташаккили ҷиноӣ, ифротгароии динию сиёсӣ ҳавфу хатари бештар доранд. Аз ин рӯ, дар марҳалаи кунунии таҳкими давлатдорӣ миллӣ пешгирӣ намудану коҳиш додани таъсири манфии онҳо хеле муҳим ба шумор мераванд.

Калидвожаҳо: таҳкими давлатдорӣ миллӣ, истиқлолияти сиёсӣ, терроризми байналмилалӣ, низоъҳои мусаллаҳона, ҷанги шаҳрвандӣ, амнияти миллӣ, таҳдидҳо ба суботи сиёсӣ.

Тули 32 сол аст, ки мардуми шарафманди Тоҷикистон ҳамчун меросбарони фарҳангу тамаддуни қадимаи тоҷику форс дар шароити давлатдорӣ миллӣ ва дар партави истиқлоли сиёсӣ давлатии кишвари худ умр ба сар мебаранд. Аммо ваҳдати миллӣ, суботи сиёсӣ, сулҳу оромӣ, низоми мукаммали давлатдорӣ ва истиқлоли давлати устувор дар кишвари мо ба осонӣ ба даст наомадааст. Чӣ тавре маълум аст, дар солҳои аввали

соҳибистиклолӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ҷанги шаҳрвандии таҳмилӣ мувоҷеҳ гардид ва сокинони кишвар мушкилиҳои зиёди ин давраи вазнинро аз сар гузарониданд. Барои ҳифзи якпорчагии марзу бум ва таҳкими пояҳои истиқлоли давлатӣ фарзандони банангу номуси ин сарзамин ҷонбозиҳои зиёд карданд. Ниҳоятан Тоҷикистон баъди сипарӣ намудани солҳои душвори ҷанги шаҳрвандии таҳмилӣ ба асри XXI ҳамчун кишвари баъдиҷангӣ ворид шуд. Тибқи интизориҳои сиёсатмадорону сиёсатшиносони арсаи байналмилалӣ, анҷомёбии «ҷанги сард» ва тағйирёбии манзараи геополитикии олам мебоист ҷангу низоъ ва бархӯрдҳои мусаллаҳонаро хотима диҳад. Аммо чӣ гунае, ки мушоҳида гардид, чунин нашуд ва аз лаҳзаҳои аввали пошхӯрии Иттиҳоди Шӯравӣ бенизомӣ ва бухронҳои шадиди иқтисодию сиёсӣ кишварҳои гуногуни олам, аз ҷумла Ҷумҳурии Тоҷикистонро низ фаро гирифт.

Ба даст овардани Истиқлоли давлатӣ ва оғози ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон имтиҳони сангине барои мардуми кишвар гардид. Дар он давра дар баробари талафоти ҷонӣ, заиф шудани пояҳои иқтисоди миллӣ ва аз байн рафтани устувории системаи сиёсӣ, инчунин, хавфи аз харитаи сиёсии олам нест гардидани Тоҷикистон ва пароканда шудани миллат низ ба амал омада буд. Президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар яке аз асарҳои худ таъсири манфии нооромиҳои Тоҷикистонро ёдоварӣ намуда, иброз дошта буданд, ки: «Ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ кишвари моро аз масири пешрафт чандин даҳсола ақиб партофт ва мардуми Тоҷикистонро маҷбур сохт, ки барои бартараф кардани ҳаробию хисороти он солҳо захираи шабонарӯзӣ ва мушкилоту монеаҳои басо гаронро таҳаммул намојанд» [5, с.14]. Чунин хавфу хатари таърихро фарзандони баору номуси кишвар бо мушкилиҳои зиёд, аммо бо сари баланд паси сар намуда, бори дигар исбот карданд, ки воқеан ҳам сазовори давлатдорӣ миллӣ мебошанд ва тақдирӣ имрӯзаву ояндаи миллату давлатро дар дасти худ нигоҳ дошта метавонанд. Дар маҷмӯъ, Ҷумҳурии Тоҷикистон бо иқтисоди ғалаҷардида, бухронҳои иҷтимоию маънавӣ ва мушкилиҳои зиёди идеологию сиёсӣ ба асри XXI ворид гардид.

Асри XXI дар таърихи инсоният чун асри пурфӯҷеа ва пуртазод оғоз гардид. Ҳанӯз аз солҳои аввали ин аср зухуроти терроризми байналмилалӣ, дар заминаи рушди технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ ба амал баровардани тарғибу ташвиқи ғояҳои тундгарой ва ифротгароии динию сиёсӣ, ҳадафмандона ташкил намудани инқилобҳои ранга ва табaddулотӣ давлатӣ, ҷангҳои шаҳрвандӣ ва низоъҳои мусаллаҳона миқёси худро васеъ намуда, суботи кишварҳои тозаистиклолро ҳалалдор сохта, дар самти ташаккули давлатдорӣ миллии онҳо ба таври ҷиддӣ монеа эҷод

мекарданд. Дар чунин шароити мураккаби ҷаҳонӣ тақдирӣ ояндаи миллат тақозо менамояд, ки воқеиятҳои замона ба таври дуруст баҳогузорӣ гарданд, дар кадом марҳалаи рушду инкишоф қарор доштани кишвар ба инобат гирифта шавад, барои ҷимояи манфиатҳои миллӣ, пеш аз ҳама, таҳкими пояҳои истиқлоли давлатӣ ва рушди минбаъдаи давлатдорӣ миллӣ аз ҳарвақта дида омодагии бештар дида шуда, бо зиракии сиёсӣ бедорӣ миллӣ таҳдиду хатарҳое, ки пояҳои давлатдориро заиф мегардонанд, муайян карда шуда, бар зидди онҳо дастаҷамъона мубориза бурда шавад.

Дар замони муосир шинохти таҳдидҳо ва баҳогузорӣ намудани онҳо яке аз масъалаҳои доғи рӯз гардидааст. Ҳодисаҳои воқеаҳои ибтидои асри XXI шаҳодат аз он медиҳанд, ки сарварони сиёсӣ ва арбобони давлатӣ дар мавриди шинохти таҳдидҳо мавқеи ягона надоранд. Чун ҳар яки онҳо амалишавӣ ва ҷимояи манфиатҳои миллию давлатии кишвари худро пайгирӣ намуда, ба ҳодисаҳо ва равандҳои сиёсии ҷаҳонӣ аз ин мавқеъ баҳогузорӣ менамоянд. Ин аст, ки дар шароити афзоиши таҳдиду хатарҳои ҷаҳонӣ як қатор кишварҳо ҳанӯз ҳам манфиатҷӯии худро идома дода, дар заминаи сиёсати дугона ҳадафҳои худро пайгирӣ намуда истодаанд. Чунин ҳолат дар аксар маврид имкон наmedихад, ки мушкилиҳои ҷойдошта ва проблемаҳои минтақавию глобалӣ саривақт ва дар сатҳи зарурӣ ҳал карда шаванд. Аз ҷумла, мубориза бо терроризм, тундгароии динию сиёсӣ, ифротгароӣ, ҷудоихоҳӣ, поймолшавии ҳукуку озодиҳо, низоъҳои динию мазҳабӣ, бархӯрди тамаддунҳо, низоъҳои мусаллаҳона, тағйирёбии иқлим, паҳншавии бемориҳои сироятӣ ва монанди инҳо дар бисёре аз мавридҳо бо чунин мушкилот мувоҷеҳ мешаванд. Аз ин рӯ, дар чунин шароити ҳассос ва мураккаб танҳо бо истифодаи иқтидори созандаи миллат ва азму иродаи сокинони кишвар таъмин намудани ҳолати ҷимоятшавандагии манфиатҳои миллӣ, ҳифзи суботи сиёсӣ ва ба амал баровардани рушди давлату ҷомеа имконпазир аст.

Бо дарназардошти воқеиятҳои замони муосир инчунин сокинони кишвар низ бояд то дараҷаи зарурӣ дар бораи таҳдиду хатарҳои ҷаҳонӣ маълумот дошта бошанд ва дар таҳкими амният ва суботи ҷомеа саҳмгузорӣ намоянд. Сокинони мамлакат, махсусан ҷавонон, бояд ба ояндаи дурахшони давлату миллат боварии комил дошта бошанд, бо ҳисси баланди ватандӯстӣ дар атрофи ғояҳои давлатдорӣ навин – Тоҷикистони ободу ором, демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявӣ, Тоҷикистони мутамаддин ва тараққикарда, ки орзуву ормони миллатро ташкил медиҳанд, муттаҳид шаванд. Мо бояд барои расидан ба созиши миллӣ, якдилию якмаромии сокинон талош варзем ва нагузорем, ки неруҳои таҳрибкор миллати моро

боз пароканда созанд. Зеро дар тули таърих чандин маротиба мушоҳида намудаем, ки парокандагии миллат ва ба қисмҳои муҳолифи ҳамдигар ҷудо шудани он ба ҷӣ мушқилот ва оқибатҳои ногувор оварда расонидааст. Бояд аз воқеаву ҳодисаҳои таърихӣ сабақ гирем. Дар ин маврид бояд таъкид намуд, ки таърих наметавонад сарчашмаи тақлид бошад, таърих танҳо сарчашмаи ифтихори мову шумо буда метавонад. Ин гуфтаҳо маънои онро доранд, ки барои ташаккул додани ҷомеаи мутамаддин ва расидан ба ҳадафҳои миллӣ мо бояд ҳамқадами замона бошем ва марҳала ба марҳалаи ислоҳоти соҳаҳои гуногуни ҷомеаро идома дода, онҳоро ҷавобгӯ ба талаботи давраи замони гардонем. Аммо ин кори хеле мушқил, мураккаб ва пуршебу фарозест, ки дар раванди амалишавии он монеаҳои сангин ба вуҷуд меоянд ва гоҳе моро аз роҳи интиҳобкардаамон берун мекашанд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун кишвари пасошуравӣ истиқлоли давлатии худро ба таври осоишта ба даст овард. Дар мавриди сабабҳои оғоз гардидани ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон аз ҷониби олимону муҳаққиқони ватанӣ андешаҳои гуногун ва баъзан муҳолифи ҳамдигар иброз гардидаанд. Аммо воқеият ин аст, ки истиқлол ё ба таври осоишта ва ё дар натиҷаи муборизаҳои тулонии мусаллҳона ба даст оварда мешавад. Он кишварҳое, ки истиқлоли худро ба таври осоишта ҳамчун тухфа ба даст меоранд, дар солҳои аввали соҳибистиклолӣ ба мушкилиҳои гуногуни сиёсӣ рӯ ба рӯ мегарданд, ки чунин ҳолат хосси Тоҷикистон низ буд. Яъне ҳулоса ин аст, ки истиқлол ба осонӣ ва ба таври осоишта ба даст намеояд. Доимо миллатҳо истиқлоли давлатии худро бо мушкилиҳои сангини таърихӣ сиёсӣ ба даст меоранд. Инро имтиҳони аввал номидан мумкин аст, ки сокинони Тоҷикистон бомуваффақият онро паси сар намуданд. Акнун имтиҳонҳои навбатӣ Тоҷикистонро дар пеш аст. Яъне расидан ба истиқлоли энергетикӣ, истиқлоли фикрӣ, инқилобҳои илмӣ саноатӣ ва ғайра, ки барои ба даст овардани онҳо низ мо бояд худро ҳамаҷониба омода созем.

Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун давлати соҳибистиклол бояд дар байни кишварҳои дигар мавқеи арзандаро ишғол намуда, ҳамчун узви комилҳуқуқи низоми муносибатҳои байналмилалӣ мисли дигарон баробарҳуқуқии худро ҳифз намояд ва симои байналмилалӣ худро марҳала ба марҳала беҳтар карда тавонад. Барои расидан ба ин ҳадафҳо зарур аст, ки пеш аз ҳама, мушкилиҳои дохилии ҷомеа пурра ҳаллу фасл гарданд ва сипас барои ҳифзи симои мароқангези давлату миллат дар арсаи байналмилалӣ талош варзида шавад. Дар баробари ин, масъалаҳои аввалиндараҷае, ки рушди ояндаи мамлакат аз онҳо вобастаанд, таъмини устувории сиёсӣ ва амнияти миллӣ мебошанд, ки сатҳу сифати онҳо аз

шинохти таҳдидҳо вобастаанд. Яъне то кадом андоза ва дар кадом сатҳ мо кодирем, ки таҳдидҳоро шиносем ва чи гуна метавонем бо онҳо мубориза барем. Тибқи таҳлилу баррасии коршиносон ва бо назардошти мушоҳидаи таҷрибаи сиёсии давлатҳои олам дар ҷомеаҳои, ки ба ояндабинии таҳдидҳо таваҷҷуҳи ҷиддӣ зоҳир намеkunанд, дар таҳкими давлатдорӣ, махсусан, таъмини суботи сиёсӣ ва амнияти миллӣ, муваффақиятҳои назаррас ҳам дошта наметавонанд [7; 8]. Таҳдидҳо омилҳо ва падидаҳои мебошанд, ки ба ҳаёти ҷамъиятӣ, давлату давлатдорӣ зарару зиёни зиёд расонида, мамлакатро аз рушду инкишоф боз медоранд ва ҳатто онро даҳсолаҳо ба қафо мекашанд. Масалан, агар ҷангҳои шаҳрвандӣ, низоъҳои мусаллаҳона ва ё ноустуворию нооромии сиёсиро ҳамчун таҳдид тасаввур намоем, дида метавонем, ки ин гуна падидаҳо чӣ қадар зарару зиёни зиёдро ба миллату давлат мерасонанд. Ҷанги шаҳрвандии дар Тоҷикистон рухдода ба хоҷагии халқ ва иқтисодиёти кишвар бо қурби асъори он давра зиёда аз 10 млрд доллари амрикоӣ зарару зиён расонид [4]. Тибқи ҳисобҳои коршиносон, барои барқарор намудани инфрасохтори Сурия, ки дар натиҷаи ҷанги шаҳрвандии солҳои охир вайрону валангор гардидааст, зиёда аз 400 млрд доллари амрикоӣ лозим аст [3]. Дар Ҷумҳурии Ислонии Афғонистон, ки тули 45 сол аст нооромиҳо идома доранд, садҳо млрд доллари амрикоӣ масраф намудаанд ва боз ҳамин миқдор маблағ зарур аст, ки зарару зиёни расонидашуда барқарор карда шавад. Аммо ҷуброн намудани қафомонии таърихӣ, қурбониёни ҷанги шаҳрвандӣ, фирори мағзҳо, омода намудани мутахассисони соҳавӣ ва ғайра кори осон нест ва ҳатто ба муддати тулонӣ метавонанд зарарҳои ҷуброннопазир бошанд. Барои мисол, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои ҷанги шаҳрвандӣ қисми зиёди мутахассисони варзида ба хоҳири наҷоти ҷони худ ва ҷони наздикони худ тарки ватан намуданд, қисме аз онҳо дар дохили мамлакат аз ҷониби гурӯҳҳои ҷиноии силоҳбадаст ба қатл расонида шуданд, ки ин талафоти бузурги миллат ҷуброннопазир аст. Гузашта аз ин, ҷангҳо ва низоъҳо ҳамчун таҳдид вазъияти дохилии мамлакатро ноором гардонида, суръати рушду инкишофро на танҳо суст месозанд, балки боз медоранд, дар зехну тафаккури сокинони кишвар яъне ноумедиро ба вучуд меоранд, пояҳои давлатдорӣ миллиро заиф месозанд ва дар маҷмӯъ, ҳавфу хатари аз байн рафтани давлату миллатро зиёд намуда, ояндаи дурахшони кишварро зери суол қарор медиҳанд.

Барои давлатҳои пасошуравӣ, махсусан барои Тоҷикистон, анҷомёбии «ҷанги сард» ва аз байн рафтани Иттиҳоди Шуравӣ аҳамияти зиёди таърихӣ сиёсӣ дорад. Зеро дар натиҷаи ин тағйироти геополитикӣ на танҳо мамлакат ба фазои сармоядорӣ, иқтисоди бозаргонӣ ва низоми

демократии давлатдорӣ ворид гардид, балки ин арзишҳои навини давлатдорӣ дар Конститутсияи мамлакат низ ҷойгир карда шуданд. Тибқи Конститутсияи амалкунандаи мамлакат, Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона мебошад. Яъне, мо барои ташаккул додани арзишҳои мазкур бояд талош варзем, то ки кишвари мо воқеан ҳам соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявӣ бошад. Дар марҳалаи кунунии таърихӣ барои халқу миллати мо ин арзишҳо бағоят муҳим ба шумор мераванд ва ҳатто амалишавии ормонҳои миллат низ аз онҳо вобастагии калон доранд. Аз ин рӯ, ҳангоми баҳогузорӣ намудану шинохти таҳдидҳо ҳолати ҳимоятшавандагии ин арзишҳо бояд дар мадди аввал гузорем. Таҳлилҳо ва мушоҳидаҳои ҷаҳонишона нишон медиҳанд, ки дар шароити гузариш аз сохтори коммунистӣ ба сохтори демократӣ, гузариш аз сохтори сотсиалистӣ ба сохтори сармоядорӣ дар амал татбиқ намудани ин ҳадафҳо кори осон нест. Зеро тамоми мушкилоти ҷойдошта дар самти амалишавии ҳадафҳои стратегии давлату ҳукумат аз ин омил вобастагӣ дорад. Мо бояд дарк намоем, ки дар ҷи гуна шароит ва дар ҷи гуна ҷомеа умр ба сар бурда истодаем ва дар оянда ҷи гуна давлат сохтан мехоҳем. Аз ин рӯ, барои расидан ба ҳадафҳои дарозмуддати кишвар, пеш аз ҳама, зехну тафаккури насли ҷавон бояд тағйир дода шавад ва ҳар ҷи зудтар аз арзишҳои сохтори пештара даст кашидану ба арзишҳои нав рӯ овардан дар рафтори онҳо одат кунонида шаванд. Дар ин раванд саҳми аз ҳама муҳимро зиёиён, равшанфикрон ва омӯзгорон мегузоранд. Дар навбати аввал дар тарғибу ташвиқи арзишҳои навин ва тафаккури замонавӣ бояд ҳуди онҳо намуна бошанд ва ба дигарон ин гуна рафтор ва муносибатро омӯзонанд. Агар рушди техникӣ, технологӣ ва саноатикунонии мамлакат аз намояндагони илмҳои дақиқ вобаста бошад, рушди фикрӣ ва ташаккули мафкуравии сокинон аз намояндагони илмҳои ҷомеашиносӣ вобастааст. Аз ин рӯ, дар назди намояндагони ҳам илмҳои дақиқ ва ҳам илмҳои гуманитарӣ вазифаҳои муҳим қарор доранд. Махсусан, олимону донишмандони соҳаи илмҳои гуманитариро зарур аст, ки дониш ва ҷаҳонбинии худро ба таври ҷиддӣ бояд бознигарӣ намоянд ва ба насли наврас ва ҷавонон ҳангоми таълиму тадрис донишҳоеро пешниҳод созанд, ки барои амалишавии ҳадафҳои стратегии давлат ва барои таъмини ҳолати ҳимоятшавандагии арзишҳо ва манфиатҳои миллӣ қарор дода бошанд.

Дар ин маврид махсус бояд ёдовар шуд, ки дар натиҷаи пошхӯрии Иттиҳоди Шуравӣ ҷомеаро ҳалои идеологӣ фаро гирифта буд ва то имрӯз ин падидаи номатлуб ба гунае идома дорад. Аз чунин фурсати муносиб истифода намуда, ҳизбу ҳаракатҳои ифротгароӣ ва тундгароӣ тавонистанд,

ки дар як муддати начандон тулонӣ ғазои идеологии ҷомеаро бо ғояҳои сирф дорои характери тундгароӣ пурра созанд. Имрӯз ҳам бо истифода аз технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ тундгароён ва ифротгароён ин амали худро идома дода истодаанд. Дар чунин шароити ҳассос нақши намоёндагони илмҳои гуманитарӣ дар ташаккули идеологияи давлати миллӣ ва тарғибу ташвиқи арзишҳои сиёсӣ рухҳои асосии давлатдорӣ бағоят калон аст. Мутаассифона, дар баъзе мавридҳо ҳатто дидан мумкин аст, ки омӯзгорон ва зиёиён аз рисолати аслии худ дар канор рафта, ба тарғибу ташвиқи ғояҳои зиддимиллӣ ва ё тундгароӣ машғул мешаванд. Чунин ҳолат воқеан ҳам боиси ташвиш аст ва ба таҳкими давлатдорӣ мо ба таври ҷиддӣ таҳдид менамоем. Мо то он замоне, ки дар зехну тафаккури мардум дар бораи демократия, дунявият ва қонунмехварӣ донишҳои воқеиро ҷойгир насозем ва тасаввуроти онҳоро дар ин маврид тағйир надиҳем, ҳеҷ гоҳ ҷомеаи демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявии ба талаботи давра замон ҷавобгӯ сохта наметавонем. Дар ин самт танҳо олимону донишмандони заҳматкаш ва омӯзгорони қобилиятнок ва масъулиятшинос метавонанд саҳми арзанда гузоранд. Аз ин рӯ, минбаъд дар мавриди омода намудани чунин олимони ва омӯзгорони таваҷҷуҳи ҷиддӣ бояд зоҳир намуд.

Дар баробари ин, роҳбарони мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва дигар хизматчиёни давлатӣ низ дар амалишавии мақсадҳои стратегӣ масъулияти зиёд доранд. Пеш аз ҳама, онҳо дар чунин шароити ҳассос бо масъулияти баланд бояд заҳмати шабонарӯзӣ кашанд, то ки ба наслҳои оянда давлати рушдёфта ва системаи сиёсии устуворро ба мерос гузоранд. Дар маҷмӯъ, масъалаҳои ҳимояи арзишҳо ва манфиатҳои миллӣ, таъмини амнияти миллӣ, таҳкими устувории системаи сиёсии ҷомеа ва марҳила ба марҳила ба амал баровардани рушду инкишофи соҳаҳои гуногуни мамлакат бояд ҳадафҳои бошанд, ки тамоми амалу рафтори моро дар худ тобеъ намоёнд ва тамоми кишрҳои ҷомеа барои ҳифзу бақои онҳо меҳнату заҳмат кашанд. Оё амалӣ намудани чунин ҳадафҳо кори осон аст ё мушкил? Дар кадом шароит ва чӣ гуна мо метавонем онҳоро ҳифз намоем ва дар амал татбиқ созем? Чӣ мушкилҳои имрӯз барои ҳифзу бақои онҳо мавҷуданд? Посух ба ҳамаи ин саволҳо замоне имконпазир мешавад, ки агар мо ба моҳияти таҳдидҳо ва оқибатҳои ногувори онҳо сарфаҳм рафта тавонем ва саривақт онҳоро муайян созем.

Таърихи инсоният – таърихи мубориза бо таҳдидҳо мебошад. Ҳар як давлат замоне метавонад аз як марҳалаи рушду инкишоф ба марҳалаи дигар ворид шавад, ки агар ба таҳдиду хатарҳои замона саривақт таваҷҷуҳ намоёнд ва амнияти худро дар муқобили онҳо таъмин созад. Ояндаи дурахшони Ҷумҳурии Тоҷикистон низ аз он вобастааст, ки мо имрӯз чи

гуна таҳдидҳоро мешиносем ва то кадом андоза амнияти кишвари худро дар ин марҳилаи таърихӣ аз таъсири манфии онҳо таъмин мекунем. Дар ояндаи наздик ва дур рушди устувори Ҷумҳурии Тоҷикистон низ аз он вобастааст, ки то кадом андоза мо ба мавҷудияти таҳдидҳо сарфаҳм меравем ва дар ин роҳ то кадом андоза барои безараргардонӣ ва таъмини амнияти худ муваффақ мешавем.

Мутаассифона, дар шароити имрӯза на ҳамаи сокинони кишвар ба таҳдидҳои мавҷуда баҳои воқеӣ дода метавонанд. Сарчашмаҳои таҳдид ва сабабҳои пайдоиши онҳо дар аксар маврид аз мадди назари мо дур мемонанд ва чунин ҳолат боиси он мегардад, ки суботи сиёсӣ, амнияти миллӣ ва аз ҳама муҳимтар рушди ояндаи кишвар зери хавфу хатарҳои ҷиддӣ қарор мегиранд. Аз ин рӯ, барои мубориза бо таҳдидҳо ва барои таъмини амнияти худ мо бояд бо ҳуди таҳдид не, балки бо сарчашмаҳои таҳдид мубориза барем. Масалан, табибе, ки сабабҳои пайдоиши беморию муайян накарда, ба табобати нишонаҳои беморӣ машғул мешавад, ҳеҷ гоҳ беморро дармон бахшида наметавонад. Дар таҷрибаи давлатдорӣ низ агар сабабҳои пайдоиши таҳдидҳо ба инобат гирифта нашаванд, манфиатҳои миллӣ ва ҳадафҳои стратегии давлату ҳукумат зери хавфу хатар қарор мегиранд, ки чунин ҳолат барои кишвар оқибатҳои ногувор доранд.

Барои ташаккули давлатдорӣ навин, агар мо таҷрибаи камтар низ дошта бошем, дар муқобили таҳдидҳо захираҳои зиёди инсонӣ, таъриху фарҳанги бою бурғановат дорем, ки метавонанд сарчашмаи ифтихори миллӣ ва худшиносию ҳудогоҳии мардум гарданд. Дар баробари ин, мо меросбарони миллати донишманд ва донишгари мебошем, ки бо неруи илму дониш метавонем дар оянда арзишҳои миллӣ ва манфиатҳои миллии давлату кишварро аз таҳдиду хатарҳои замона ҳимоя намоем. Иродаи миллӣ ва таҷрибаи сиёсӣ, ки дар тули таърих доштем, забон ва фарҳанг, дастовардҳои зиёди маънавию фарҳангӣ, шохкорҳои адабию илмӣ ба мо имкон медиҳанд, ки дар ҳама гуна вазъияти мушкӣ мо худро ба замона ва сохтори ҷамъиятии мутамаддин мувофиқ гардонем.

Бояд ёдовар шуд, ки баъди анҷомёбии «ҷанги сард» минтақаҳои гуногуни оламро низоъҳои этникӣ ва бархӯрдҳои мусаллаҳонаи дохилидавлатӣ фаро гирифт. Ҷумҳурии Тоҷикистон низ аз ин гуна равандҳо барканор намонд. Дар ибтидои асри XXI бошад, авҷ гирифтани истифодаи зӯроварии сиёсӣ, инқилобҳои ранга, зухури ифротгарӣ ва тундгарии динию сиёсӣ, терроризм, ҷудоихоҳӣ ва монанди инҳо ба амал омаданд. Дар бисёре аз мавридҳо мушоҳида намудан мумкин аст, ки чунин равандҳо аз ҷониби як қатор давлатҳои манфиатдор барои амалӣ намудани ҳадафҳои геостратегии худ ва мустаҳкам кардани мавқеи геополитикии онҳо моҳирона истифода

бурда шудаанд. Ҷанги шаҳрвандии дар Тоҷикистон рухдода мисоли равшани ин гуфтаҳо мебошад. Нооромиҳои Тоҷикистон бо даҳолати неруҳои хориҷӣ аз берун ба дохили мамлакат таҳмил гардид ва аз ин рӯ, онро «ҷанги шаҳрвандии таҳмилӣ» меномем.

Бо дарназардошти ин, ба масъалаи таъмини амният ва сарчашмаҳои таҳдид баҳои якҷониба додан кори дуруст нест, зеро ҳар як давлат дар марҳилаҳои гуногуни рушду инкишоф қарор дорад ва чунин вазъият ба дурнамои таъмини амнияти миллии онҳо таъсиргузор аст. Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ҳамчун кишвари минтақаи Осиёи Марказӣ хусусияти хосси амниятӣ дорад, ки дар он сарчашмаҳои таҳдид, имконият ва иқтидори таъмини амният ва субот аз дигар кишварҳо тафовут дорад. Чунин гуфтаҳо маънои онро доранд, ки таҷрибаи давлатҳои дигар дар мавриди таъмини амният барои кишвари мо дар аксар маврид корношоам аст ва аз ин рӯ, моро зарур аст, ки бо така ба неруҳои зехнию ақлии ҷомеаи худ ва бо дарназардошти имкониятҳои дарихтиёрдоштаи худ ба ин масъала муносибат дошта бошем ва тақдирӣ ояндаи давлату миллатро дар дасти худ гирем.

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар минтақае ҷойгир аст, ки дар он бархӯрди манфиатҳои геополитикии абарқудратҳои олам доимо ба амал меоянд ва ин омил низ метавонад боиси мушкилиҳои зиёд шавад. Ба қавли донишмандони ватанӣ, Ҷумҳурии Тоҷикистон дар чорроҳаи тамаддунҳои ҷаҳонӣ қарор дорад [2] ва амалигардонии стратегияҳои дарозмуддати худро бо дарназардошти ин омил бояд таъмин намояд. Масалан, бархӯрди манфиатҳои Чин, Руссия, кишварҳои Ғарб, Ҳиндустон ва баъзе кишварҳои Шарқ аз як ҷониб, таъсиргузори кишварҳои ҷаҳони ислом аз ҷониби дигар, равандҳои сиёсӣ иҷтимоии минтақаи Осиёи Марказиро доимо дигаргун месозанд. Ғайр аз ин, мавқеи ҷуғрофии Тоҷикистон низ аз мо тақозо менамояд, ки дар мавриди таъмини суботи сиёсӣ аз дигарон дида масъулияти зиёд ҳис намоем. Дар ҳамсоиякишвари мо – Ҷумҳурии Ислонии Афғонистон зиёда аз 45 сол аст, ки нооромиҳои сиёсӣ идома доранд ва кайҳост, ки дар қаламрави ин кишвар бинобар сабаби пурра дар зери назорати давлат қарор надоштани ҳамаи ҳудуди маъмурӣ, ҳизбу ҳаракат ва ташкилотҳои гуногуни террористию экстремистӣ мавқеъҳои худро мустаҳкам намудаанд. Махсусан, баъд аз он, ки моҳи сентябри соли 2021 ҳаракати “Толибон”, дар Афғонистон ба сари қудрат омад, таҳдиду хатарҳо ба амнияти Тоҷикистон ва Осиёи Марказӣ бештар гардиданд. Бо амри тақдир Тоҷикистон бо ин кишвар дарозтарин сарҳадро дорад, ки таъмин намудани амнияти сарҳадӣ ва муқобилат нишон додан бо гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддир ва ҷинояту ҷинояткорӣ кори сахл нест. Имрӯз нооромиҳои Афғонистон на танҳо ба амнияти Ҷумҳурии Тоҷикистон, балки тамоми минтақаи Осиёи Марказӣ таҳдид

менамојад. Зеро дар ин кишвар зухури терроризм, экстремизми динию сиёсӣ, истехсоли маводи мухаддир, гурӯҳҳои муташаккили ҷиноятӣ, низоъҳои мазҳабию қавмӣ ва паҳншавии яроқу аслиҳа мустақиман ба амнияти кишварҳои Осиёи Марказӣ таҳдид менамојанд. Ба ҳамагон маълум аст, ки низоъҳои сиёсии дохили як мамлакат дар аввал метавонад сабаби пайдоиши терроризм, зӯроварии сиёсӣ, хариду фурӯши ғайриқонунии маводи мухаддир ва яроқу аслиҳа гарданд ва баъдан миқёси худро васеъ намуда, аз сарҳади як давлат берун бароянд. Имрӯзҳо дар мисоли низои Афғонистон дидан мумкин аст ва ҳам исботи худро пайдо намуд, ки терроризм, хариду фуруши ғайриқонунии маводи мухаддир ва яроқу аслиҳа, зӯроварии сиёсӣ ва поймол гардидани ҳукуку озодиҳои инсон ва шаҳрванд сарҳад надорад ва метавонад, ки аз дохили мамлакати ноором ва ноамн ба берун интиқол ёбад. Бинобар ин, масъалаи таъмини амният дар самти сарҳади Тоҷикистону Афғонистон барои кишвари мо ҳамчун самти афзалиятноки ҳифзи суботи сиёсӣ боқӣ хоҳад монд. Бо дарназардошти чунин вазъият, Тоҷикистон аз суботи сиёсии Афғонистон аз дигарон дида манфиати бештар дорад ва барои таҳкими сулҳу субот дар ин кишвар ҳар коре, ки метавонад, анҷом медиҳад, зеро сарчашмаи таҳдидҳои номбаргардида маҳз аз фаъолияти гурӯҳҳои муташаккили ҷиноии дар Афғонистон ҷойгиршуда вобастаанд.

Ҳамин тариқ, ҷангҳои шаҳрвандӣ ва низоъҳои минтақавӣ на танҳо барои як кишвари мушаххас, балки барои ҳамсоякишварҳо низ оқибатҳои ногувор дошта метавонанд. Масалан, дар шароити низои сиёсии дохилӣ, ки дар кишвари мо дар соли 1991 баъди ба даст овардани Истиқлоли давлатӣ сар зад, иҷрои ин вазифаҳо барои мо басо душвор ва сангин буд. Вучуд надоштани сохторҳои дахлдори низомӣ ва таҷрибаи идоракунии сарҳадоти бисёр мураккаби кӯҳӣ ин вазъро вазнинтар мекард. Тибқи омори СММ дар соли 2020 дар тамоми олам зиёда аз 79,5 млн гурезагон бинобар сабаби ҷангҳо, низоъҳо ва ноустувории сиёсӣ ватани худро тарк намудаанд. То соли 2010 шумораи гурезагон ҳамагӣ 40 млн нафарро ташкил медод, аммо аз ин давра сар карда ин рақам рӯ ба афзоиш ниҳод ва дар соли 2022 ба 100 млн нафар рафта расидааст [1]. Раёсати кор бо гурезагони СММ бо дар назардошти мавҷудияти минтақаҳои ноором ва авҷгирии низоъҳои мусаллаҳона соли 2021 эълон дошта буд, ки дар соли 2022 зиёда аз 1,47 млн нафар гуреза интизори тарки ватан намудан ҳастанд [6]. Ин рақамҳо гувоҳи онанд, ки ҷангҳо ва низоъҳои мусаллаҳона як маротибаи дигар зиёд гаштаанд ва хавфи ба амал омадани онҳо низ рӯ то рӯз бештар мешаванд.

Таъсири ҳаробиовари ҷангҳо ва оқибатҳои ногувори низоъҳои мусаллаҳона воқеияти бебаҳс аст. Пеш аз ҳама, чунин нооромиҳои сиёсӣ метавонанд низоми иқтисодӣ ва хоҷагидорӣ мамлакатҳоро вайрон созанд.

Ғайр аз ин, ба ҳайси гурезагон тарки ватан намудани аҳолии осоишта, зиёд шудани ҷинояту ҷинояткорӣ, ба манбаи даромад табдил ёфтани ҷангу низоъ, ба амал омадани хариду фурӯши яроқи оташфишон, паст гардидани сатҳу сифати зиндагӣ, таълиму тарбия ва фазои маънавии ҷомеа, ҳукмфармо гардидани фазои тарсу харос дар ҷомеа ва умуман аз байн рафтани субот ва амният натиҷаи ҷангҳо ва низоъҳои мусаллаҳона мебошанд. Бо дарназардошти ин гуфтан мумкин аст, ки низоъҳои мусаллаҳона ба тақдирӣ ояндаи миллатҳо таъсири манфӣ расонида, на танҳо рушду инкишофи онҳоро боз медорад, балки кишвари онҳоро, агар аз байн наравад ҳам, даҳсолаҳо ба қафо мепартояд. Гузашта аз ин, таъсири низои мусаллаҳона ва нооромии як ҷомеа ба кишварҳои ҳамсоя низ ногузир мегардад. Нооромии сиёсии Афғонистон, ки тули чанд даҳсолаи охир идома дорад, на танҳо иқтисодиёти ин мамлакатро хароб, ваҳдати миллии ва ризоияти шаҳрвандиро барҳам задааст мардумро дар яъсу ноумедӣ қарор додааст, балки аллакай ба кишварҳои ҳамсоя низ таъсири манфӣ расонида истодааст. Бо чанд далел гуфтан мумкин аст, ки низои сиёсии Афғонистон ба амнияти миллии ва суботи сиёсии Тоҷикистон низ таъсири манфӣ мерасонад.

Якум, дар ин кишвар кайҳост, ки сиёсикунонии дини ислом анҷом ёфтааст ва яке аз неруҳои бо ҳам даргирро низ тундгароёни исломӣ ташкил медиҳанд. Пеш аз ҳама, ҷунбиши «Толибон», аъзоёни фаъоли ташкилоти террористию экстремистии «Ал-Қоида», фаъолони ташкилоти террористии бо ном «Давлати Исломӣ» ва чанде дигар ҳизбу ҳаракатҳои тундгаро дар кишвари Афғонистон мавқеъҳои худро мустаҳкам намуда, дар муборизаҳои сиёсии худ аз усулҳои зӯроварии сиёсӣ, терроризм ва амалҳои террористӣ ба таври фаровон истифода менамоянд. Дар натиҷаи дубора авҷ гирифтани низоъҳои мусаллаҳона дар ин кишвар мавҷи гурезагон низ зиёд мешавад, ки дар миёни онҳо ба дохили мамлакат метавонанд террористон ва тундгароён низ ворид шаванд. Гузашта аз ин, муҳолифини ҳукумати Афғонистон дар раванди муборизаҳои сиёсии худ шиорҳои диниро ба таври васеъ истифода намуда, гӯё барои химояи арзишҳои исломӣ мубориза мебурда бошанд. Дар чунин шароит ба сари мардумони кишварҳои Осиёи Марказӣ, ки аксари онҳо пайрави дини ислом ҳастанд, арзишҳои бегона, ғояҳои тундгароӣ ва ифротгароӣ бор карда мешаванд, ки чунин тамоюлот ба манфиатҳои миллии ва роҳи интиҳобкардаи Ҷумҳурии Тоҷикистон созгор нест ва таҳдид ба суботи сиёсии ҷомеа бояд қаламдод карда шавад.

Дуюм ин, ки дар кишваре, ки оташи ҷанг аланга мезанад, гурӯҳҳои муташаккили ҷиноӣ фаъол мегарданд ва барои ба даст овардани ғоидаи муфт ба тижорати ғайриқонунӣ машғул мешаванд. Дар Афғонистон хариду фурӯши яроқи аслиҳа ва истехсолу ба фурӯш баровардани маводи мухаддир боиси

ташвиши ҷиддӣ мебошад. Ба ҳамагон маълум аст, ки аз се ду ҳиссаи маводи муҳаддири ҷаҳониро дар Афғонистон истеҳсол менамоянд ва қисме аз онҳо тариқи кишварҳои Осиёи Марказӣ ба давлатҳои дигар интиқол дода мешаванд. Агар дар ояндаи наздик масъалаи таъмини амнияти Афғонистон ва хотима ёфтани низоъҳои мусаллаҳонаи ин кишвар ҳаллу фасл нагардад, Ҷумҳурии Тоҷикистонро лозим меояд, ки дар самти мубориза бо гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддир, хариду фурӯши яроқи аслиҳа ва гурӯҳҳои муташаккили ҷиноӣ ҷораҳои ҷиддӣ ва саривақтӣ андешад.

Сеюм ин, ки вазъи ноороми Афғонистон кишвар мустақиман ба амнияти миллий ва рушди минбаъдаи кишварҳои Осиёи Марказӣ таҳдид менамояд. Яке аз самтҳои афзалиятноки кишварҳои Осиёи Марказӣ, аз ҷумла Тоҷикистонро ба роҳ мондани тиҷорат бо кишварҳои Осиёи Ҷанубӣ, баромадан ба роҳҳои бахрӣ, ба роҳ мондани ҳатти интиқоли неруи барқ, сохтани роҳҳои мошингард ва роҳҳои оҳан байни ин кишварҳо ташкил медиҳад. Аммо аз сабаби нооромиҳои кишвари ҳамсоя дар амал татбиқ намудани ин гуна лоиҳаҳои дорои аҳаммияти стратегӣ ғайриимкон мегардад. Чунин ҳолат то андозае дар рушди иқтисодии мамлакати мо низ таъсири манфӣ мерасонад.

Чорум ин, ки дар низои сиёсии Афғонистон муҷоҳидон ва размандагонӣ ташкилотҳои террористӣю экстремистӣ таҷрибаи зиёд пайдо намуда, дар минтақаҳои дигар метавонанд онро истифода намоянд. Мо шоҳиди он будем, ки дар шароити ҷанги шаҳрвандӣ чи гуна ҷангиёни хориҷӣ ва муҷоҳидини хориҷӣ аз ҷониби муҳолифин дар муқобили ҳукумати конститусионӣ ҷангида буданд. Ҳолатҳои зиёдеро номбар намудан мумкин аст, ки дар он солҳо чӣ гуна дар сарҳадоти байни Тоҷикистону Афғонистон бархӯрдҳои мусаллаҳона рух додаву қурбониёни зиёд ба ҷо гузошта буданд. Далелҳои таърихиро рад намудан имконнопазир аст.

Дар маҷмӯъ, низоъҳои мусаллаҳона, ҷангҳои шаҳрвандӣ ва умуман ҳама гуна муноқишаҳои дохилӣ на танҳо ба кишвари муайян, балки ҳамсоякишварҳо низ таъсири амиқ мерасонанд. Агар чунин падидаҳо кишвари ҷангзадаро даҳсолаҳо ба қафо кашаду ҳудудии онро ба лонаи террористону тундгароён табдил диҳад, чунин ҳолат ба амнияти миллий ва суботи сиёсӣ, рушди иқтисодӣ ва фазои маънавии ҳамсоякишварҳо низ таъсири манфӣ мерасонад.

АДАБИЁТ

1. Более ста миллионов: в 2022 году количество беженцев стало самым большим за всю историю ведения учета [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.golosameriki.com/a/hundred-mln-refugees/6892465.html> (дата обращения: 12.02.2023 г.)

2. Махмадов А.Н., Асадуллаев И.К. Национальный интерес Таджикистана. - Душанбе: ООО «Авесто», 2009. - С.67.
3. На восстановление Сирии потребуется не менее 400 миллиардов долларов [Электронный ресурс]. – URL: https://www.ng.ru/world/2018-12-18/5_7465_syriya.html (дата обращения: 14.01.2023 г.)
4. Шарифзода А., Самариддин А. Тоҷикистони озоди ман! [Манбаи электронӣ]. – URL: <http://president.tj/node/18327> (санаи муроҷиат: 25.02.2023)
5. Эмомалӣ Раҳмон. Уфуқҳои истиқлол. – Душанбе: Ганҷ-нашриёт, 2018. – 436 с.
6. 1,47 млн беженцев ждут переселения в третьи страны в 2022 году [Электронный ресурс]. – URL: <https://news.un.org/ru/story/2021/06/1405232> (дата обращения: 12.02.2023 г.)
7. Buzan B. People, States and Fear: the national security problem in international relations. – Boulder: Wheatsheaf book, 1983. – 262 p.
8. Wolfers A. "National Security" as an Ambiguous Symbol // Political Science Quarterly. – 1952. – Vol. 67. – No. 4. – P.485-486.

ПЕРСПЕКТИВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СТАБИЛЬНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

САФАРАЛИЗОДА ХУДЖАМУРОД КУДДУСИ,

кандидат политических наук, доцент, заведующий кафедрой
политических процессов Таджикского национального университета
734025, Таджикистан, г. Душанбе, проспект Рудаки 17;
тел.: (+992) 988-12-73-83; e-mail: quddusov@mail.ru

Каждое государство с первых дней обретения политической независимости сталкивается с угрозой потери государственного суверенитета, распада нации, исчезновения государства с политической карты мира. С такой неприятной ситуацией Республика Таджикистан столкнулась в первые годы своей независимости. К счастью, созидательные силы страны смогли устранить политические беспорядки и предотвратить распада государства. После обеспечения безопасности и политической стабильности в каждой стране развитие различных сфер общества определяется как будущая национальная цель. К сожалению, с начала XXI века появились новые угрозы и опасности, оказывающие прямое негативное влияние на национальные и стратегические цели Республики Таджикистан. Среди них более опасны международный терроризм, вооруженные конфликты в различных регионах Востока, незаконный оборот наркотиков, деятельность организованных преступных групп, религиозно-политический

экстремизм. Поэтому на современном этапе укрепления национальной государственности очень важно предотвратить и уменьшить их негативные последствия.

Ключевые слова: укрепление национальной государственности, политическая независимость, международный терроризм, вооруженный конфликт, гражданская война, национальная безопасность, угрозы политической стабильности.

PERSPECTIVES OF ENSURING POLITICAL STABILITY IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

SAFARALIZODA KHUJAMUROD QUDDUSI,

Candidate of Political Sciences, Associate Professor, Head of the
Department of Political Processes of the Tajik National University.

734025, Tajikistan, Dushnabe city, Rudaki ave 17;
tel.: (+992) 988-12-73-83; e-mail: quddusov@mail.ru

Each state from the first days of gaining political independence is faced with the threat of losing state sovereignty, the collapse of the nation, the disappearance of the state from the political map of the world. The Republic of Tajikistan faced such an unpleasant situation in the first years of its independence. Fortunately, the creative forces of the country were able to eliminate political unrest and prevent the destruction of the state and nation. After ensuring security and political stability, the development of various spheres of society is defined as a national goal. Unfortunately, since the beginning of the 21st century, new threats and dangers have appeared that have a direct negative impact on the national and strategic goals of the Republic of Tajikistan. Among them, international terrorism, armed conflicts in various regions of the East, drug trafficking, the activities of organized criminal groups, and religious and political extremism are more dangerous. Therefore, at the present stage of strengthening national statehood, it is very important to prevent and reduce their negative consequences.

Keywords: strengthening of national statehood, political independence, international terrorism, armed conflict, civil war, national security, threats to political stability.

УДК: 321.01

УКРЕПЛЕНИЕ ВНЕШНИХ И ВНУТРЕННИХ ГРАНИЦ РЕГИОНА КАК ЭЛЕМЕНТ КОЛЛЕКТИВНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

ШАРИПОВ АМРИДДИН НУРИДИНОВИЧ,

кандидат исторических наук, доцент кафедры дипломатии и
внешней политики РТ ТНУ

734025, Таджикистан, Душанбе, проспект Рудаки 17;

тел: (+992) 988-50-10-11; e-mail: amrsharif@mail.ru

В статье рассматривается вопрос укрепления внешних и внутренних границ региона как элемента коллективной безопасности Центральной Азии. Автор отмечает, что Республика Таджикистан столкнулась со многими политическими, экономическими и социальными проблемами с момента обретения политической независимости, которые, в частности, были связаны с пограничным вопросом. Учитывая формирование национальных армий и появление современных угроз, ни одна страна не может противостоять им в одиночку. Поэтому одним из достижений первого этапа независимости стран региона является членство в СНГ, подписание Договора о коллективной безопасности и признание границы Таджикистана с Афганистаном южной границей СНГ.

В статье отражено влияние ситуации в Афганистане на безопасность Центральной Азии, необходимость объединения усилий стран региона для противостояния нетрадиционным угрозам. Автор акцентировал внимание на использовании многосторонних (СНГ, ОДКБ, ШОС, ОБСЕ) и двусторонних механизмов со странами-сверхдержавами. При этом рассматривается опыт эффективного двустороннего сотрудничества с США, Российской Федерацией и Китайской Народной Республикой.

Также в статье показано значение превращения внутренних границ в фактор углубления интеграционных процессов и формирования коллективной безопасности. В то же время важность пограничного фактора ярко отражается во внешней политике стран региона.

Ключевые слова: внешние и внутренние границы, регион, коллективная безопасность, Афганистан, нетрадиционные угрозы, внешняя политика, интеграционные процессы, Центральная Азия.

Существенным фактором мировой политики в конце XX века стали «глобальные вызовы». Поэтому потребность в институтах и механизмах политического оформления процессов, выходящих за рамки отдельных государств, сильна как никогда ранее. Государства и негосударственные субъекты во все возрастающей степени становятся зависимы от событий, происходящих где-либо на земном шаре. Опутывающие весь мир экономические, политические, экологические и культурные связи втягивают государства, организации, предпринимательские структуры и отдельных индивидуумов в клубок сложных взаимоотношений.

Взаимозависимость стала совершенно новым явлением нашего времени. Глобализация привела к осознанию того неоспоримого факта, что ни одна страна, какой бы мощной в военном и экономическом отношении она не была, не может в одиночку справиться с острейшими проблемами современного времени. Противостоять им можно только в рамках тесного международного сотрудничества [15, С. 5].

После завершения «холодной войны» существовавшая система отношений в мире стала разрушаться. Появились новые факторы, оказывающие непосредственное влияние на международную политику отдельных стран и регионов. Возникли новые проблемы, которые, уже не может в одиночку решить какое-либо государство, даже сильное и крупное, для их преодоления требуются коллективные меры [16, С. 63].

В начале независимости и начале нового века в республиках региона происходили «события», угрожающие суверенитету и благосостоянию стран. В событиях в государствах Центральной Азии, в частности в Киргизии неправительственные организации и мафиозные группировки, в Узбекистане и в Таджикистане ударной группировкой были избраны сперва новые демократические организации, а на самом деле исламские организации и движения.

Существенное негативное влияние на обстановку в регионе оказывает продолжающаяся более сорока лет гражданская война в Афганистане. Современной тенденцией является нарастание и активизация деятельности радикальных и экстремистских организаций на пространстве Центральной Азии.

Страны Центральной Азии наряду с обретением независимости оказались лицом к лицу с новыми глобальными угрозами, с которыми из-за становления национальных армий, политического кризиса и экономических передраг, невозможно было справиться в одиночку. С другой стороны, угрозы, исходящие из Афганистана диктовали необходимость сплочения усилий всех государств региона. Исходя из этого страны региона стали участниками СНГ, подписали Договор о

коллективной безопасности от 15 мая 1992 года. Самое главное достижение государств региона - таджикско-афганская граница была определена как южная граница СНГ.

На основании Соглашения Совета глав-государств СНГ о сотрудничестве государств участников Содружества по обеспечению стабильного положения на их внешних границах от 9 октября 1992 года, главами государств Содружества 22 января 1993 года в Минске было принято решение о направлении в Таджикистан по одному батальону из состава Вооруженных Сил Республики Казахстан, Кыргызской Республики, Российской Федерации и Республики Узбекистан. Данное решение исходило из необходимости принятия дополнительных мер по стабилизации обстановки на таджикско-афганском участке границы, а также усиления Группы Погранвойск Российской Федерации в республике Таджикистан. [19, С. 56].

Подписание Декларации о неприкосновенности границ, государствами Россией, Казахстаном, Кыргызстаном, Узбекистаном и Таджикистаном от 7 августа 1993 года в городе Москва стала следующим этапом развития сотрудничества в деле обеспечения коллективных усилий защиты общей границы. В данной декларации главы государств рассматривали любые посягательства на их границы как противоправные действия, дающие основания для принятия ответных мер и соразмерных мер в соответствии с международным правом, в том числе с использованием вооруженных сил в порядке индивидуальной или коллективной самообороны [9, С. 372].

24 сентября 1993 года во время встречи глав государств СНГ в Москве было принято Решение о формировании Коллективных миротворческих сил (КМС) и начале их функционирования [9, С. 713].

Во исполнение этого решения указанные государства направили свои воинские контингенты в РТ. Следует подчеркнуть, что Казахстан, учитывая интересы безопасности всего региона, направил сводный батальон в РТ для усиления внешней границы СНГ. Казахский батальон в составе 96 военнослужащих нес охрану южных границ СНГ на Калайхумбском направлении. С 1993 по 2001 года на территории РТ прошли службу более 5 тысяч военнослужащих. 35 казахских военнослужащих не вернулись на свою родину, с честью выполнив свой воинский долг. Только в один день 7 апреля 1995 года, погибли 17 молодых казахских парней и 38 человек получили ранения [4].

Очевидна и роль казахского военного контингента в доставке, охране и распределении чрезвычайной, гуманитарной и другой помощи, создании условий для безопасного возвращения беженцев в места их постоянного

проживания.

Эти шаги стали основой успешного сотрудничества государств региона в деле охраны государственных границ, способствованию ограничению угроз, исходящих из Афганистана, установлению мира и национального согласия в РТ.

В начале нового тысячелетия глобальные вызовы начали влиять не только на национальную безопасность маленьких или больших государств, но и на целые регионы, на мировое сообщество, и всецело на международную безопасность.

В начале XXI в. Центральная Азия стала одним из важнейших геополитических центров современного мира. Центральная Азия - не только ключевой регион на карте мира, установление контроля над которым позволяет управлять глобальным транзитом углеводородов и других видов стратегического сырья для крупнейших развивающихся экономик (прежде всего, Китая) и, как следствие, влиять на их экономический рост, совокупную мощь и направления экспансии. Центральная Азия — это перекресток цивилизаций, контроль над которым, как считалось на протяжении веков, позволяет властвовать над миром. Это свое исключительное геополитическое значение регион сохраняет и сегодня [10].

Исходя из этого регион является точкой пересечения интересов крупнейших мировых акторов - России, США, Китая, ЕС. Для утверждения своей власти и контроля над транзитом углеводородов разразилась нешуточная борьба, которая выливается в различных внутренних и внешних казусах, влияющих на безопасность и стабильность региона.

В течение последнего десятилетия в результате гибридных атак возникли новые очаги нестабильности, ситуация в которых затрагивает интересы государств Центрально-азиатского региона. Также недавние события в Казахстане проявили слабость укреплённости границ и коллективной защиты в Центральной Азии.

Процесс глобализации и сопутствующие ей развитие интеграционных объединений, создание таможенных союзов, формирование единых региональных рынков, упрощение пограничного режима, свободное перемещение товаров и пассажиров изменили статус государственной границы в международных отношениях и привели к увеличению роли пограничного фактора во внешней политике отдельных государств [2, С. 5].

Необходимость поддержания партнерства в пограничной сфере отражаются в следующих факторах: первый, пограничное сотрудничество приводят к развитию приграничных регионов и становится поводом присоединения этих регионов к политической, экономической и

культурной международной системе; второй, пограничные контакты обеспечивают дружественное пространство, взаимовыгодные связи и повседневное сотрудничество и таким образом гарантируется стабильность и безопасность соседних государств [17].

Обострение ситуации в Афганистане после 2014 года и особенно в 2021 году, захват власти Талибами выявила необходимость объединения и координации военно-политических действий стран региона в направлении охраны границы.

В этом направлении следует использовать двусторонние и многосторонние форматы взаимодействия:

1) Важным институтом обеспечения безопасности и координации действий в области охраны государственных границ в Центральной Азии является СНГ. Среди основных целей Содружества фигурируют такие как сотрудничество в обеспечении международного мира и безопасности, достижение всеобщего и полного разоружения, мирное разрешение споров и конфликтов между государствами-участниками организации, борьба с организованной преступностью, а также сотрудничество в области оборонной политики и охраны внутренних и внешних границ.

2) В рамках СНГ действует Совет командующих Пограничными войсками (СКПВ). СКПВ создан Решением Совета глав государств СНГ от 6 июля 1992 года, подписанным Республикой Армения, Республикой Беларусь, Грузией, Республикой Казахстан, Кыргызской Республикой, Республикой Молдова, Российской Федерацией, Республикой Таджикистан, Туркменистаном, Республикой Узбекистан и Украиной. Азербайджанская Республика является членом СКПВ на правах наблюдателя. 18 августа 2009 года Грузия вышла из состава СНГ и, соответственно, с Совета.

Совет командующих Пограничными войсками, согласно статье 31 Устава СНГ, является органом Совета глав государств по вопросам охраны внешних границ государств - членов и обеспечения стабильного положения на них. Для обеспечения выполнения, возложенных на Совет командующих Пограничными войсками функций создан его постоянный рабочий орган - Координационная служба (Соглашение Совета глав правительств Содружества Независимых Государств от 9 октября 1992 года). Одним из основных целей Совета является координация и согласование усилий пограничных войск в области охраны внешних границ и экономических зон, а также обеспечение стабильного положения на них. Согласование усилий пограничных войск государств - участников Содружества по противодействию незаконной миграции и незаконному

перемещению наркотических средств через внешние границы Содружества считается одним из основных направлений деятельности СКПВ [13].

3) Использовать потенциал ОДКБ, главной целью которой является обеспечение безопасности и стабильности в регионе, для консолидации усилий ее стран-участниц для борьбы с покушением и/или нарушением территориальной целостности стран-участниц, проявления военной агрессии против стран-участниц и развертыванием боевых действий со стороны потенциального противника.

Государства региона (за исключением Узбекистана и Туркменистана) взаимодействуют в рамках ОДКБ. Определен и нормативно закреплён состав сил и средств системы коллективной безопасности, на регулярной основе ведётся их совместная оперативная и боевая подготовка.

ОДКБ располагает также аффилированными (помогающими в функционировании) с ней структурами безопасности – Коллективными силами быстрого развертывания Центральноазиатского региона (КСБР) и Коллективными силами оперативного реагирования (КСОР).

Следует отметить, что 18 по 23 октября 2021 года на полигонах вооруженных сил Таджикистана "Момирак" и "Харбмайдон" в рамках совместного оперативно-стратегического учения "Боевое братство-2021" состоялись специальные учения "Эшелон-2021", "Поиск-2021" и совместное учение "Взаимодействие-2021". Учения вблизи таджикско-афганской границы прошли с участием военнослужащих Армении, Белоруссии, Казахстана, Киргизии, России и Таджикистана в числе четырех тысяч военнослужащих союзных армий и более пятисот единиц боевой техники, включая тактическую авиацию[18].

4) Другой наиболее значимой международной организацией, вносящей вклад в дело обеспечения безопасности и охраны внешних границ в Центральноазиатском регионе, является ШОС. Первоначально, в апреле 1996 года, она была создана как многосторонний механизм решения пограничных вопросов и укрепления безопасности в зоне бывшей советско-китайской границы. В заключенном соглашении было определено, что стороны не будут использовать вооруженные силы, дислоцированные в районе границы «для нападения на другую Сторону, вести какую-либо военную деятельность, угрожающую другой Стороне и нарушающую спокойствие, и стабильность в районе границы» [7]. В 2002 году ШОС признала полезным создание антинаркотической системы - поясов безопасности по периметру границ Афганистана. На Ташкентском совете глав -государств членов ШОС в 2004 году было принято решение о создании Координационного совета Афганистан-ШОС для осуществления усилий по контролю границы и борьбы с наркотрафиком. В рамках этого

сотрудничества усилилась работа над созданием антинаркотического пояса на границах с Афганистаном.

Хотя борьба с наркотрафиком и наркобизнесом в рамках ШОС пока не получила столь масштабного развития как антитеррористическая деятельность, есть все предпосылки к ее развитию. Помимо антинаркотического пояса на границах с Афганистаном, на Ташкентском саммите в 2004 году было подписано «Соглашение о сотрудничестве в борьбе с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров» [3].

Взаимодействие пограничных служб также должно оставаться приоритетным направлением в ШОС, именно на погранзаставы ложится основная тяжесть в пресечении наркотрафика. От того насколько профессиональными они будут, насколько честно они будут выполнять свои обязанности и насколько удачными будет их взаимодействие между своими коллегами в соседних странах, зависит успех борьбы с наркобизнесом. Именно для этой цели РТ предлагает создать антинаркотический центр ШОС как отдельного постоянно действующего органа в Душанбе.

5) Что касается сотрудничества стран Центральной Азии с ОБСЕ в сфере обеспечения региональной безопасности, то можно отметить методическую, военно-техническую и финансовую помощь данной организации местным правоохранительным органам в вопросах борьбы с контрабандой наркотиков, оружия, боеприпасов и укрепления пограничного контроля на государственной границе [7]. Только 11 июня 2022 года Пограничные войска Таджикистана получили от Евросоюза защитное, техническое и транспортное оборудование для использования вдоль границы с Афганистаном для поддержки жизненно важной работы по обеспечению безопасности Таджикистана. Пожертвование включало 380 комплектов средств индивидуальной защиты и выживания, восемь настольных компьютеров с ЖК-мониторами и два автомобиля, которые будут использоваться для полевых операций таджикскими пограничниками, несущими службу вдоль 1350-километровой границы с Афганистаном [5].

6) В связи с возможным ухудшением обстановки после вывода МССБ, США и НАТО оказывают материально-техническую помощь государствам Центральной Азии в укреплении боевой мощи вооруженных сил в целях обеспечения ими своей территориальной целостности и неприкосновенности границ. В частности, США оказали существенную помощь в укреплении государственной границы Таджикистана. Так, с 1992 года правительство США предоставило Таджикистану помощь в сфере

безопасности на сумму более 330 миллионов долларов. Эта помощь включает в себя обучение, оборудование и инфраструктуру. В рамках этой помощи США предоставили таджикским вооруженным силам 400 автомобилей на сумму более 13 миллионов долларов, также обучили более 10 000 солдат и сотрудников правоохранительных органов эффективной тактике реагирования на террористические угрозы, борьбе с наркотрафиком и проведению специальных операций.

Велик и потенциал двустороннего сотрудничества. Следует использовать военно-промышленные возможности России, США и КНР в деле обеспечения безопасности и охраны внешних границ в Центральной Азии.

1) Соединенные Штаты сотрудничают с Таджикистаном на протяжении 30 лет и предоставили 1,8 миллиарда долларов в виде помощи в области развития и безопасности в рамках программ, поддерживающих безопасность, экономическое развитие, здравоохранение, гражданское общество и образование[11].

2) После распада Советского Союза единая система охраны государственной границы претерпела существенные изменения, которые коснулись не только Российской Федерации, но и всех обретших независимость бывших союзных республик. В соответствии с приказом Министерства безопасности Российской Федерации от 19 октября 1992 г. Краснознамённый Среднеазиатский пограничный округ расформирован, на базе оперативно-войскового отдела организована Группа Пограничных войск Российской Федерации в Республике Таджикистан.

Российская группа Пограничных войск в Республике Таджикистан с 1992 по 1997 годы и в последующие годы на таджикско-афганской границе выполняла задачи по противостоянию международному терроризму, незаконному обороту наркотиков, контрабанде оружия, средств террора и диверсий; обеспечению защиты конституционного строя в Таджикистане, безопасности внешних границ СНГ.

В 1998 году Группа пограничных войск преобразована в Пограничную группу Федеральной пограничной службы Российской Федерации в Республике Таджикистан.

В рамках взаимодействия российских пограничников с таджикскими правоохранительными органами и силовыми структурами Республики Таджикистан в период с 2002 по 2004 годы проведены 63 совместные операции, в ходе которых изъято 1966 килограммов наркотических средств, из которых доля героина составляет 1674 килограмма.

В период с 1992 по 2005 год российскими пограничниками в Таджикистане задержано более 3 тысяч нарушителей государственной границы.

За 13 лет на таджикско-афганской границе произошло около 3,5 тысяч пограничных инцидентов, зафиксировано 535 боестолкновений, 1378 раз пограничные наряды, заставы и посты подвергались обстрелам, предотвращено 1606 попыток прорыва границы, в ходе которых погиб 161 российский пограничник и 362 были ранены.

За этот период изъято 1003 единицы огнестрельного оружия от зенитных установок и переносных зенитно-ракетных комплексов до пулеметов и автоматов, свыше 447 тысяч различных боеприпасов от реактивных и артиллерийских снарядов, мин до патронов.

Уничтожено 335 схронов с оружием и боеприпасами. Достойный вклад внесли российские пограничники в борьбу с незаконным оборотом наркотиков. Ими задержано и уничтожено свыше 30102 кг наркотических средств, из которых доля героина превышает 11 тонн 463,77 килограммов.

В ходе боевых действий и боестолкновений уничтожено около 3000 боевиков различных вооруженных формирований, вооруженных нарушителей государственной границы и наркоконтрабандистов.

С завершением приема-передачи границы российские пограничники в составе Оперативной пограничной группы ФСБ России в Республике Таджикистан перешли к советнической деятельности, направленной на оказание практической помощи таджикским пограничникам в вопросах планирования и организации охраны государственной границы, а также подготовки личного состава.

В рамках обмена опытом в организации охраны государственной границы и пограничного контроля консультанты Группы совместно органами управления Пограничных войск Государственного комитета национальной безопасности Республики Таджикистан решают задачи в ходе участия в совместных специальных пограничных операциях, специальных оперативно-профилактических мероприятиях, командно-штабных учениях [6].

3) В данном контексте заслуживает внимания интенсификация китайско-таджикского взаимодействия в сфере обороны. Военные ведомства двух стран в 2015-2016 годах подписали ряд соглашений, информация о которых пока не разглашается, однако удалось узнать, что соглашения направлены на организацию совместных усилий по борьбе с терроризмом, а также на обмен информации конфиденциального характера между силовыми структурами.

Наряду с этим, КНР поставила оборудование для установки систем КВ и УКВ связи на пограничные заставы на таджикско-афганской границе. В дальнейшем планируется создание закрытого канала обмена информацией между военными ведомствами двух стран, а также установление спутниковой связи, соединяющей погранзаставы с командными центрами.

С 1994 по 2015 гг. Китай по линии военно-технической помощи выделил Таджикистану 490 млн. юаней (75 млн. долл.).

Следует отметить возрастающую роль Пекина в подготовке военных кадров для Вооруженных сил Таджикистана в высших военных образовательных учреждениях КНР.

Также в период 1999-2015 гг. в Китае прошли обучение около 400 военнослужащих ВС Таджикистана.

Важным качественным экономическим показателем региона является его трансграничность, создающая благоприятные предпосылки для формирования новых экономических рынков, развития территориального разделения труда, организации условий для торговли, обеспечения свободного движения капиталов, трудовых ресурсов и товаров странами региона. Эти условия создаются за счет создания благоприятных международно-правовых режимов на совместной (внутренней) и внешней государственных границах. Данные меры в целях расширения внешних экономических связей набирают устойчивую тенденцию и обретают форму регионализма, укрепляющего систему безопасности [7].

В настоящее время страны Центральной Азии сталкиваются с многочисленными проблемами, связанными с урегулированием своих государственных границ, поскольку в отличие от внешних границ процесс демаркации границ внутри региона, особенно в Ферганской долине, все еще не завершен.

В результате границы определены и обозначены лишь частично, так как существуют множество спорных территорий между Узбекистаном и Кыргызстаном, Узбекистаном и Таджикистаном, Кыргызстаном и Таджикистаном. Ситуация усугубляется присутствием восьми анклавов: шесть из них расположены в Кыргызстане (четыре узбекских эксклава и два таджикских эксклава), а два – в Узбекистане (один кыргызский эксклав и один таджикский эксклав), где приблизительно 100 тысяч человек проживают по чужую сторону границы. Таким образом, до тех пор, пока спорные территории не будут надлежащим образом согласованы, определены и обозначены, будет сохраняться угроза стабильности и безопасности региона [1].

Проблема неурегулированных границ также создает риски для безопасности всего региона, поскольку содействует растущему обороту наркотиков из Афганистана в северном направлении через «прозрачные» территории Кыргызстана и Таджикистана. Согласно статистическим данным, Афганистан производит более 90% незаконного опиума и героина в мире, из которых 15-20% провозятся контрабандой через территорию ЦА в Россию, Восточную Европу и Китай [20].

Тем не менее, похоже, что настало то время, когда необходимо все-таки поставить окончательную точку в территориальных спорах, что открыло бы путь для укрепления региональной безопасности, препятствуя незаконному обороту наркотиков и распространению религиозного экстремизма, а также придало бы импульс межрегиональной торговле, которая долгое время страдала от экономических блокад, закрытых границ и нарушенных путей сообщения. Поэтому есть надежда, что недавние позитивные события в регионе, а самое главное – изменение политики Узбекистана в отношении своих соседей, создадут почву для окончательного разрешения территориальных споров в Ферганской долине [1].

Территориальные споры в Центральной Азии не позволяют странам сделать шаг в сторону большего сотрудничества, не говоря уже о региональной интеграции [14].

Основным подходом к решению пограничных проблем является региональная интеграция и трансграничное сотрудничество, так как ни одна политическая или общественная сила больше не ставит всерьез вопрос о существовании постсоветских центральноазиатских государств. В этом плане, недавняя эволюция внешней политики Узбекистана, которая долгое время была препятствием для региональной интеграции, дает реальную надежду на улучшение ситуации в регионе в этой области [8].

Странам региона необходимо продолжать вести активное двусторонний диалог и сотрудничество, при этом попутно использовать различные региональные или иные площадки и механизмы для обсуждения общих региональных и двусторонних вопросов как использование водных и иных ресурсов, экономики и транспортных путей, безопасности и т.д.

Общие экономические зоны, открытые границы или установление иной наднациональной идентичности в сочетании с осторожным и сбалансированным управлением анклавами могут привести государства Центральной Азии к ситуации, когда вопрос об анклавах и проблемах, которые они создают, станет менее тревожным. Прежде всего необходима политическая воля, диалог, поиск трудных компромиссов. Это сложный и долгий процесс, но главное, чтобы между соседями было желание решить

чувствительные вопросы путем переговоров. Есть надежда, что такие меры могут создать лучшую среду для обсуждения и решения других важных вопросов в регионе, таких как, управление водными ресурсами и общая безопасность в регионе [14].

По словам спецпредставителя Евросоюза по Центральной Азии Питера Буриана «Важно определить границу — это первый шаг нормального сосуществования соседей. Но постепенно нужно устранять важность границы. [Со временем] ситуация придёт к тому, что граница будет играть более символическую, не такую важную и чувствительную роль. Когда кто-то в вопросах границы основывается только на исторических фактах, это усложняет процесс решения проблемы. Это (исторические границы — ред.) не единственный момент, который стоит учитывать. Надо исходить из новых знаний, методов, сближать граждан. По его мнению, свободное трансграничное передвижение людей и товаров принесёт странам региона больше дивидендов» [14].

Таким образом, в условиях современных вызовов и угроз безопасности и стабильности государства не могут существовать по отдельности. Соответственно, фундаментом устойчивого развития, безопасности и стабильности является консолидация усилий, укрепление и углубление многостороннего сотрудничества. Исходя из этого, следует наращивание сотрудничества государств ЦАР в сфере безопасности и охраны внешних и внутренних границ. Созданные здесь прочные институциональные механизмы, современная правовая база и эффективно работающие структуры позволяют осуществлять успешное взаимодействие по всем направлениям обеспечения безопасности, вносить достойный вклад в поддержание глобальной стабильности.

ЛИТЕРАТУРА

- 1) Абулхаирхан Ж. Проблема территориальных споров в Центральной Азии. <https://www.eurasian-research.org/publication/ problema-territoryalnih-sporov/?lang=ru>
- 2) Анвари С. Пограничные вопросы во внешней политики Республики Таджикистан. Авт. К.и.н., Душанбе, 2020. 64 с. С.
- 3) Байзакова Ж. Роль Шанхайской организации сотрудничества в Центральной Азии. <https://articlekz.com/article/7839>
- 4) В Душанбе открыли мемориал казахским воинам. //Вечерний Душанбе. 19 декабря 2007 года.
- 5) Евросоюз оказал техническую помощь пограничникам Таджикистана. <https://avesta.tj/2022/06/11/evrosoyuz-okazal-tehnicheskuyu-pomoshh-pogranichnikam-tadzhikistana/>

6) Историческая справка о группе пограничного сотрудничества ФСБ России в Таджикистане. <https://dushanbe.mid.ru/gruppa-pogranichnogo-sotrudnicestva-fsb-rossii-v-tadzikistane>

7) Маккамбаев П.А. Современное состояние формирующейся системы региональной безопасности Центральной Азии. <https://1economic.ru/lib/12997>

8) Миростроительство и проблемы границ в Центральной Азии. <https://cabar.asia/ru/mirostroitelstvo-i-problemy-granits-v-tsentralnoj-azii-intervyu-s-professorom-zhulen-torezom>

9) Назриев Д., Саттаров И. Республика Таджикистан: история независимости. Год 1993-й. - Душанбе, 2006. - С. 372.

10) Николаев С. Центральная Азия в системе международных отношений на современном этапе. диссертации ВАК РФ 23.00.04, к. п. н.

11) Посольство США передает Министерству обороны Таджикистана транспортные средства и запасные части на 2,3 миллиона долларов США/ <https://tj.usembassy.gov/ru/u-s-embassy-provides-2-3-million-in-vehicles-and-spare-parts-to-tajikistans-ministry-of-defense-ru/>

12) Постепенно роль границы перестанет быть важной» — спецпредставитель ЕС по Центральной Азии <https://www.gazeta.uz/ru/2021/05/25/eu-ca>

13) Совет командующих Пограничными войсками. <https://e-cis.info/cooperation/2833/76999/>

14) Территориальные споры в Центральной Азии на пороге 30-летия независимости. <https://cabar.asia/ru/territorialnye-spory-v-tsentralnoj-azii-na-poroge-30-letiya-nezavisimosti>

15) Токаев К. Внешняя политика Казахстана в условиях глобализации. – Алматы, 2000. - С. 5.

16) Хамраев Ф. СВМДА: потенциал и перспективы развития. //Центральная Азия и Кавказ. 2002 г. №5(23) - С, 63.

17) Хартия европейской безопасности. – Стамбул, 19 ноября 1999 г. [Текст] // Независимая газета.1999. 23 ноября.

18) Хусейнов С. Вызовы и угрозы стабильности на пространстве СНГ на современном этапе

19) Шарипов А.Н. Из истории таджикско-казахстанских взаимоотношений. 1991-2006 гг. Душанбе, Эр Граф. 192 с. С. 56

20) Institute for the Study of War. (No date.) Turkmenistan and Afghanistan. Available at: <http://www.understandingwar.org/turkmenistan-and-afghanistan>.

ТАҲКИМИ МАРЗҲОИ ХОРИҶӢ ВА ДОХИЛИИ МИНТАҚА ҲАМЧУН УНСУРИ АМНИЯТИ ДАСТАҶАМӢИ ОСИӢИ МАРКАЗӢ

ШАРИПОВ АМРИДДИН НУРИДИНОВИЧ,

номзади илмҳои таърих, дотсенти кафедраи дипломатияи ва сиёсати
хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
734025, Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 17;
тел.: (+992) 988-50-10-11; e-mail: amrsharif@mail.ru

Дар мақола масъалаи таҳкими марзҳои хориҷӣ ва дохилии минтақа ҳамчун унсури амнияти дастаҷамъии Осӣи Марказӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Муаллиф қайд менамояд, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон аз замони касби истиқлоли сиёсӣ бо мушиклоти зиёди сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ мувочеҳ гардид, ки аз ҷумла бо масъалаи сарҳад алоқаманд буданд. Бо дарназардошти ташаққули артишҳои миллӣ ва зӯҳури хатарҳои муосир ягон кишвар наметавонад дар алоҳидагӣ бо онҳо муқовимат намояд. Аз ин рӯ, яке аз дастовардҳои марҳалаи аввали истиқлоли кишварҳои минтақа ин узвият ба ИДМ, имзои Аҳдномаи амнияти дастаҷамъӣ ва эътирофи сарҳади Тоҷикистон бо Афғонистон ҳамчун сарҳади ҷанубии ИДМ ба шумор меравад.

Дар мақола таъсири вазъи Афғонистон ба амнияти Осӣи Марказӣ, зарурати ваҳдати талошҳои кишварҳои минтақа баҳри муқовимат бо хатарҳои ғайрианъанавӣ инъикос шудааст. Муаллиф истифодаи имкониятҳои механизмҳои бисёрҷониба (ИДМ, СААД, СХШ, САҲА) ва дуҷонибаро бо кишварҳои абарқудрат таъкид намудааст. Дар баробари ин, таҷрибаи ҳамкориҳои самараноки ҳамкориҳои дуҷониба бо ИМА, ФР ва ҶМЧ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.

Инчунин, дар мақола аҳаммияти табдили сарҳадҳои дохилӣ ба омили умқи равандҳои ҳамгироӣ ва ташаққули амнияти дастаҷамъӣ нишон дода шудаанд. Дар баробари ин, аҳаммияти омили сарҳадӣ дар сиёсати хориҷии кишварҳои минтақа ба таври возеҳ инъикос шудааст.

Калидвожаҳо: марзҳои хориҷӣ ва дохилӣ, минтақа, амнияти дастаҷамъӣ, Афғонистон, хатарҳои ғайрианъанавӣ, сиёсати хориҷӣ, равандҳои ҳамгироӣ, Осӣи Марказӣ.

STRENGTHENING THE EXTERNAL AND INTERNAL BORDERS OF THE REGION AS AN ELEMENT OF THE COLLECTIVE SECURITY OF CENTRAL ASIA

SHARIPOV AMRIDDIN NURIDINOVICH,

Candidate of historical sciences, associate professor of department of
diplomacy and foreign policy RT TNU
734025, Tajikistan, Dushanbe, Rudaki avenue 17;
tel: (+992) 988-50-10-11; email: amrsharif@mail.ru

The article deals with the issue of strengthening the external and internal borders of the region as an element of the collective security of Central Asia. The author notes that the Republic of Tajikistan has faced many political, economic and social problems since gaining political independence, which, in particular, were related to the border issue. Given the formation of national armies and the emergence of modern threats, no country can stand against them alone. Therefore, one of the achievements of the first stage of independence of the countries of the region is membership in the CIS, the signing of the Collective Security Treaty and the recognition of the border between Tajikistan and Afghanistan as the southern border of the CIS.

The article reflects the impact of the situation in Afghanistan on the security of Central Asia, the need to unite the efforts of the countries of the region to counter non-traditional threats. The author focused on the use of multilateral (CIS, CSTO, SCO, OSCE) and bilateral mechanisms with superpower countries. At the same time, the experience of effective bilateral cooperation with the United States, the Russian Federation and the People's Republic of China is considered.

The article also shows the importance of turning internal borders into a factor in deepening integration processes and forming collective security. At the same time, the importance of the border factor is clearly reflected in the foreign policy of the countries of the region.

Keywords: *external and internal borders, region, collective security, Afghanistan, non-traditional threats, foreign policy, integration processes, Central Asia.*

УДК:32.328.329

«ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ - КИТАЙ» КАК НОВАЯ МОДЕЛЬ ПРАКТИЧЕСКОГО РЕГИОНАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА ДЛЯ СОВМЕСТНОГО РАЗВИТИЯ

МУХАММАДЗОДА ПАРВИЗ АБДУРАХМОН,

доктор политических наук, заместитель директора Центра
стратегических исследований при Президенте Республики Таджикистан
734025, Таджикистан, город Душанбе, проспект Рудаки 89;
тел.: (+992)-372-21-41-63; e-mail: mts-05022019@mail.ru

В данной статье автор рассматривает формат «Центральная Азия - Китай» как новой платформы, наиболее перспективной модели практического регионального сотрудничества и новых возможностей для общего развития, процветания и стабильности сторон. Автор отмечает уже имеющиеся позитивные результаты и долгосрочные перспективные цели данного формата.

Проанализировав сотрудничество в рамках данного механизма, автор отмечает необходимость разработки новых качественных концепций и моделей регионального сотрудничества. В конце автор в связи с предстоящим Саммитом глав государств формата «Центральная Азия и Китай» в 18-19 мая 2023 г. предлагает конкретные рекомендации для дальнейшего совместного развития.

Небходимо отметить, что формат «Китай + Центральная Азия» за последнее время достиг больших практических результатов. В отличие от аналогичных действующих форматов он продемонстрировал свою актуальность и востребованность. Среди них отметим саммит глав государств участников диалога «Центральная Азия и Китай», а также разработку Дорожной карты по развитию регионального сотрудничества на 2022-2025 годы. Данный фундаментальный документ по своей сути раскрывает наиболее приоритетные сферы сотрудничества наших государств. В частности, в его рамках запланированы различного рода мероприятия в семи конкретных стратегических направлениях.

Кроме того, по итогам состоявшейся встречи министров иностранных дел в формате «Центральная Азия – Китай» 8 июня 2022 года в городе Нур-Султане было принято Совместное заявление государств участников данного форума. В результате мы являемся свидетелями успешной реализации многих масштабных региональных проектов.

Отмеченные нами достижения позволяют нам уверенно и далее разработать совместные инициативы. В этой связи я хотел бы обратить ваше внимание на следующие моменты. Так, современный миропорядок, несмотря на всю сложность и непредсказуемость, тем не менее открывает нам новые перспективы и возможности. Мы убеждены, что потенциал, которым обладают наши страны позволяют нам строить самые амбициозные проекты. В этой связи прежде всего важна «сверка часов». В свою очередь хочу подчеркнуть, что Республика Таджикистан высоко оценивает данный формат и всесторонне поддерживает все его инициативы.

Современные реалии и внутривнутриполитические процессы в регионе уже сейчас ставят перед нашими аналитическими структурами важные вопросы. В данном случае отметим, что государства Центральной Азии стали мишенью деструктивных сил, которые стремятся дестабилизировать общественно-политическую систему региона. По имеющимся прогнозам, ситуация в Афганистане останется достаточно сложной, а присутствие и деятельность ИГИЛ, «Аль-Каиды» и других террористических организаций будет только расширяться.

Сегодня для успешной борьбы с ними важно, как отметил Лидер Нации Президент Республики Таджикистан уважаемый Эмомали Рахмон в ходе Международной конференции высокого уровня на тему «Международное и региональное сотрудничество в области безопасности границ и пограничного контроля для борьбы с терроризмом и предотвращения передвижения террористов» 18 октября 2022 года, разработать новые инновационные подходы к совместной борьбе с терроризмом и распространением идеологии экстремизма и религиозного радикализма, в том числе с использованием современных технологий.[1]

В целом данная реальность требует от нас разработки новых качественных концепций, механизмов и моделей регионального сотрудничества. Успешное взаимодействие в сфере безопасности позволит сторонам реализовать все запланированные проекты в рамках дорожной карты по развитию регионального сотрудничества на 2022-2025 годы. В этой связи мы высоко оцениваем формат «Китай + Центральная Азия» как один из наиболее перспективных моделей практического регионального сотрудничества и новых возможностей для общего развития, процветания и стабильности государств Центральной Азии и Китая. Мы придаём особое внимание дальнейшему развитию сотрудничества в рамках механизма «Центральная Азия - Китай». Данный формат рассматриваем как важный механизм развития регионального сотрудничества.

Отметим, что КНР является одним из приграничных государств региона. Китай и народы Центральной Азии связывают долгая историческая дружба и близость. Сегодня Китай вносит весомый вклад в развитие и стабильность региона Центральной Азии. Модель взаимодействия государств региона с Китаем является одной наиболее успешной и перспективной. Сотрудничество в данном формате традиционно базируется, на взаимном уважении сторон, общем понимании текущих процессов, в том числе и вопросе региональной безопасности, активной дискуссии, разработки единых подходов и общей региональной повестки сотрудничества совместного развития.

В этой связи подчеркнем, что одним из важных аспектов внешней политике КНР по отношению мира было озвучено в докладе Председателя КНР Си Цзиньпина на XX Всекитайском съезде Коммунистической партии Китая от 16 октября 2022 года. Так, он подчеркнул, что: «Продолжая развивать отношения дружбы и сотрудничества со всеми странами мира на основе пяти принципов мирного сосуществования, Китай будет содействовать формированию международных отношений нового типа, углублять и развивать глобальные партнерские отношения, базирующиеся на равноправии, открытости и сотрудничестве, прилагать усилия для расширения сферы пересечения интересов с другими странами мира».[2]

В этой связи важно насыщать совместное сотрудничество конкретным практическим содержанием. На наш взгляд, важным представляется дальнейшее углубление совместного взаимодействия. В этом контексте было бы перспективным провести совместную оценку по прогнозированию влияния основных мировых геополитических процессов на наши государства. Это позволит нам быть готовым к развитию разного рода событий и соответственно совместно разрабатывать общие подходы. Беря во внимание тот факт, что многие текущие региональные процессы имеют общий характер. Было бы целесообразно усиление работы между экспертным сообществом в рамках наших аналитических центров. Сегодня экспертный диалог является своевременным шагом и их роль состоит в том, что они могут содействовать поиску пути решения существующих рисков, вызовов и угроз, а также еще не проявившихся для обеспечения региональной безопасности.

Необходимо констатировать, что Китай заинтересован в углублении сотрудничества с Таджикистаном и другими центральноазиатскими государствами в рамках формата “Китай + Центральная Азия”, активизировать взаимодействие в борьбе с терроризмом в целях поддержания мира и стабильности в этом регионе.

Таджикистан готов активизировать координацию и взаимодействие с Китаем в рамках ООН, ШОС, СВМДА и формата “Китай - Центральная Азия”,

углублять сотрудничество в области безопасности в целях поддержания безопасности и стабильности в регионе.[3]

Уже очевидно, что без стабильности в Центральной Азии, без динамичного социально-экономического развития стран региона, без углубления и расширения интеграционных процессов на этом пространстве трудно представить обеспечение региональной безопасности всех наших стран.

На наш взгляд, в текущих условиях развития мировой экономики, важно акцентировать внимание сторон на расширение взаимодействия по следующим актуальным направлениям.

Приоритетное значение для нас имеет торгово-экономическая и инвестиционная составляющая наших отношений. В этом контексте исключительно важным считаем наращивание взаимного товарооборота, создания товаропроводящей сети, усиления сотрудничества в сфере электронной коммерции, активизации китайского-центральноазиатского мультимодального транспортного коридора.

Для более активного направления инвестиций на реализацию взаимовыгодных проектов в приоритетных областях экономики, предлагаем прежде всего, такие сферы, как промышленность, энергетика, транспорт, аграрный сектор и цифровая экономика.

Транспортная взаимосвязанность открыла большие возможности для стран региона. Центральная Азия обладает большим геополитическим значением, поскольку представляет собой ключевое звено в стыковке Экономического пояса Шёлкового пути с Морским шёлковым путём.

Таджикистан заинтересован рассмотреть новый проект по модернизации и усовершенствованию инфраструктуры контрольно-пропускного пункта на таджикско-китайской государственной границе «Кульма-Карасу» и автодороги Таджикистан – Китай с целью развития сотрудничества в сфере транспорта.

Отдельно хотел бы подчеркнуть актуальность активного сотрудничества по проблеме изменения климата и негативного влияния его последствий на наши страны.

Таджикистан выступает за активное сотрудничество в деле продвижения «зеленой энергетики», цифровых финансов, искусственного интеллекта и сокращения бедности на основе опыта Китая. С вводом в эксплуатацию ряда энергетических объектов по выработке экологически чистой электроэнергии Таджикистан вносит свой вклад в развитие «зелёной экономики».

Отмечаем также важность дальнейшего расширения гуманитарного сотрудничества в сферах науки, культуры, туризма, молодежи и спорта. В целях развития межкультурного диалога наших народов, предлагаем реализацию совместных программ в сфере образования и науки, культуры и спорта.

В этой связи здесь отметим, что Республика Таджикистан поддерживал предложение об объявлении 2023 года «Годом культуры и искусства народов Центральной Азии и Китая».

Учитывая, что в этом году 18-19 мая в г. Сиане КНР состоится Саммит глав государств данного формата, хочу поделиться некоторыми предложениями Республики Таджикистан для развития практического регионального сотрудничества по приоритетным направлениям:

1. Саммит глав государств "Китай + Центральная Азия" как высший уровень должен стать регулярным мероприятием.

2. Китаю, как глобальному инициатору по социально-экономическим вопросам и вопросам мира и безопасности, необходимо на саммите в Сиане принять "Совместное заявление глав государств Центральной Азии и Китая" или "Мирный план по афганскому кризису".

3. Необходимо принять Специальную дорожную карту для взаимного сотрудничества и устойчивого развития государств Центральной Азии.

4. Учредить Специальный фонд Китай + Центральная Азия для реализации внутренних и региональных проектов.

5. Принятие среднесрочной специальной стратегии Китая для Центральной Азии

6. Выделение денежных кредитов странам Центральной Азии

7. Необходимо сформировать новую валютную систему, форматом которой может стать цифровой юань. Увеличить взаимные расчеты между Китаем и государствами Центральной Азии в юанях. Для этого необходимо подписать Меморандум между Народным банком Китая и Национальным банком государств Центральной Азии о сотрудничестве по созданию клирингового механизма в юанях. Это связано с тем, что китайская альтернатива взаимных платежей функционирует быстрее и с меньшими затратами, чем традиционные структуры, обеспечивающие трансграничные банковские переводы.

8. Для Центральной Азии очень важно работать над созданием новых альтернативных торговых маршрутов по мере восстановления нарушенных цепочек поставок.

9. Для достижения успеха в этом формате необходимо, чтобы по сравнению с другими странами, сотрудничающими в формате C5+1, Китай инвестировал в более крупные проекты и большее финансирование.

10. Необходимо ускорить институционализацию формата сотрудничества C5+1.

11. Торгово-экономическая и инвестиционная составляющая отношений является приоритетной для Китая и Центральной Азии. В этом контексте считаем крайне важным увеличение взаимного товарооборота, создание товаропроводящей сети, укрепление сотрудничества в сфере электронной коммерции, активизацию мультимодального транспортного коридора Китай-Центральная Азия.

12. Для более активного направления инвестиций в реализацию взаимовыгодных проектов в приоритетных областях экономики предлагаем, прежде всего, такие сферы, как промышленность, энергетика, транспорт, сельское хозяйство и цифровая экономика.

13. Государства Центральной Азии выступают за активное сотрудничество в продвижении «зеленой энергетики», цифровых финансов, искусственного интеллекта и борьбы с бедностью на основе опыта Китая.

14. Необходимость дальнейшего расширения сотрудничества в области науки, культуры, туризма, молодежи и спорта, т.е., гуманитарного направления. В целях развития межкультурного диалога между нашими народами предлагаем реализацию совместных программ в области образования, науки, культуры и спорта.

В целом, государства Центральной Азии высоко ценят формат "Китай + пять стран Центральной Азии" как одну из наиболее перспективных моделей практического регионального сотрудничества и новых возможностей для общего развития, процветания и стабильности государств Центральной Азии и Китая.

Республика Таджикистан и далее готова к конструктивному диалогу в рамках формата «Центральная Азия–Китай» как новой модели практического регионального сотрудничества для совместного развития.

ЛИТЕРАТУРА

1. Эмомали Рахмон. Выступление на Международной конференции высокого уровня на тему «Международное и региональное сотрудничество в области безопасности границ и пограничного контроля для борьбы с терроризмом и предотвращения передвижения террористов» <http://www.president.tj/ru/node/29344>, 18.10.2022 10:40, город Душанбе

2. Си Цзиньпин. Полный текст доклада 20-ому Всекитайскому съезду Коммунистической партии Китая https://www.fmprc.gov.cn/rus/zxxx/-202210/-t20221026_10792071.html, 25.10.2022 23:34

3. Си Цзиньпин провел встречу с Президентом Таджикистана Э.Рахмоном// http://ru.china-embassy.gov.cn/rus/zgxw/202209/t20220915_-107664-64.htm, 2022-09-15 15:54

МУҲАММАДЗОДА ПАРВИЗ АБДУРАҲМОН,

доктори илмҳои сиёсӣ, муовини директори Маркази тадқиқоти стратегияи назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
734025, Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 40;
тел.: (+992)-372-27-86-96; e-mail: mts-05022019@mail.ru

Муаллиф дар ин мақола формати “Осиёи Марказӣ – Чин”-ро як платформаи нав, ояндадортарин модели ҳамкориҳои амалии минтақавӣ ва имконоти нави рушди муштарак, шукуфӣ ва суботи ҷонибҳо арзёбӣ кардааст. Муаллиф натиҷаҳои мусбат ва ҳадафҳои дарозмуддати ин форматро қайд мекунад.

Муаллиф пас аз таҳлили ҳамкориҳо дар ҷаҳорчӯби ин механизм зарурати таҳияи консепсияҳо ва моделҳои нави ҳамкориҳои минтақавиро дарҷ намудааст. Дар охир муаллиф дар робита ба мулоқоти дарпешистодаи Сарони давлатҳои формати «Осиёи Марказӣ ва Чин» дар санаи 18-19 майи соли 2023 барои рушди минбаъдаи муштарак тавсияҳои мушаххасро пешниҳод намудааст.

**CENTRAL ASIA - CHINA" AS A NEW MODEL OF PRACTICAL
REGIONAL COOPERATION FOR JOINT DEVELOPMENT**

MUHAMMADZODA PARVIZ ABDURAHMON,

D. Sc. in Political Science, deputy director of the Center for strategic
research under the President of the Republic of Tajikistan
734025, Tajikistan, Dushnabe city, Rudaki ave. 40;
tel.: (+992)-372-27-86-96; e-mail: mts-05022019@mail.ru

In this article, the author considers the Central Asia-China format as a new platform, the most promising model of practical regional cooperation and new opportunities for the common development, prosperity and stability of the parties. The author notes the positive results that have already been achieved and the long-term prospective goals of this format.

Having analyzed the cooperation within this mechanism, the author notes the need to develop new qualitative concepts and models of regional cooperation. At the end, the author offers specific recommendations for further joint development in view of the forthcoming Summit of the Heads of States of the "Central Asia and China" format on May 18-19, 2023.

УДК: 327.88

**ТАДЖИКИСТАН И АФГАНИСТАН: БОРЬБА С
МЕЖДУНАРОДНЫМ ТЕРРОРИЗМОМ
(1995 – 1997 ГГ.)**

САФОЛЗОДА МУХАММАДИ КУРБОН,

Заведующий международным отделом

Национального музея Таджикистана

734025, Таджикистан, г. Душанбе, улица И. Сомони 11;

Статья посвящена актуальной теме, борьбе Таджикистан и Афганистана против международного терроризма, в свете набирающего обороты, появления и распространения влияния террористического движения талибов, претендующих на создание исламского эмирата в этой стране, с последующими далеко идущими целями.

Ключевые слова: Республика Таджикистан, Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон, борьба против международного терроризма. Афганистан, ООН, ОБСЕ.

Глава Государства Таджикистана Эмомали Рахмон в связи со сложившейся ситуацией на совместной таджикско – афганской границе, к этому времени, еще в 1994 году уведомил мировое сообщество с трибуны ООН, относительно серьезных продолжительных проблем на сопредельной дружественной стране – Афганистане, в силу определенных причин оказавшийся в пучине нестабильности, что и сохраняется в качестве опасного триггера, так как, именно это обстоятельство способствует сохранению напряженности по всему региону Центральной Азии, где определенные круги и силы вынашивают план дестабилизации обстановки в этой части мира, из – за своих геополитических и геостратегических интересов: «Хрупкий центральноазиатский хребет политического равновесия может не выдержать высокого давления, и тогда деструктивные процессы, имеющие сегодня место в Афганистане, могут привести к региональным катаклизмам. Мы призываем к самому

серьёзному рассмотрению афганской проблемы международным сообществом» [6. С. 252].

Данное обращение, со временем доказало, не только своё право на жизнь в те годы, но и подтвердило ту истину, что нерешенность «афганского узла», в свете набирающего оборот недовольных политической ситуацией в Афганистане, движений, групп и партий террористического толка, вступив в так называемый «сговор» с определенными центрами по дестабилизации обстановки в этой стране, смогут нанести серьезный урон вопросу безопасности не только здесь, центральноазиатскому региону, но и всему миру.

Политический инстинкт Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона ценен тем, что за долго до событий 11 сентября 2001 года, он, предупреждал международное сообщество, о надвигающееся опасности расползания террористических тенденций по распространению ее влияния на определённых территориях, где центральная власть еще не окрепла, силы безопасности не способны предотвратить надвигающуюся натиск международного терроризма, а внутренняя оппозиция становясь марионеткой в руках своих зарубежных хозяев, тлетворно способствует этому процессу.

На этом фоне, с учетом национальных интересов Таджикистана, его призыв к тому, что: «Сегодня Таджикистан остро нуждается в помощи международного сообщества не только для восстановления экономики, но и для создания условий по долгосрочному развитию» [6. С. 256]. Само по себе, выражение «...создания условий по долгосрочному развитию», в широком понимании этого призыва, означает и заботу о внешних сторонах вопроса, то есть, не только в нашей стране, но и в государствах вокруг неё, в том числе и в Афганистане, должны быть благоприятное пространство, для всеобъемлющего развития региона Центральной Азии.

Более того, последующее развитие событий в этой стране, свидетельствуют о том, что по чьим – то мановением руки, внешних акторов, провоцируется долговременная нестабильность внутри Афганистан, иначе, чем объяснить, появление на политическом небосклоне, движение талибов, фактически, террористической организации, претендующее на ведущую роль. Как ни парадоксально, это террористическое движение, получив серьезную логику в одной из соседних государств, укрепившись в военно – техническом плане, несмотря на все призывы их обуздать, прозвучавшее в речах и в выступлениях Главы государства Таджикистана с различных высоких трибун международных организаций, не будут услышаны должным образом, в силу чего идет

попустительство по отношению к этой набирающего оборот разрушительной силы, что и приводит к тому, что 26 сентября 1996 года, они захватят столицу Афганистана, город Кабул.

Этот захват, опасен тем, что с учетом этнического происхождения талибов, идет не только радикализация различных групп внутри афганского общества, выражавшие постепенное молчаливое согласие с ним, но и самое главное, распространение опасной тенденции, - возрождения разрушительных идей исламского фундаментализма, в свое время, дестабилизировавшее Республику Таджикистан на долгие годы.

Тем более, в случае сохранения этой идеологии, именно Таджикистан, с точки зрения национальной безопасности, может оказаться более уязвимой, так как возвращение и возрождения идеологии «талибизма»¹, имеет большую опасность нежели чем нападения террористических групп, так как, «дух или тлетворное мировоззрение «талибизма», может поспособствовать скоротечной экстремизации умов определенной категории общества, кто еще помнить не давнего трагического прошлого.

Более того, представляется, что террористическое движение талибов, или сформулировав их продолжительное противостояние и возрождение, не иначе, как «талибизм», как уникально - опасного явления в регионе, спустя почти тридцать, после своего формирования, определенными кругами и силами, извне, развития и затем, так называемого «уничтожения» и «восхождения», - настолько превосходили своих благодетелей за пределами Афганистана, что безусловно, не без помощи крупных акторов мирового масштаба, насильно захватив власть в Кабуле, в последующем, затмили все ожидания «режиссеров», по результатам привнесения дестабилизации не только в Афганистане. Они по итогам своих результатов, оставили позади себя, даже другую мощную террористическую организацию, - «Братьев мусульман» (образованную в 1929 году, Аль Бано, также при содействии тех же «режиссеров»), пришедшие не только к власти в Египте, со своим президентом Мухаммадом Мурси, но и придержались некоторое время на небосклоне того государства. Безусловно, «талибизм», при благоприятном случае для них, если остаются не законно в управлении Афганистана, - они, как явление, угрожающее мышлению и умам миллионам мусульман, в особенности уязвимой части мусульманского населения

¹ По мнению автора, террористическое движение талибов, или сформулировав их продолжительное противостояние официальным властям и возрождение, не иначе, как «талибизм», как уникально - опасное явление в регионе.

центральноазиатского региона, представляют идеологическую и цивилизационную опасность¹. Что и требует от международного сообщества, принятия совместных, эффективных мер превентивного характера, по недопущению распространения их идеологии на другие территории. Стоит отметить, что и то обстоятельство, что за этой идеологией, стоят огромные финансовые вливания тех акторов, «проигравших»² овления безопасности в этой стране.

Именно, основываясь на этом, инициативы Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона, по принятию превентивных мер, касающегося обуздания проблемы международного терроризма не только в Афганистане и центральноазиатском регионе, но и во всем мире, в наши дни, имеют огромное историческое и стратегическое значение.

Целесообразно привести слова Главы государства Таджикистана Эмомали Рахмона высказанные в ходе интервью корреспондентам телекомпаний США и Великобритании, в декабре 2001 года, когда набирал обороты специальные операции Международной коалиции по обеспечению безопасности в Афганистане (ISAF), где Таджикистан, активно включившись в эту всеобщую международную борьбу, предоставляет свои воздушные и наземные коридоры, со страшным злом человечества, где он акцентирует внимание на то, что: «...не было ни одного международного форума, на котором, в ходе обсуждений, я, в своих выступлениях не говорил бы об угрозе, которую представляют талибы не только Центральной Азии, но и всем странам мира» [13. С. 239]. Более того, «афганский узел» невозможно решать военным путем.

К тому же, с учетом уязвимости многих стран региона, перед лицом набирающего оборота экстремистских тенденций, важным составляющим считается обеспечить себе безопасность по многим направлениям, в том числе по вышеперечисленным вопросам.

Обстановка в этот период связанная с общей борьбой против международного терроризма, требовало обособленного подхода и к проблемам Афганистана, которые всегда находились в центре внимания Главы государства Таджикистана. На этой основе, данное обстоятельство обрисовывается в исследованиях таким образом, что проблема безопасности для Республики Таджикистан и центральноазиатского региона тесно связанная с военно-политической нестабильностью в Афганистане, являясь одной из центральных международных проблем для Таджикистана, «...и уже в начале 1990-х годов характеризовал ее как угрозу мирового масштаба». [3. С. 618]

Нельзя сбрасывать со счетов и то, что сложившаяся ситуация была прослежена и соответствующими структурами ООН, о чем и свидетельствует вердикт по этому вопросу: «8 ноября 1994 года в Нью Йорке Совет Безопасности ООН на своем 3452 - м заседании (под председательством М.

Олбрайт (Соединенные Штаты Америки) обсудил вопрос "Положение в Таджикистане и вдоль таджикско - афганской границы"». [1. С. 32] Что и означало, приложения максимума усилий международного сообщества, по недопущения превращения совместной границы, в дестабилизирующий фактор, к коим так и стремились вооруженная таджикская оппозиция и афганские полевые командиры, неподвластные центру, которые «...во многом способствовали нарушению совместной афгано – таджикской границы» [5. С. 44].

Следует отметить, что в середине 1995 года, по инициативе Президента Исламского Государства Афганистан профессора Бурхануддина Раббани и министра обороны страны Ахмадшаха Масуда, 17 – 19 мая, в городе Кабуле, проходил очередной раунд межтаджикских мирных переговоров, что по своей сущности, имеет огромную историческую значимость в установлении прочного мира и стабильности в Таджикистане, что в свою очередь, после утверждения прочного мира на таджикской земле, активизирует стремление сторон в общей борьбе против международного терроризма.

Год 1995 – й во взаимоотношениях между Таджикистаном и Афганистаном «знаменателен» еще тем, что именно в этот период вырисовывается удручающая картина, ряда заявлений террористического движения талибов, сформированных в соседнем Пакистане, о своих притязаниях, на верховенство в Афганистане, что и, из – за идеологических и геостратегических целей движения, не смогло не вызывать соответствующее беспокойство высшего руководства Таджикистана.

Этот год по своим результатам преподносит множество «сюрпризов», по сути, направленных на дестабилизацию обстановки не только в Таджикистане, но и в Афганистане.

Как было отмечено выше, террористическое движение талибан, при всесторонней поддержке извне, постепенно расширив зоны своего влияния в Афганистане, 24 сентября 1996 года, захватили Кабул, что и требовало последующее перемещение руководства страны на северную часть, в город Мазаре Шариф.

В этой непростой обстановке, Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон анализируя создавшуюся обстановку, инициирует встречу глав государств центральноазиатского региона в верхах в городе Алматы.

Результатом встречи президентов Казахстана, Кыргызстана, Таджикистана, Узбекистана и председателя правительства Российской Федерации, совместное Заявление [3], в котором выражалась обеспокоенность создавшейся обстановки внутри Афганистана, а также убежденность в том, что всякие действия направленные на дестабилизацию ситуации на совместных с этой страной, государств СНГ, получают адекватный ответ [3].

Более того, террористическая организация движения талибов, настолько стремительно распространяла свое влияние по всей территории страны², что в середине следующего, 1997 года, встал вопрос о физическом присутствии официальных властей на территории Афганистана.

К тому же, талибы готовы были и к уничтожить существующего государства Афганистан и в "исламской дуге нестабильности" (выражение Збигнева Бжезинского) [4], образовать так называемый Исламский Эмират, тем самым трансформировать эту территорию в центр нестабильности и с учетом присутствия других дестабилизирующих факторов в рассадник распространения разрушительной идеологии экстремизма и международного терроризма.

В сентябре 1996 года Глава государства Таджикистана Эмомали Рахмон выступая на третьем Форуме таджиков мира в городе Душанбе, напоминал о тех о той проделанной колоссальной работе по строительству новой государственной структуре, которая в силу определенных обстоятельств, пока еще препятствуют нормальному развитию этого процесса, где в том числе и было подчеркнута вопросы существования террора и терроризма, привнесенного извне на таджикскую землю, это обстоятельство было выражено таким образом: «Вместе с тем постоянные нарушения границы, попытки развязать террор мешают нормализации обстановки. Мы не раз пресекали угрозу государственных переворотов и повторного развязывания гражданской войны» [10. С. 3-12].

Данный вопрос о терроризме был отмечен как раз в то время, когда террористическая организация талибов заняв Кабул, распространяет свое негативное влияние на все стороны жизни афганского общества.

В этой связи, самым трагическим является так называемое «предоставление» «индальгенций» тем, кто сеет, выращивает, торгует и занимается контрабандой наркотиков в Афганистане, что по сути своей, равносильно финансовому обеспечению международного терроризма в этой стране.

Глава государства Таджикистана Эмомали Рахмон, 3 декабря 1996 года выступая в Лиссабоне (Португалия), на саммите Организации по Безопасности и Сотрудничеству в Европе (ОБСЕ) [11] указывая на роль организации «в укрепление основ демократического общества», а также, как важную в борьбе против терроризма, подчеркивает: «Мы рассматриваем ОБСЕ как важный инструмент, который призван оказывать

² В данном случае, как свидетельствуют источники, правители большинство уездов и провинций Афганистана, были подкуплены талибами, вследствие чего, поднимали белые флаги, - символ талибов, над административными зданиями, тем самым, демонстрируя свою лояльность террористическому движению талибов.

помощь народам в освобождении от экстремизма, радикализма и угрозы войны» [11. С. 51].

Более того, акцентируется внимание то обстоятельство, что «южные рубежи» Таджикистана, являются не только границей нашей страны и «Содружества Независимых Государств, но и как южные ворота региона ОБСЕ».

На этой основе, внимание международного сообщества привлекается к нуждам и чаяниям народов не только Таджикистана, но и всего центральноазиатского региона, где «афганский узел», к которому в это время присоединяется и международный терроризм, - требует всеобъемлющего содействия и в этом направлении, потому и как он говорит: «мы вправе надеяться на применение более активной превентивной дипломатии со стороны ОБСЕ в этом направлении, включая сотрудничество с государствами, расположенными за пределами её южных рубежей!» [11. С. 51].

Главное заключается в том, что его призыв как раз и относится к проблеме превращения Афганистана в лоно международного терроризма и экстремизма, что и требует не только пристального внимания, но и принятия эффективных и своевременных мер, направленных на стабилизацию обстановки в этом уголке мира: «Мы с чувством тревоги и обеспокоенности следим за новым витком уже ставшего хроническим военно-политического конфликта в Афганистане. Дальнейшая эскалация вооружённого противостояния в этом соседнем государстве чревата угрозой его распространения на всю Центральную Азию, что может иметь серьёзные последствия для безопасности региона».

Данная озабоченность и призыв, как раз звучит в тот период, тогда, когда, международное террористическое движение талибов, совместно с транснациональными преступными группировками, в подконтрольных им совместных границ Афганистана территориях, в том числе и с Таджикистаном, контрабанду наркотиков и оружия в больших масштабах, что и разрушительно влияет на обстановку не только в странах центральноазиатского региона, СНГ, но и по всему миру. Доходы от этой преступной затеи, идут на в том числе и на «...финансирования деятельности непримиримой таджикской вооружённой оппозиции» [11. С. 53].

Основываясь на этом, предлагается воспринимать контрабанду наркотиков и оружия в качестве угрозы безопасности для и потому: Центральной Азии угрозы безопасности центральноазиатскому региону: «...мы призываем мобилизовать также возможности стран –

участниц ОБСЕ для эффективной борьбы с этим вызовом напряженности» [11. С. 53].

Обособленно акцентируя внимание на возвышающуюся роль ОБСЕ в «...борьбе с терроризмом и наркобизнесом, решения проблем беженцев и внутренних перемещённых лиц в конфликтных зонах ОБСЕ», Глава государства Таджикистана, подчеркивает то обстоятельство, что «...укрепление ОБСЕ, её правовых основ – в первую очередь в области предотвращения и урегулирования конфликтов», к тому же координируя действия ее институтов с самой авторитетной международной организацией, - ООН, можно получить еще один фундаментальную подпорку: «...которое заслуживает пристального внимания при дальнейшей разработке модели безопасности для Европы XXI века» [11. С. 53].

Следует отметить, что вопросы борьбы с международным терроризмом всегда находился в всегда в центре внимания Главы государства Таджикистана, о чем и свидетельствует его выступления во время обсуждения внутриполитических проблем [12. С. 61- 62], где он информирует представителей народа о своем участии на саммите ОБСЕ, в том числе по вопросам финансирования международного терроризма, контрабанды наркотиков. Он подчеркивает, что: «Наркобизнес – это общемировая и общечеловеческая проблема», о чем его высказывания были восприняты с пониманием всеми участниками саммита в Лиссабоне. Что и свидетельствует об актуальности всеобщей борьбы с этим злом, вместе с международным сообществом.

Здесь, стоит отметить еще одно обстоятельство, которое имеет важное значение в общей борьбе Таджикистана и Афганистана против международного терроризма.

В процессе межтаджикских мирных переговоров, несмотря на сложную политическую ситуацию и эскалацию напряженности в Афганистане, которую способствовали присутствие террористического движения талибов, с захватом Кабула, по инициативе Президента Исламского Государства Афганистан профессора Бурхануддина Раббани и министра обороны Ахмадшаха Масуда, шестой раунд встречи на верхах, состоится в далеком афганском уезде Хосдех, провинции Тахор.

Интересным является то, что 10 декабря 1996 года, после прибытия таджикской делегации во главе с Президентом Республики Таджикистан Эмомали Рахмоном, самолет с делегацией таджикской оппозицией, вылетевшей с Дубая, в воздушном пространстве Афганистане, будет встречена самолетами истребителями без опознавательных знаков, который

заставляет воздушное судно изменить курс и вместо аэропорта Мазар – е Шариф, насильно будет посажен в военном аэродроме Кандагар.

В результате, фактически, выходит, что межтаджикские мирные переговоры на грани срыва или уже сорваны.

Возникает вопрос, кто совершил этот террористический акт, по недопущению прибытия делегации к месту переговоров? Кто заинтересован в дестабилизации обстановки в Таджикистане и, не допустить приближения мира и стабильности на таджикской земле?

Подобного рода неожиданные события подчеркивают важность постоянной, непримиримой борьбы с международным терроризмом, имеющий разветвлённую сеть по всему миру.

В этой критической обстановке, благодаря конструктивной инициативе Главы государства Таджикистан, который, непосредственно обратился к Генеральному секретарю ООН, Кофи Аннани, трагический инцидент был исчерпан. Делегация была возвращена к месту переговоров. Они завершились в пользу мира в Таджикистане.

Выводы. Как показывает изучение периода, между Таджикистаном и Афганистаном в самый сложный период натиска проблем для обеих сторон, продолжается активная конструктивная инициатива Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона, выступления и речи которого с высоких трибун самых авторитетных международных организаций, такие как, ООН, ОБСЕ и других международных институтов, озвучены предложения по обузданию и предотвращения распространения предпосылок, способствующих разрушительному присутствию международного терроризма не только в Таджикистане и Афганистане, но и по всему региону Центральной Азии.

Однако, реалии центральноазиатского региона 1995 – 1997 года, свидетельствуют о том, что к сожалению, эти призывы не были услышаны своевременно и не были предприняты соответствующие меры. Ярким примером этого момента, является стремительное распространение влияния террористической организации движения талибов, не только захватившее столицу страны, Кабул, но и в последующие годы, рассеивающие свою идеологию не только в Афганистане, но и попытавшееся на регион Центральной Азии.

В этом контексте, особое значение имеют инициативы Главы государства Таджикистана Эмомали Рахмона по консолидации не только центральноазиатского региона, но всего мира против международного терроризма.

ЛИТЕРАТУРА

1. Дипломатия Таджикистана: вчера и сегодня. В двух томах. Том 1. (Под общей редакцией Хамрохона Зарифи) Серия: Внешняя политика Таджикистана. Душанбе: «Ирфон», 2009, (296 с), С. 32.
2. История таджикского народа. Т VI. Новейшая история (1941-2010 гг.). Душанбе, 2011, С.618.
3. ИТАР-ТАСС, Алма-Ата, 4 октября 1996.
4. Малашенко А. Движение Талибан: итоги подводить рано//Центральная Азия и Кавказ. Стокгольм, 1997.- №7. – URL:http://www/ca-c/datarus/bd_rus.shtml
5. Сафолзода М. Инициативы Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона по урегулированию проблемы Афганистана (1992 – 2002 гг.). Душанбе. 2002. С. 44.
6. Эмомали Рахмонов. Выступление на 49-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН. Нью Йорк, 30 сентября 1994 г. // Эмомали Рахмонов. Независимость Таджикистана и возрождение нации. В 11 томах. Душанбе, 2006, т. 1. С. 256.
7. Эмомали Рахмонов. Таджикистан: основные направления развития. Доклад на первой сессии Маджлиси Оли Республики Таджикистан. 7 апреля 1995 г. //Эмомали Рахмонов. Независимость Таджикистана и возрождение нации: В 11 т., т.1. – Душанбе, 2006, С. 310.
8. Эмомали Рахмонов. Выступление на 50-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН. Нью Йорк, 24 октября 1995 г. // Эмомали Рахмонов. Независимость Таджикистана и возрождение нации. В 11 томах. Душанбе, 2006, т. 1. С. 373.
9. Эмомали Рахмонов. Выступление на специальной сессии Маджлиси Оли Республики таджикистан. 11 марта 1996 года. // Эмомали Рахмонов. Независимость Таджикистана и возрождение нации. В 11 томах. Душанбе, 2006, т. 1. С. 430.
10. Эмомали Рахмонов. Таджики в зеркале истории. 17 августа 1996 года. // Эмомали Рахмонов. Независимость Таджикистана и возрождение нации. В 11 томах. Душанбе, 2006, т. 2. С. 3 - 12.
11. Эмомали Рахмонов. Поддерживаем принципы безопасности. Выступление на саммите Организации по Безопасности и Сотрудничеству в Европе (ОБСЕ). 3 декабря 1996 г. // Эмомали Рахмонов. Независимость Таджикистана и возрождение нации. В 11 томах. Душанбе, 2006, т. 2. С. 53.
12. Эмомали Рахмонов. Мы уверенно идем по пути реформ. Выступление на пятой сессии Маджлиси Оли Республики Таджикистан.

Декабрь 1996 г. // Эмомали Рахмонов. Независимость Таджикистана и возрождение нации. В 11 томах. Душанбе, 2006, т. 2. С. 61 - 62.

13. Эмомали Рахмонов. 11 сентября: Первая реакция. Ответы на вопросы корреспондентов телекомпаний США и Великобритании. Декабрь 2001 г. // Эмомали Рахмонов. Независимость Таджикистана и возрождение нации: В 11 т., т.4. – Душанбе, 2006, С. 239.

ТОҶИКИСТОН ВА АФҶОНИСТОН: МУБОРИЗА БО ТЕРРОРИЗМИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ (1995-1997)

САФОЛЗОДА МУҲАММАДИ КУРБОН,

сардори шӯъбаи байниалмилалӣ Осорхонаи миллии Тоҷикистон
734025. Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, кӯчаи И. Сомонӣ 11;

Мақола ба мавзӯи хеле муҳим–муборизаи муштаракӣ Тоҷикистону Афғонистон ба муқобили терроризми байналмилалӣ, дар партави вусъатёбии ташаккул ва тавсеаи таъсири ҳаракати террористии “Толибон,, бахшида шудааст. “Толибон,, дар ин муддати таърихӣ талабгори таъсиси Аморати Исломиро дар ин кишвар бо ҳадафҳои дарозмуддат дар ин самт, доранд.

***Калидвожаҳо:** Ҷумҳурии Тоҷикистон, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, мубориза ба муқобили терроризми байналмилалӣ, Афғонистон, СММ, САҲА.*

TAJIKISTAN AND AFGHANISTAN: THE FIGHT AGAINST INTERNATIONAL TERRORISM (1995-1997)

SAFOLZODA MUKHAMMADI QURBON,

Head of the International Department of the National Museum of Tajikistan,
734025. Tajikistan, Dushanbe city, I. Somoni Street 11;

The article is devoted to the current topic, the struggle of Tajikistan and Afghanistan against international terrorism, in the light of the increasing momentum, the emergence and spread of influence of the terrorist movement of the Taliban. The Taliban claiming to create an Islamic emirate in this country, with ambitious goals to follow.

***Keywords:** Republic of Tajikistan, President of the Republic of Tajikistan Emomali Rahmon, fight against international terrorism. Afghanistan, UN, OSCE.*

УДК: 341.24

РУШДИ ҲАМКОРИҲОИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ВА ҶУМҲУРИИ ҚАЗОҚИСТОН ДАР ҚАРИНАИ ШАРИКИИ СТРАТЕГӢ

ШАРИПОВ САЙҲОМИД САФАРМАДОВИЧ,

номзади илмҳои таърих, сардори Раёсати таҳлил ва ояндабинии
сиёсати дохилии Маркази тадқиқоти стратегии

назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

734025, Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, кӯчаи Рӯдаки 89;

тел: (+992) 938-48-58-46; e-mail: sayhomid.tj.93@mail.ru

Дар мақола рушди ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Қазоқистон дар қаринаи шарикии стратегӣ мавриди таҳлили амиқ қарор гирифтаанд. Дар он гуфта мешавад, ки бо расидани муносибатҳои ду кишвар ба сатҳи шарикии стратегӣ дар тамоми соҳаҳои ҳамкориҳо, аз қабيلي сиёсӣ, тиҷоратӣ-иқтисодӣ ва гуманитарӣ дар сатҳи дуҷониба таҳаввулоти ҷиддӣ ба амал омаданд.

Дар мақола ҳамчунин, рушди ҳамкориҳои кишварҳо дар сатҳи бисёрҷониба, бахусус дар доираи СҶШ ва СААД таҳлил гардидаанд.

Калидвожаҳо: шарикии стратегӣ, контекст, тиҷоратӣ-иқтисодӣ, дуҷониба, бисёрҷониба, таҳким, ҳамкориҳо, рушд.

Расидан ба сатҳи шарикии стратегӣ дар муносибатҳои Тоҷикистон ва Қазоқистон марҳалаи нави рушди ҳамкорӣ ба ҳисоб рафта, он аз сатҳи баланди равобити миёни ду кишвар дарак медиҳад. Рушди мунтазам ва мавҷуд набудан тақрибан ҳеҷ нофаҳмӣ миёни ду кишвар ба онҳо имкон дод, то яке аз аввалинҳо шуда дар минтақаи Осиёи Марказӣ Созишнома дар бораи шарикии стратегиро миёни ҳам ба имзо расонанд. Маҳз дар асоси моддаи аввали ҳамин созишнома гуфта мешавад: “Ҷонибҳо муносибатҳои худро дар асоси баробарӣ, эътимоди мутақобила ва шарикии стратегӣ бунёд мекунанд.” [5] Дар ин замина ёд дорам, вақте Президенти аввали Ҷумҳурии Қазоқистон Н.А. Назарбоев хангоми сафари расмӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Қазоқистон, ки 14 март соли 2018 сурат гирифта буд, қайд намуд: “Мо ҳеҷ гоҳ мушкилоти ҳалношуда надоштем..., Тоҷикистон иттифокӣ ва шарикии муҳими Қазоқистон ба ҳисоб рафта..., мо дар сатҳҳои гуногун мавқеи ягона дорем”. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон таъкид доштанд, ки: “Муносибат бо Қазоқистон дар сиёсати хориҷии мо мавқеи асосӣ дорад ва мо минбаъд низ барои рушди он манфиатдорем.” [19]

Омили муҳимме, ки ба умқи ҳамкориҳои сиёсӣ, тиҷоратӣ-иқтисодӣ ва фарҳангии миёни ду кишвар мусоидат менамояд, тақвияти ҳатар ва таҳдидҳои амниятӣ, ба монанди терроризми байналмилалӣ, ифротгароӣ, ҷудоихоҳӣ, паҳншавии яроқи қатли ом, ҷиноятҳои муташаккили фаромиллӣ, гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддир, бухронҳои молиявӣ-иқтисодӣ дар муносибатҳои байналмилалӣ ба ҳисоб мерафт, ки ҳалли онҳо дар танҳои ғайриимкон буд.

Дар ин шароит мубрамияти махсусро ба инобат гирифтани амалисозии имконоти нав, инчунин, омилҳои байнидавлатии ҳамкориҳои навӣ муосир миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Қазоқистон ташкил меод, ки дар ҳолатҳои зерин асос меёфт:

–**якум**, бо дарназардошти фишорҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ Тоҷикистон ва Қазоқистон сиёсати хориҷии бисёрсамтaro амалӣ менамоянд.[15] Дар ин равиш, дар доираи сиёсати “дарҳои боз” Тоҷикистон ҳамкориҳоро бо марказҳои гуногуни қудратҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ рушд медиҳад. Инчунин, сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Қазоқистон аз асли бисёрсамтӣ ва ҳамгироӣ бо мақсади таъмини амният, адолат ва тараққиёти ҷаҳонӣ ва минтақавӣ иборат аст; [12. С-28.]

–**дуум**, дар асоси мавқеи стратегӣ ва ҳолати ҷуғрофӣ Тоҷикистон ва Қазоқистон ба таври зич ҳамкориҳои гуногунҷанбаи сиёсӣ ва ҳарбӣ-стратегиро дар доираи сохторҳои байналмилалӣ ба роҳ мемонад;

–**сеум**, ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Қазоқистон дар умум, ба руҳияи ҳамкориҳо ва манфиатҳои ду кишвар мувофиқ буда, ба рушди ҳамкориҳои дучониба ва бисёрҷониба дар соҳаҳои тиҷоратӣ-иқтисодӣ ва сармоягузорӣ, бо дарназардошти рақобатпазирии иқтисоди ин кишварҳо дар шароити мураккаби бӯҳрони молиявӣ-иқтисодии замони муосир мутобикат менамояд; [13. С-8.]

–**чорум**, ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Қазоқистон дар натиҷаи рушди робитаҳои байнидавлатӣ аҳамияти хоссаро касб намуда, дар самти ҳамкориҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва башардӯстӣ ба натиҷаҳои сифатан нав ва муассир даст ёфтаанд;

–**панҷум**, дар ибтидои асри XXI дар шароити тағйирёбии муносибатҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ сатҳи ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Қазоқистон боло рафта, имкони ба амал омад, то кишварҳои мазкур ба сатҳи шарикӣ стратегӣ расанд;

–**шашум**, тамоюли асосии рушди муносибатҳо миёни Тоҷикистон ва Қазоқистон дар ибтидои асри XXI раванди ҷаҳонишавӣ ба ҳисоб меравад, ки тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятиро фаро гирифта, ба Тоҷикистон ва Қазоқистон таъсири мусбат ва манфӣ расонид, ки дорои паёмадҳои воқеӣ ва ногузир буданд.

Бо дарназардошти масоили Ҷавкузӣ муносибатҳо миёни Тоҷикистон ва Қазоқистон ҳислати сифатан навро касб намуда, дар сатҳҳои дӯстӣ ва бисёрҷониба сол то сол ҳислат ва муҳтавои навро гирифтанд. Муносибатҳо миёни Тоҷикистон ва Қазоқистон дар руҳияи дӯстӣ ва шарикӣ, бо сатҳи баланди ҳамкорӣ сиёсӣ ва тиҷоратӣ-иқтисодӣ ва фарҳангӣ рушд намуда, заминаи онро зиёда аз 100 санади ҳамкорӣ ташкил менамояд.

Дар ин марҳалаи заминаҳои меъёрии ҳуқуқӣ ҷиҳати пешбурди ҳамкорӣ тиҷоратӣ-иқтисодӣ низ фароҳам оварда шуда, кишварҳо дар назди худ мақсад гузоштанд то мунтазам рушди устувори ҳамкорӣ тиҷоратӣ-иқтисодиро миёни худ таъмин намоянд.

Бо ин ҳол, бояд таъкид намуд, ки дар ибтидои асри XXI иқтисоди ҷаҳонӣ, ҳамчун маҷмуи хоҷагиҳои миллӣ ва муносибатҳои онҳо, сифати нав пайдо менамуд, ки он аз давраи нави ҷаҳонишавии иқтисодӣ дарак меод. [26. С-46] Дар ин замина равандҳои ҷаҳонишавӣ ба иқтисоди тамоми кишварҳо таъсири худро расонид ва барои кишварӣ мо зарурат ба амал омад, то бо тамоми кишварҳои олам, аз ҷумла Қазоқистон бо дарназардошти таҷрибаи чандинсола, наздикии ҷуғрофӣ дар як минтақа, инфрасохтори нақлиётӣ ва иқтисодӣ, инчунин, сохтори иқтисодии (ҳислати захиравӣ доштаи) Тоҷикистон таҳким бахшад.

Робитаҳои тиҷоратӣ-иқтисодӣ дар ибтидои ҳазораи нав, омилҳои наздикии кишварҳо гардида, ба рушди устувори онҳо, ки дар сиёсати ду кишвар самти авлабиятнок ба ҳисоб меравад, таъсири ҷиддӣ расонид.

Боиси хушҳолӣ, ки дар муносибатҳои тиҷоратӣ-иқтисодии ҷонибҳо дар ду даҳаи асри XXI рушди босуръат мусбат ба назар мерасад, ки ҷонибҳо ба таҳкими минбаъдаи онҳо манфиатдор мебошанд. Барои инъикоси вазъи воқеии рушди табодули мол дар робита бо муносибатҳои тиҷоратӣ-иқтисодӣ миёни Тоҷикистон ва Қазоқистон дар ибтидои ҳазораи нав ба нишондодҳои зерин таваҷҷуҳ намудан мумкин:

Якум, ҳамкорӣ тиҷоратӣ-иқтисодии миёни ду кишвар, ки дар боло рафтани ҳаҷми тиҷорати мутақобила инъикос меёбад: агар дар соли 2001 ҳаҷми табодули мол миёни ду кишвар танҳо ба 92,2 млн доллари ИМА, мутаносибан содирот – 3,1 млн, воридот – 89,1 млн доллари ИМА баробар буд, [25. С- 177] пас ин нишондод дар соли 2021 ба 1,2 млрд доллари ИМА баробар гардид, ки мутаносибан воридот аз Қазоқистон – 820 млн, содирот аз Тоҷикистон – 360 млн доллари ИМА-ро ташкил менамуд, ки 30 %-и рушди солонро дар бар мегирад. [23] Яке аз омилҳои таъсиррасон, ки ба рушди ҳамкорӣ тиҷоратӣ-иқтисодӣ мусоидат менамояд, фаъолияти Комиссияи байнихукумати тоҷикистонӣ–қазоқистонӣ доир ба ҳамкорӣ иқтисодӣ мебошад, ки ҳанӯз

соли 1998 таъсис ёфта буд. Дар давраи солҳои 2000 то 2021 дар доираи фаъолияти комиссия шонздаҳ ҷаласа баргузор гардидааст.

Маҳз дар қаринаи шарикӣ стратегӣ (солҳои 2015-2021) миёни кишварҳо ҷаҳор маротиба ҷаласаҳои комиссия баргузор гардид. Ҷаласаи 12-ум комиссия санаи 19 март соли 2015 дар шаҳри Душанбе, ҷаласаи 13-ум санаҳои 15-16 феврал соли 2017 дар шаҳри Остона, санаҳои 12-13 феврал соли 2018 баргузори ҷаласаи 14-ум дар шаҳри Душанбе, 8 апрел дар шаҳри Остона ҷаласаи 15-ум ва 18 март соли 2021 дар шаҳри Душанбе баргузор гардидани 16-умин ҷаласаи Комиссияи байниҳукумати тоҷикистонӣ–қазоқистонӣ доир ба ҳамкориҳои иқтисодӣ муҳимтарини онҳо ба ҳисоб мераванд. Бояд таъкид намуд, ки доираи фаъолияти онҳо маҷмуи масоили ҳамкориҳои дучониба дар соҳаҳои тиҷорат ва иқтисод, сармоягузорӣ, илм, маориф ва фарҳанг баррасӣ гардидаанд. Бахусус дар натиҷаи баргузори ҷаласаи 16-ум дар соли 2021 ҷонибҳо ба мувофиқа расиданд, ки ҷиҳати таъмини рушди ҳаҷми гардиши мол миёни кишварҳо «Харитаи роҳ доир ба зиёд намудани ҳаҷми табодули мол миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Қазоқистонро барои солҳои 2022–2023» коркард намуда, дар солҳои наздик ҳаҷми табодули мол миёни кишварҳо то 2 млрд доллари ИМА баробар намоянд. Қаблан «Харитаи роҳ доир ба зиёд намудани ҳаҷми табодули мол миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Қазоқистон барои солҳои 2018-2022» таҳия гардада буд. [8]

Дуюм, рушди ҳамкориҳо дар самти сармоягузорӣ Дар қорҷӯбаи имконоти мавҷуда ҳамкориҳо фаъол гардида, бо роҳи ташкили корхонаҳои нав, ба монанди истеҳсолоти саноатӣ, азхудкунии соҳаҳо, молҳои ниёзи мардум, маснуоти саноати бофандагӣ ва дигар маҳсулотҳои воридотивазкунанда, ҳаҷми сармояи қазоқӣ ва пеш аз ҳама, ҳаракати сармояи мустақими хориҷӣ дар бахшҳои воқеии иқтисоди Тоҷикистон боло мераванд.

Дар доираи амалӣ намудани Созишнома миёни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Қазоқистон оид ба тавсеа ва ҳифзи мутақобилаи сармоя дар соли 2021 дар Тоҷикистон зиёда аз 100 корхонаи муштарак бо сармояи қазоқӣ ба назар мерасад, ки 15 адади онҳо бо иштироки пурраи Қазоқистон фаъолият менамоянд. Инчунин, дар Ҷумҳурии Қазоқистон 4 корхонаи муштарак бо иштироки шаҳрвандони Тоҷикистон: корхонаи муштарак (КМ) «Ориениншуриенс», КМ «Ориенинвест», КМ «Силк Вей», КМ «Накинкорпорейшн» ба фаъолият машғуланд.

Бояд таъкид намуд, ки тибқи маълумоти расмӣ дар зарфи солҳои 2007–2021 тақрибан 65 кишвари дунё ба иқтисоди Тоҷикистон сармоя ворид намуда, ҳаҷми он ба 11012,4 млн. доллари ИМА ташкил карда, аз он 4 млрд. 850 миллион доллари ИМА сармояи мустақим, 5 млрд. 659 миллион доллари ИМА ва дигар нави сармояҳо ва 502,1 млн. доллари ИМА. – сармояи портфелӣ

(сармоягузорӣ ба коғазҳои қиматнок)-ро ташкил менамуд. [7] Миёни кишварҳои сармоягузор ба иқтисоди Тоҷикистон баъд аз Чин 3,2 млрд доллари ИМА (29,5%), Русия 1 млрд. 647,9 млн. доллари ИМА (15,0%), Британия 714,6 млн. доллари ИМА (6,5%) ва Иёлоти Муттаҳидаи Амрико 712,8 млн. доллари ИМА (6,5%), Қазоқистон бо 585,7 млн. доллари ИМА (5,3%) мавқеи панҷумро ишғол намуда, он ба самти хизматрасонии молиявӣ, геологӣ ва таҳқиқоти истихроҷи маъдан, саноат, тиҷорат равона гардидаанд. Ҳаҷми умумии сармояи хориҷӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2021 ба 718,3 млн. доллари ИМА баробар гардида, аз онҳо 342,2 млн. доллари ИМА сармояи мустақил, 0,1 млн. доллари ИМА сармоягузори портфелӣ (сармоягузорӣ ба коғазҳои қиматнок) ва 376,0 млн. доллари ИМА ва дигар навъҳои сармояхоро дар бар мегирифт. [4]

Сеюм, рушди ҳамкориҳо дар соҳаи бонкдорӣ Бояд зикр намуд, ки солҳои охир таваҷҷуҳи ҷаъоли намояндагони соҳаи бонкии Қазоқистон ва нухбагони тиҷоратӣ ба масъалаи ворид гардидан ба бозори молиявии Тоҷикистон зиёд мегардад. Дар ин радиф ҷаъолияти муваффақонаи филиали бонки Қазоқистон–ҶСП «Қазкоммерсбанк (аз 10 октябри соли 2006) ва моҳи апрели соли 2010 кушодани шуъбаи он дар шаҳри Хучанди Тоҷикистон. Дар соли 2016 бо мақсади пешкаш намудани хизматрасосии дастрас ва ҷаъоли аҳолии мамлакат ҚАЗКОМ дарҳои аввалин Марказҳои хизматрасонии бонкиро (дар шаҳрҳои Хучанд, Бустон ва Спитамен) кушод. Соли 2018 баъди якҷоя шудан бо Halyk Bank, бренди “Qazkom” мавҷудияти худро қатъ кард. Созишнома моҳи июли соли 2018 ба анҷом расид. Бонки муттаҳидшуда бузургтарин бонки Қазоқистон шуд ва номи «Halyk Bank»-ро нигоҳ дошт.

Бо дарназардошти масоили мазкур кишварҳо самтҳои афзалиятноки ҳамкориҳои тиҷоратӣ-иқтисодии худро муайян намуда, ҷиҳати рушди минбаъдаи ҳамкориҳои дар ин самт шароит фароҳам оварданд. Бо коркарди Нақшаҳои амал доир ба ҳамкориҳои иқтисодӣ барои давраҳои гуногун, кишварҳо тавонистанд мунтазам ба сатҳи нави ҳамкориҳо дар соҳаи иқтисод бирасанд.

Новобаста аз ҳислати мусбати муносибатҳои Тоҷикистон ва Қазоқистон, дар он мушкилот низ мавҷуданд, ки он вазъи номунтазами рушди ҳамкориҳои тиҷоратӣ-иқтисодӣ миёни ду кишвар ба ҳисоб меравад. Солҳои охир, инчунин, бетавозунии табодули мол миёни содироту воридти молҳо миёни кишварҳо ба назар мерасад, ки он аз як тараф натиҷаи таъсири вазъи баъдибухронии ҷаҳон бошад, аз тарафи дигар, ҷаъол набудани ҷаъолияти сохторҳои байнихукуматӣ дар соҳаи тиҷорату иқтисод ба ҳисоб меравад.

Дар давраи таҳқиқшаванда, ки солҳои 2016-2021-ро дар бар мегирад, ҳамкориҳои тиҷоратӣ иқтисодӣ миёни Тоҷикистон ва Қазоқистон мунтазам

рушд намуда, дар ин замина талошҳо ҷиҳати рушди минбаъдаи ҳамкориҳо анҷом дода шудааст.

Чорум, рушди ҳамкориҳои гуманитарӣ Қазоқистон ҷиҳати расонидани кумакҳои башардӯстона ба аҳоли ва минтақаҳои аз офатҳои табиӣ зарардидаи Тоҷикистон мунтазам навъҳои гуногуни маҳсулоти лозимаро ирсол медорад. Масалан, моҳи майи соли 2016 Қазоқистон ба Тоҷикистон 18 вагон маҳсулоти хӯрокворӣ ба зарардидагони аз офати табиӣ зарардида дар соли 2015, аз қабili орди гандум, гӯшт ва шир, сабзавот, равшан, чой ва ғайра дар ҳаҷми 873 ҳазор доллари ИМА-ро фиристод. Дар соли 2015 ҳаҷми кумакҳои Қазоқистон ба Тоҷикистон дар ҳаҷми 4,7 миллион доллар ё 9,5% аз ҳаҷми умумии кумакҳои ба Тоҷикистон раवонагардидаҳо ирсол намуд. [10]

Аз тарафи дигар, дар санаи 30 августи соли 2017 тибқи қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Қазоқистон ба сифати кумаки башардӯстона ба Тоҷикистон маводи ғизоӣ, аз қабili орди гандум, гӯшту шир дар ҳаҷми 21 вагон расонида шуд, ки арзиши он ба 914 ҳазор доллари ИМА баробар буд, ки дар супоридани Иҷозатномаи маҳсулот Сафири Фавқулода ва Мухтори Ҷумҳурии Қазоқистон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Нурлан Сайтимов иштирок намуда, онро ба муовини директори Агентии давлатии захираҳои модии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Соҳибҷон Зиёдуллоев супориданд. Инчунин, охири соли 2017 тибқи қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Қазоқистон, таҳти № 721 аз 8 ноябри соли 2017, дар ҳаҷми 128 миллиону 685,2 ҳазор танга як ҳазор тонна мазут ба сифати кумаки башардӯстона ба Тоҷикистон равон гардид. [11]

Дар санаи 19 феввали соли 2018 Сафири Фавқулода ва Мухтори Ҷумҳурии Қазоқистон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Нурлан Сайтимов бо иштирок дар маросими расмӣ расонидани кумаки башардӯстонаи Қазоқистон ба Тоҷикистон бо нархи 3,9 млн доллар, 10 ҳазор тонна мазути гармкуниро дар ҳаҷми 167 зарфи бузурги филизӣ ба Тоҷикистон тақдим намуд. Ҳамчунин, моҳи декабри соли 2018 бо мақсади расонидани кумакҳои башардӯстона Қазоқистон ба Тоҷикистон бо маблағи 1,5 миллион доллар 5 ҳазор тонна мазут дар ҳаҷми 83 зарфҳои бузурги филизӣ ирсол намуд. Зиёда аз ин, 5 июли соли 2019 бо иштироки бевоситаи Сафири Қазоқистон дар Тоҷикистон Аскар Тоҷибоев дар маросими расмӣ расонидани кумакҳои башардӯстонаи Қазоқистон ба Тоҷикистон 5 ҳазор тонна мазут дар ҳаҷми 83 зарфи бузурги филизӣ тақдим гардид.

Дар таърихи 23 декабри соли 2020 Қазоқистон ба Тоҷикистон вобаста ба табобати беморони бемории фарогири “КОВИД–19” беш аз аз 100 дастгоҳи нафасдиҳии «Кокчетав-4П» ба сифати кумаки башардӯстона равон намуд, ки он дар корхонаи «Тинис» дар шаҳри Кокчетауи Қазоқистон васл мегарданд. [9]

Аз ҷониби дигар, 19 майи соли 2021, Ҳангоми сафари расмӣи Президенти Ҷумҳурии Қазоқистон Қосим-Жомарт Тоқаев ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷониби Тоҷикистон ва Қазоқистон ба мувофиқа расиданд, ки ба Тоҷикистон кумаки башардӯстона расонида мешавад. Маҳз ба хотири бартараф намудани оқибатҳои бӯҳрон, ки дар натиҷаи пандемияи коронавирус ба амал омада буд, Ҳукумати Ҷумҳурии Қазоқистон моҳи июни соли 2021 ба Тоҷикистон 10 ҳазор тонна орди гандум бо маблағи 1 млрд. 285 млн. танга ё худ 3 млн. 669 ҳазор доллари амрикоӣ кумаки башардӯстона равон намуд. Тибқи дигар сарчашмаҳои қазоқӣ дар соли 2021 Қазоқистон ба Тоҷикистон дар ҳаҷми умумии 4,3 миллион доллар кумаки башардӯстона ирсол намудааст. [14] Вобаста ба кӯмакҳои башардӯстонаи Қазоқистон ба Тоҷикистон ҳаминро бояд ёдовар шавем, ки аз соли 2006 то соли 2021 ҳаҷми кумакҳои башардӯстонаи Қазоқистон ба Тоҷикистон тақрибан 45 млн. долларро ташкил намудааст.

Танҳо дар ибтидои соли 2023 тибқи супориши Президенти Қазоқистон Қосим-Жомарт Тоқаев ба Тоҷикистон дар ҳаҷми 5 ҳаз тонна мазут бо маблағи 860 млн 805 ҳазор танга ё худ тақрибан 1,8 млн доллари ИМА ба сифати кӯмаки башардӯстона ҷиҳати фаъолияти босамари иншоотҳои энергетикӣ равона гардид, ки дар маросими расмӣи супоридани Иҷозатномаи маҳсулот Сафири Фавкулода ва Мухтори Ҷумҳурии Қазоқистон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Валихон Тураханов иштирок намуда, онро ба директори Агентии давлатии захираҳои модии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Нурмаҳмад Аҳмадзода супориданд.

Панҷум, ташиаккули ҳамкориҳои кишварҳо дар сатҳи бисёрҷониба. Тоҷикистон ва Қазоқистон дар самти масоили зиёди мубрам дар рӯзномаи ҷаҳонӣ мавқеи мушобеҳ доранд. Кишварҳо ташаббусҳои сиёсати хориҷии якдигарро дастгирӣ менамоянд. Қазоқистон номзодии Тоҷикистонро барои аъзогӣ дар ШИИ СММ дар солҳои 2017-2019, ташаббусҳои Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонро дар ҷаҳорҷӯбаи СММ доир ба эълон намудани солҳои 2016-2020 «Панҷсолаи ҷораҳои ҷаҳонӣ оид ба пешгирии нашъамандӣ ва тарғиби тарзи ҳаёти солим», ва солҳои 2018-2028. «Даҳсолаи байналмилалӣ «Об барои рушди устувор». Дар навбати худ Тоҷикистон номзодии Қазоқистонро барои узвият дар Шурои Амнияти СММ барои солҳои 2017-2018; узвияти кишвар дар СУТ; ташаббус доир ба таъсиси Созмони Ислонии Амнияти Озуқаворӣ дар Остона; дархост барои баргузориҳои Намоишгоҳи байналмилалӣ таҳассуси «ЭКСПО-2017» дар Остонаро дастгирӣ намудааст. [18]

Дар қаринаи шарикӣи стратегӣ Тоҷикистон ва Қазоқистон муносибатҳои мутақобиларо дар сатҳи бисёрҷониба низ ба роҳ монданд. Солҳои 2017 ва 2021 ду Саммити Созмони Ҳамкориҳои Шанхай дар Қазоқистон ва Тоҷикистон

баргузор гардиданд, ки аз назари мазмун ва мухтаво таърихӣ ба ҳисоб мерафтанд. Маҳз баргузор гардидани Саммити СҶШ санаи 8-9 июни соли 2017 дар шаҳри Остонаи Қазоқистон таърихӣ ба ҳисоб рафта, дар фаъолияти созмон саҳифаи нав кушод. «Қарори Шурои сарони давлатҳои СҶШ оид ба додани мақоми узви комилҳуқуқ ба Ҳиндустон ва Покистон таърихӣ ба ҳисоб мерафт».[1] Инчунин, баргузори Саммити СҶШ санаи 17 сентябри соли 2021, ки он ҷаласаи идонаи созмон бахшида ба 20-солагии таъсиси СҶШ ба ҳисоб мерафт, дар таърихи фаъолияти он аҳамияти муҳимми таърихӣ дошт. Дар ниҳояти анҷоми нишасти Душанбе 30 санади меъёрии ҳуқуқӣ қабул гардид. Дар натиҷа, Эълумияи Душанбе дар бораи бистсолагии СҶШ-ро қабул карда шуда, он таҳлили корхоро дар бар мегирад, ки кишварҳои узв дар тури бист соли охир анҷом додаанд. Ҳамоиши Душанбе марҳалаи муҳим дар таърихи СҶШ гардида, қисми мазмунии рӯзномаҳо хеле ғанӣ гардонид. Дар давраи раёсати Тоҷикистон таҳти шиори "20 соли фаъолияти СҶШ: ҳамкорӣ барои субот ва шукуфӣ" тақрибан сад чорабиниҳои муштарак баргузор шуд. Новобаста аз пандемияи коронавирус дар саросари ҷаҳон, Тоҷикистон тавонист шумораи рекордии чорабиниҳоро дар сатҳи роҳбарони вазорату идораҳои кишварҳои узв гузаронад. Дар ҷараёни ҳамоиш ба масъалаҳои таҳкими амнияти минтақавӣ ва муқовимат ба ҷолишҳову таҳдидҳо дар фазои СҶШ таваҷҷуҳи хос зоҳир карда шуд. Дар рафти Саммити Душанбе Барномаи ҳамкорӣ дар мубориза бо терроризм, ҷудоихоҳӣ ва экстремизм барои се соли оянда (2022-2024) тасдиқ гардид.

Яке аз масъалаи муҳим таҳдиди маводи муҳаддир ба шумор мерафт, ки дар робита ба ин, нақшаи кориро оид ба татбиқи Стратегияи зидди маводи муҳаддири СҶШ қабул намуданд. Дар рафти баргузори ҷаласаи душанбегӣ масъалаи таъсиси Маркази зидди маводи муҳаддири СҶШ дар Душанбе зикр гардид.

Аз тарафи дигар, ҷонибҳо мувофиқа расиданд, ки амалҳоро доир ба таъмини амнияти иттилоотии байналмилалӣ ва мубориза бо ҷинояткорӣ муташаққили фаромарзӣ ҳамоҳанг созанд. Дар нишасти Душанбе масъалаи Афғонистон мавзӯи калидӣ буд. Кишварҳои узв ҳавасмандии муштаракӣ худро барои ба як кишвари босубот, озод аз террор, ҷанг, маводи муҳаддир ва ғайра табдил ёфтани Афғонистон изҳор доштанд. Аз ҷумла, Президенти Қазоқистон Қосим-Жомарт Тоқаев низ изҳор намуд: "Мо омодаем, ки барои ҳалли мушкилоти таъхирнопазири гуманитарӣ ва иқтисодӣ, ки Афғонистон мувҷеҳи он аст, ҳамаҷониба кумак расонем". Дар ин замина бо дарназардошти имконоти мавҷудаи инфрасохтор ва лочистикуи Қазоқистон, пешниҳод намуданд, ки дар Алмаато як маркази башардӯстонаи СҶШ барои расонидани кумакҳои байналмилалӣ ба Афғонистон ташкил карда шавад. [20]

Инчунин, дар шаҳри Душанбе масъалаҳои рушди ҳамкориҳо дар самти амнияти озуқаворӣ, фарҳанг ва гуманитарӣ, соҳаҳои илм ва технология, инноватсия, маориф, тандурустӣ, ҷавонон, сайёҳӣ ва варзиш, ҳифзи муҳити зист муҳим арзёбӣ гардида, ба механизми эълони шаҳрҳои давлатҳо ҳамчун пойтахти фарҳангӣ ва сайёҳии СҶШ оғоз бахшида шуд. Маҳз дар нишасти Душанбе, дар поёни ҳамоиш бори аввал дар таърих Суруди махсуси СҶШ садо дод.

Яке аз натиҷаҳои муҳимми иҷлосияи душанбегӣ қабули қарорҳо доир ба васеъ намудани ҳайати “оилаи СҶШ” буд. Ба ин тартиб, қабули Эрон ба узвияти Созмонро оғоз бахшида, ба Миср, Қатар ва Арабистони Саудӣ мақоми шарики муколама дода шуд. Ҳамин тариқ, фазои СҶШ васеъ шуда, ҳоло шумораи он ба бисту як давлат расидааст. [6]

Бояд таъakkур дод, ки Тоҷикистон ва Қазоқистон дар доираи дигар ниҳодҳои минтақавӣ дар ин давра ҳамкориҳои зичро ба роҳ мондаанд. Фазои СААД имкони васеи таҳкими ҳамкориҳои кишварҳо дар мубориза ба хатарҳои ғайрианъанавӣ, ба монанди терроризм, экстремизм ва ҷудоихоҳӣ мебошад. Дар давраи таҳқиқшаванда кишварҳо ҳамкориҳои фаъоли ҳарбӣ-сиёсиро дар доираи СААД ба роҳ монда, шумораи зиёди машқҳои дастаҷамъона дар ҳудуди ин ё он кишвар баргузор карда шуд, ки ҳадафи онҳо мубориза бар зидди хатарҳои ҷаҳони муосир, аз ҷумла се изм ба шумор меравад.

Машқҳои махсуси қувва ва воситаҳои иктишофии Қувваҳои Мусаллаҳи кишварҳои СААД «Поиск-2016», ки санаи 18 апрели соли 2016 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баргузор гардид ва дар рафти он беш аз 1,5 ҳазор хизматчиҳои ҳарбӣ аз мақомоти дахлдори кишварҳои аъзои созмон иштирок намуданд, ки ҳадафи он муборизаи дастаҷамъона ба муқобили гурӯҳҳои террористии дар қаламрави ин ё он кишвари узв хуруҷкунанда мебошад. Баргузориҳои марҳалаи амалии машқҳо таҳти унвони «Нерушимое братство–2017» бо неруҳои сулхофари СААД, ки аз 16 то 20 октябри соли 2017 дар майдонҳои ҳарбии Қувваҳои Мусаллаҳи Қазоқистон дар минтақаи шаҳри Алмаато рӯйдоди дигари муҳим дар рушди ҳамкориҳои кишварҳо ба ҳисоб меравад. Шумораи умумии ҳайати шахсӣ, ки дар рафти машқҳо иштирок намуданд, тақрибан 1500 нафар, зиёда аз 200 воҳиди аслиҳа, техникаи ҳарбӣ ва махсус ва то 25 воҳиди ҳавопайморо (аз ҷумла ҳавопаймоҳои бесарнишин) дар бар мегирифт. [17]

Инчунин, аз 10 то 20 ноябри соли 2017 дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар «Ҳарбмайдон» машқҳои якҷояи Қувваҳои дастаҷамъии СААД таҳти унвони «Тайёрӣ ва гузаронидани амалиёти муштарақ доир ба рафъи сохторҳои мусаллаҳи ғайриқонунӣ дар манотиқи кӯҳистонӣ» баргузор гардид, ки он марҳалаи ҷамъбастии машқҳои оперативӣ-стратегии СААД «Боевое братство–2017» ба ҳисоб мерафт, ки ҳислати мудофиавӣ дорад. Дар рафти машқҳо аз тамоми кишварҳои узви СААД 5 ҳазор хизматчиҳои ҳарбӣ, 60 адад

хавопаймо ва чархбол ва зиёда аз 1,5 ҳазор лавозимоти махсуси техникӣ ҷалб гардида буд. Бояд тазаккур дод, ки дар ҷаҳорҷӯбаи машқҳои «Боевое братство–2017» дигар навъи машқҳои ҷарбӣ, аз қабилӣ – тамринҳои махсуси тактикӣ «Поиск-2017» ва машқҳои якҷояи «Взаимодействие–2017» дар ҳудуди Русия ва Арманистон машқҳои якҷояи «Нерушимое братство–2017» дар қаламрави Қазоқистон баргузор гардида, марҳалаи ҷамъбасти он дар Тоҷикистон доир шуд.

Инчунин, рӯзи 20 то 22 майи соли 2018 дар заминаи Маркази омодагии ҷангӣ ва методии воҳидҳои таъиноти махсуси Гвардияи миллии Ҷумҳурии Қазоқистон машқи махсуси тактикий «Кобалт–2018» баргузор гардид. Дар рафти машқҳои тактикӣ-махсуси «Кобалт-2018» беш аз 700 нафар ҳайати шахсӣ, беш аз 70 воҳиди техникаи ҷарбӣ ва махсус, беш аз 500 аслиҳаи тирандозӣ ва артиллерӣ, 5 воҳиди техникаи авиатсионӣ иштирок намуда, дигар дастгоҳҳои бесарнишин низ фаъолона истифода гардиданд. Ҳадафи баргузории машқҳо:

— баланд бардоштани сатҳи ҳамохангӣ байни мақомоти идоракунии, воҳидҳои (гурӯҳҳои оперативӣ) аз мақомоти қорҳои дохилӣ (полис, Гвардияи миллий), мақомоти амният, вазорату идораҳо доир ба ҳолатҳои ғавқулода ва назорати маводи нашъаовари давлатҳои узви СААД;

— инкишоф ва тақмили малакаи муштарак дар идоракунии қувваҳои воситаҳои ҳангоми омода намудан ва гузаронидани амалиёти махсус оид ба нест кардани воҳидҳои мусаллаҳи ғайрикунунӣ;

— баланд бардоштани дараҷаи тайёрии саҳроӣ ва мутобиқат дар амалиёти воситаҳои қувваҳои воситаҳои низомии амнияти дастаҷамъӣ, қор қарда баромадан ва инкишоф додани шаклҳо, усулҳои иҷрои вазифаҳо аз рӯйи таъйинот, инчунин, навъҳои ҳозираи силоҳ, техникаи ҷарбӣ ва махсус ба ҳисоб мерафт. [2]

Дар заминаи ҳамкориҳои муштаракӣ кишварҳои узви СААД моҳи ноябри соли 2018 тули як моҳ дар қаламрави Русия, Қазоқистон, Қирғизистон ва Тоҷикистон машқҳои навбатии муштаракӣ оперативӣ-стратегӣ таҳти унвони «Боевое братство–2018» баргузор гардид. Дар ин замина машқҳои васеъ миқёси воҳидҳои иқтишофии неруҳои мусаллаҳи кишварҳои узви СААД «Поиск–2018», машқҳои СААД «Взаимодействие–2018», машқҳои неруҳои посдори сулҳи СААД «Нерушимое братство–2018» ва неруҳои дастаҷамъии мустақарсозии сареъи минтақаи Осиёи Марказии СААД «Рубеж–2018» ва ҳамчунин машқҳои нахустини неруҳои дастаҷамъии ҳавоии СААД «Воздушный мост» баргузор гардиданд. [21]

Аз тарафи дигар, моҳи октябри соли 2019 дар Тоҷикистон дар тамринҳои “Ҳарбмайдон” марҳалаи аввал ва дувуми тамриноти муштаракӣ “Нерушимое братство–2019” доир гардид. Дар тамринҳо ҳайатҳои низомӣ, воҳидҳои пулиси

(милиса) кишварҳои аъзои СААД, ки ба неруҳои посдори сулҳи СААД ҷудо карда шудаанд, инчунин, гурӯҳи ғаврии Ситоди муштараки СААД, масъулони котиботи СААД, намоёндагони Кумитаи байналмилалӣ Салиби Сурх ширкат варзиданд. Дар ин машқҳо беш аз 3500 нафар низомӣ, 600 техника, аз ҷумла таҷҳизоти ҳавоӣ-ҳавопаймоҳои иктишофии Су-24МР, ҳавопаймоҳои Су-25СМ, ҷарҳболҳои Ми-24, ҳавопаймоҳои бесарнишини «Форпост» ва «Орлан» ҷалб шудаанд. [16]

Аз санаи 18 то 23 октябр дар “Ҳарбмайдон” тамринҳои неруҳои дастаҷамъии вокуниши сарёи СААД, «Взаимодействие–2021», «Поиск–2021» ва «Эшелон–2021» баргузор гардиданд. Дар ҷараёни он гурӯҳи Қўшунҳои (Қувваҳои дастаҷамъии) СААД амалиёти муштарак доир ба маҳаллисозии муноқишаи мусаллаҳонаи сарҳадӣ, ки бо қўшиши вурӯд аз тарафи ҷангиёни созмонҳои байналмилалӣ террористӣ ба як кишвари узви Созмон алоқаманд буд, анҷом доданд. Дар ҷараёни он 4 ҳазор нафар ва беш аз 500 воҳиди техникаи иштирок намуд. [3]

Дар доираи ҳамкориҳои муштараки кишварҳои узви СААД аз 17 то 21 октябри соли 2022 дар Тоҷикистон машқҳои СААД таҳти унвони «Рубеж–2022» баргузор гардид. Дар ҷорабиниҳои амалӣ ҳайатҳои низомии кишварҳои узви минтақаи Осиёи Марказӣ, гурӯҳҳои зудамали Ситоди муштарак ва Котиботи СААД ширкат намуданд, ки теъдоди умумии ширкаткунандагони тамринҳо дар Тоҷикистон ҳудуди 1000 нафар ва беш аз 300 воҳиди таҷҳизоти низомӣ ва вижа, аз ҷумла, ҳавопаймо, ҷарҳболҳо ва ғайраҳо иборат буданд.

Муҳимтарин ҳодисае, ки дар давраи таҳқиқшаванда ба таҳкими ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Қазокистон мусоидат намуд, иштироки ҳарбиёни тоҷик дар доираи неруҳои сулҳофари СААД ба ҳисоб меравад. Баъд аз ҳодисаҳои январи соли 2022 дар Қазокистон, Президенти кишвар Қосим-Жомар Тоқаев 5 январ ба роҳбарони кишварҳои шарик дар СААД доир ба расонидани ёрӣ, ҷиҳати рафъи хатари террористон дар ин мамлакат муроҷиат намуд. Аллакай рӯзҳои 6-7 январ ҳудуди 4000 нафар низомии СААД ба Қазокистон фиристода шудаанд, ки беш аз 200 сарбозу афсари батальйони посдори сулҳи Қувваҳои Мусаллаҳи Тоҷикистон низ шомили онҳо буд. Бояд таъкид намуда, ки ҳайати шахсӣ ва воҳидҳои техникаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки шомили неруҳои дастаҷамъии посдори сулҳи СААД буданд, вазифаҳои ҳифзи объектҳои аҳаммияти иҷтимоидоштаро дар Ҷумҳурии Қазокистон бар зимма доштанд. [22]

Дар ин замина 8 январи соли 2022 ҳангоми суҳбати телефонӣ бо Президенти Ҷумҳурии Қазокистон Қосим-Жомарт Тоқаев ба Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар бораи андешидани тадбирҳои амалӣ бо мақсади таҳти назорат гирифтани вазъият, барқарор намудани сулҳу оромӣ ва ҳамзамон ҳадафҳои ниҳии саркардагони рӯйдодҳои ғоҷеабор ҷиҳати ғасби ҳокимият

дар кишвар ба таври муфассал маълумот дода, ба Эмомалӣ Раҳмон ва кулли мардуми Тоҷикистон барои дастгирӣ ва ирсоли ҳайати маҳдуди низомии Чумхурии Тоҷикистон ба Қазоқистон дар қатори неруҳои муттаҳидаи сулҳофари СААД барои мусоидат ба ҳифзи тартиботи ҳуқуқӣ ва таъмини субот изхори сипос намуданд. [24] Маҳз ин ҳодиса аз сатҳи баланди рушди ҳамкориҳо ва шарикии стратегии Тоҷикистон ва Қазоқистон дар самти таъмини амнияти минтақавӣ дарак медиҳад.

Дар маҷмӯъ, метавон иброз намуд, ки бо расидани муносибатҳои Тоҷикистон ва Қазоқистон ба сатҳи шарикии стратегӣ равобита миёни кишварҳо дар соҳаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва башардӯстӣ ба сатҳи сифатан нав расида, омили асосии он таҳаввул дар низомии сиёсӣ иқтисодӣ ва тамоюлҳои нав дар минтақа ва ҷаҳон ба ҳисоб меравад. Зеро маҳз аз соли 2015 сар карда, то ин ҷониб дар низомии муносибатҳои минтақавӣ ва ҷаҳонӣ тағйироте ба амала омаданд, ки дар ду даҳаи охири ҳазораи нав бесобиқа буданд.

Аз ин рӯ, ҷиҳати рушди минбаъдаи ҳамкорӣ миёни кишварҳо дар сатҳи дуҷониба ва бисёрҷониба дар соҳаҳои сиёсӣ, тижоратӣ-иқтисодӣ ва башардӯстӣ таҳкими ҳамкорӣ дар соҳаҳои зеринро зарур мешуморем:

1. Бо дарназардошти вазъи тағйирёбандаи минтақа ва ҷаҳон бояд дар доираи сохторҳои минтақавӣ ва ҷаҳонӣ кишварҳо аз тамоми имконот дар самти таъмини амнияти минтақавӣ ва рушди устувори он, пешбурди дипломатияи бисёрсамтӣ якдигарро дастгирӣ намуда, ваҳдати минтақавиро бо дарназардошти манофеи кишварҳо тақвият бахшанд;

2. Бо дарназардошти рушди ҳамкориҳо миёни корхона ва ширкатҳои истеҳсолии кишварҳо, ба рушди ҳамкориҳои иқтисодӣ ва ҷалби сармоя, бунёди корхонаҳои муштараки истеҳсолӣ, аз ҷумла дар самти истеҳсоли маҳсулотҳои саноатӣ, таваҷҷуҳ ва диққати асосӣ равона гардад;

3. Таҳкими ҳамкориҳо дар доираи рушди “иқтисоди сабз” ва истифодаи захираҳои «неруи сабз» дар Тоҷикистон. Дар ин самт Қазоқистон дорои таҷриба ва имкониятҳои ҷалб ва сафарбарнамоии молиявӣ ва Тоҷикистон дорои имкони фаровони захираҳои табиӣ мебошанд.

АДАБИЁТ

1. Астанинский саммит ШОС: исторические решения, новые перспективы. В штаб-квартире ШОС в Пекине подвели итоги. [Текст]: [электронный ресурс]. URL: <http://rus.sectsco.org/news/20170612/292336.html>. (дата обращения: 25.01.2023).

2. В Казахстане началось международное тактико-специальное учение «Кобальт-2018» по отработке совместных действия по уничтожению незаконных вооруженных формирований. [Текст]: [электронный ресурс]. URL:

https://odkb-csto.org/news/news_-odkb/v_kazakhstane_nachalos_-mezhdunarodnoe_taktiko_spetsialnoe_uchenie_kobalt_2018_po_otrabotke_sovmestny/#loaded. (дата обращения: 11.02.2023).

3. В Таджикистане прошли масштабные совместные учения «Взаимодействие-2021» и специальные учения разведподразделений «Поиск-2021», «Эшелон-2021». [Текст]: [электронный ресурс]. URL: https://odkb-csto.org/training/trainings_interaction/v-tadzhikistane-proshli-masshtabnye-sovmestnye-ucheniya-vzaimodeystvie-2021-s-kollektivnymi-silami-o/#loaded. (дата обращения: 19.12.2022).

4. Главный внутренний инвестор в Центральной Азии – Казахстан. [Текст]: [электронный ресурс]. URL: <https://ia-centr.ru/publications/glavnyu-vnutrenniy-investor-v-tsentralnoy-azii-kazakhstan/>. (дата обращения: 11.09.2022).

5. Договор о стратегическом партнерстве между Республикой Казахстан и Республикой Таджикистан (г. Душанбе, 14 сентября 2015 года). Ратифицирован Законом РК от 31 октября 2016 года № 19-VI. Вступил в силу 20 апреля 2017 года. [Текст]: [электронный ресурс]. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38094235&pos=4;-106#pos=4;-106. (дата обращения: 10.07.2022).

6. Изхороти матбуотӣ пас аз чаласаи Шурои сарони давлатҳои узви Созмони Ҳамкориҳои Шанхай. [Текст]: [электронный ресурс]. URL: <http://www.president.tj/node/26541>. (дата обращения: 11.12.2022).

7. Информация о притоке иностранной инвестиции в экономику Республики Таджикистан в 2021 году. [Текст]: [электронный ресурс]. URL: <https://investcom.tj/uploads/docfiles/620b3ba05fa62.pdf>. (дата обращения: 11.12.2022).

8. Казахстан – Таджикистан: равное партнерство, взаимовыгодное сотрудничество. [Текст]: [электронный ресурс]. URL: <https://kazpravda.kz/n/kazakhstan-tadzhikistan-ravnoe-partnerstvo-vzaimovyygodnoe-sotrudnichestvo>. (дата обращения: 09.02.2023).

9. Казахстан направил в Таджикистан 100 аппаратов ИВЛ в качестве гуманитарной помощи. [Текст]: [электронный ресурс]. URL: <https://zonakz.net/2020/12/23/kazakhstan-napravil-v-tadzhikistan-100-apparatov-ivl-v-kachestve-gumanitarnoj-pomoshhi/>. (дата обращения: 05.01.2023).

10. Казахстан направил Таджикистану 18 вагонов гуманитарной помощи. [Текст]: [электронный ресурс]. URL: <https://ria.ru/20160513/-1432682479.html>. (дата обращения: 12.02.2023).

11. Казахстан окажет помощь Таджикистану на сумму более 128 миллионов тенге. [Текст]: [электронный ресурс]. URL: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/kazakhstan-okajet-pomosch-tadzhikistanu-summu-128-millionov-331205/. (дата обращения: 21.01.2023).

12. Казахстан страна процветания и благополучия, мира и согласия [Текст]. - Душанбе: Посольство Республики Казахстан в Республике Таджикистан, 2009. – С.28.

13. Казахстанско -Таджикистанские отношения. 15 лет дружбы и сотрудничество [Текст]/ Сборник документов и материалов. - Душанбе: Полиграфкомбинат, 2008. – С.8.

14. Кому Казахстан отправляет гуманитарную помощь, а какую получает сам. [Текст]: [электронный ресурс]. URL: <https://liter.kz/komu-kazakhstan-otpravliaet-gumanitarnuiu-pomoshch-i-kakuiu-poluchaet-sam-1647403918/>. (дата обращения: 05.12.2022).

15. Концепция внешней политики Республики Таджикистана от 27 янв. 2015 г. № 332. [Текст]: [электронный ресурс]. URL: <http://mfa.tj/?l=ru&art=1072>. (дата обращения: 11.06.2022).

16. Миротворцы ОДКБ "провели" операцию по поддержанию мира в Таджикистане. На полигоне "Харб-Майдон" прошел заключительный этап учения с Миротворческими силами ОДКБ "Нерушимое братство -2019". [Текст]: [электронный ресурс]. URL: https://odkb-csto.org/training-/the_brotherhood_of_war_2019/vtoroy-etap-sovmestnogo-ucheniya-nerushimoe-bratstvo-2019-startoval-v-tadzhikistane-na-poligone-khar/#loaded. (дата обращения: 11.02.2023).

17. Миротворцы ОДКБ на учении "Нерушимое братство–2017" в Казахстане приступили к практическому выполнению задач. [Текст]: [электронный ресурс]. URL: https://odkb-csto.org/training-/the_brotherhood_of_war_2017/mirotvortsy_odkb_na_uchanii_nerushimoe_bratstvo_2017_v_kazakhstanepriustupili_k_prakticheskomu_vypoln11547/#loaded. (дата обращения: 11.01.2023).

18. Н. Сейтимов: Политическое взаимодействие между Таджикистаном и Казахстаном находится на высоком уровне. [Текст]: [электронный ресурс]. URL: <http://avesta.tj/2018/01/08/n-sejtimov-politicheskoe-vzaimodejstvie-mezhdu-tadzhikistanom-i-kazahstanom-nahoditsya-na-vysokom-urovne/>. (дата обращения: 21.01.2023).

19. Назарбаев: У Казахстана и Таджикистана нет никаких нерешенных вопросов. [Текст]: [электронный ресурс]. URL: <https://asiaplustj.info/news/tajikistan/politics/20180314/emomali-rahmon-i-nursultan-nazarbaev-provodyat-peregovori-v-akorde>. (дата обращения: 15.09.2022).

20. Саммит единомышленников: как ШОС поступит в отношении Афганистана? [Текст]: [электронный ресурс]. URL: <https://tj.-sputniknews.ru/20210917/scos-afghanistan-measures-1042344115.html>. (дата обращения: 11.02.2023).

21. Совместное оперативно-стратегическое учение «Боевое братство-2018»: 11 главных фактов в подготовке Коллективных сил ОДКБ. [Текст]: [электронный ресурс]. URL: https://odkb-csto.org/training-/the_brotherhood_of_war_2018/sovmestnoe_operativno_strategicheskoe_uchenie_boevoe_bratstvo_2018_11_glavnykh_faktov_v_podgotovke_k/#loaded. (дата обращения: 11.10.2022).

22. Таджикиские военные покинули Казахстан на российском ИЛ-76. [Текст]: [электронный ресурс]. URL: <https://bomdo-drus.com/-2022/01/14/tadzhikskie-voennye-pokinuli-kazahstan-na-rossijskom-il-76/>. (дата обращения: 11.01.2023).

23. Товарооборот Таджикистана и Казахстана впервые перевалил за 1 миллиард долларов. [Текст]: [электронный ресурс]. URL: <https://eadaaily.com/ru/news/2022/02/03/tovarooborot-tadzhikistana-i-kazahstana-vpervye-perevalil-za-1-milliard-dollarov>. (дата обращения: 02.05.2022).

24. Токаев поблагодарил Рахмона за поддержку в рамках ОДКБ. [Текст]: [электронный ресурс]. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/13374855>. (дата обращения: 11.01.2023).

25. Шарипов С.С. Стратегическое партнерство в системе межгосударственных отношений на примере Таджикистана и Казахстана. С.С. Шарипов, А.Н. Шарипов. Вестник Таджикского национального университета (научный журнал), 2019. № 9. - С.177.

26. Шарипов С.С. Особенности развития взаимоотношений Таджикистана с Казахстаном в начале XXI века (2001-2016 гг.). [Текст]: автореф. дисс.к.и.н: 07.00.15: С.С.Шарипов. -Душанбе, 2021. – С.46.

РАЗВИТИЕ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ РЕСПУБЛИКОЙ ТАДЖИКИСТАН И РЕСПУБЛИКОЙ КАЗАХСТАН В КОНТЕКСТЕ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПАРТНЕРСТВА

ШАРИПОВ САЙХОМИД САФАРМАДОВИЧ,

кандидат исторических наук, начальник Управления анализа и
прогнозирования внутренней политики ЦСИ при

Президенте Республики Таджикистан

734025, Таджикистан, г. Душанбе, ул. Рудаки 89;

тел: (+992) 938-48-58-46; e-mail: sayhomid.tj.93@mail.ru

В статье проанализировано развитие сотрудничества между Республикой Таджикистан и Республикой Казахстан в контексте стратегического партнерства. Отмечается, что с выходом отношений двух стран на уровень стратегического партнерства произошли значительные подвижки во всех сферах сотрудничества, таких как политическая, торгово-экономическая и гуманитарная, на двустороннем уровне.

Также в статье анализируется развитие сотрудничества стран на многостороннем уровне, особенно в рамках ШОС и ОДКБ.

Ключевые слова: стратегическое партнерство, контекст, торгово-экономический, двусторонний, многосторонний, укрепление, сотрудничество, развитие.

DEVELOPMENT OF COOPERATION BETWEEN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN AND THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN IN THE CONTEXT OF STRATEGIC PARTNERSHIP

SHARIPOV SAIHOMID SAFARMADOVICH,

Candidate of Historical Sciences, Head of the Department for Analysis
and Forecasting of Domestic Policy of the Center for strategic research
under the President of the Republic of Tajikistan.

734025, Tajikistan, Dushanbe city, Rudaki street ave 89;
phone: (+992) 938-48-58-46; e-mail: sayhomid.tj.93@mail.ru

In the article, analyzed the development of the cooperation between the Republic of Tajikistan and the Republic of Kazakhstan in the context of strategic partnership. It is said that with the relations of the two countries reaching the level of the strategic partner, significant developments have taken place in all spheres of cooperations, such as political, trade-economic and humanitarian, at the bilateral leves.

The article also analyzes the development of cooperation between the countries at the multilateral level, especially within the SCO and CSTO.

Key words: *strategic partnership, context, trade and economic, bilateral, multilateral, strengthening, cooperation, development.*

УДК: 327.3

НОВЫЙ ЭТАП В УКРЕПЛЕНИИ ТАДЖИКСКО-ФРАНЦУЗСКОГО ПАРТНЕРСТВА (2018-2020 ГГ.)

ШАРИФЗОДА ФИРДАВС АБДУЛФАТТОХ,

кандидат исторических наук, первый секретарь

Министерства иностранных дел Республики Таджикистан

7340001, Таджикистан, г. Душанбе, ул. Шероз 33;

тел.: +992-992-77-25-20; e-mail: sharipov.firdavs87@gmail.com,

В статье рассматриваются вопросы развития взаимоотношений Таджикистана и Франции в период 2018-2020 годов в качестве нового этапа активизации партнерства двух стран. Автор дает анализ поддерживаемых контактов высшего руководства сторон, хода и итогов рабочего и официального визита Президента Республики Таджикистан во Францию в 2019 г., других визитов высокого уровня, включая политические консультации, а также значимости подписанных соглашений и контрактов. В работе автор ссылается на данные из книг и первоисточников, текущих архивов МИД и Посольства страны в Париже, отечественных и французских электронных ресурсов, иные достоверные материалы научного и информационно-аналитического характера.

Ключевые слова: Таджикистан, Франция, международные связи, внешняя политика, история, межпарламентское сотрудничество, дипломатия, межгосударственные договоры, контракты.

Период 2018-2020 годов можно с уверенностью считать новым этапом в деле активизации и углубления доверительного, основанного на взаимном уважении и выгоде партнерства Таджикистана и Франции, хотя определенные шаги в этом направлении были сделаны таджикской дипломатией в 2016 году, когда стороны учредили регулярный механизм межведомственных политических консультаций.

В знак намерений французской стороны по сближению с центрально-азиатскими государствами, в марте 2017 года в Париже состоялась встреча министров иностранных дел стран Центральной Азии и Франции по случаю 25-летия установления дипломатических отношений с этой ведущей европейской страной. [2. С. 61]. Более того, 3 марта 2017 года Президент Французской Республики Франсуа Олланд направил поздравительную телеграмму Президенту Республики Таджикистан Эмомали Рахмону по случаю 25-й годовщины дипломатических отношений, в которой подчеркнул

значительные усилия Франции в деле поддержки независимости и суверенитета Таджикистана. Он выразил удовлетворение тем, что за двадцать пять лет между двумя странами налажены прочные политические, экономические и культурные связи. Французский лидер с теплотой вспомнил, что Таджикистан предоставил в пользование свою территорию французским военным служащим военно-воздушных сил, действующих для сохранения спокойствия в Афганистане. Ф. Олланд высказал надежду на развитие и еще большую прочность таджикско-французских дружественных связей. [11].

Спустя месяц, 14 апреля, Душанбе с рабочим визитом посетил член Национальной Ассамблеи, опытный политик и влиятельный государственный деятель Франции Тьерри Мариани, который, в частности, на встрече с заместителем министра иностранных дел Республики Таджикистан Музаффаром Хусейнзода обменялся мнениями относительно радужных тенденций в двусторонних отношениях между Таджикистаном и Францией, важности активизации межпарламентских связей, а также взаимодействия в рамках международных и региональных организаций. [1].

В рамках избранного Лидером нации, Президентом Республики Таджикистан уважаемым Эмомали Рахмоном дальновидного внешнеполитического курса на укрепление и расширение разнопланового сотрудничества с различными европейскими странами, в том числе Французской Республикой, отрадно, что Глава таджикского государства придает приоритетное значение углублению отношений с Францией, поддерживает регулярные контакты и целенаправленный диалог с руководством этой страны. [8]. В русле данного посыла, 8 мая 2017 года Президент Таджикистана направил поздравительную телеграмму вновь избранному Президенту Франции Эммануэлю Макрону, в которой, в частности, высоко оценил уровень и содержание партнерских отношений с Францией, охарактеризовал комплекс эффективного сотрудничества с ней важным направлением своей внешней политики. Президент Эмомали Рахмон высказался с оптимизмом, что в период руководства Президента Э. Макрона «дружеские связи и многостороннее сотрудничество между нашими странами в различных интересующих сторон направлениях вступят в новый этап своего развития». [11].

В том же году, 23 ноября, в Душанбе прошел второй раунд политических консультаций между Министерством иностранных дел Республики Таджикистан и Министерством иностранных и европейских дел Французской Республики. Делегации сторон возглавляли заместитель министра иностранных дел М.Хусейнзода и директор департамента Континентальной Европы МИД Франции г-жа Флоранс Манжан. Высокопоставленные дипломаты двух стран обсудили обширный диапазон

вопросов развития взаимовыгодного таджикско-французского сотрудничества в политической и торгово-экономической областях, взаимодействия в сфере рационального использования водных ресурсов и энергетики, промышленности и здравоохранения. Была затронута тематика борьбы с современными вызовами и угрозами, а также взаимная поддержка сторон в рамках международных организаций. Консультации позволили еще раз заручиться обоюдной готовностью и подтвердить заинтересованность в реализации перспективных и приоритетных направлений сотрудничества. [2].

Таким образом, предшествующие до начала качественно нового этапа во взаимоотношениях наших стран 2016 и 2017 годы еще более сблизили Таджикистан с Францией, о чем свидетельствуют вышеизложенные мероприятия на высоком уровне и переписка глав двух государств. Последующие же годы являются ярким подтверждением вывода созидательных планов и задач руководства двух стран в практическую плоскость.

Следовательно, 2018 год в контексте отношений с Пятой республикой был примечателен тем, что 11-13 ноября город Париж с рабочим визитом посетил Спикер Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистана Шукурджон Зухуров. Парламентская делегация приняла участие в мероприятиях в память о павших в Первой мировой войне и в праздновании 100-летия заключения мира 1918 года. В рамках официального приема от имени Президента Франции в музее «Орсэ» в честь высоких гостей, Шукурджон Зухуров наряду с главами ряда делегаций кратко побеседовал с Президентом Эммануэлем Макроном, которому передал теплые слова приветствия и добрые пожелания Главы государства Таджикистан уважаемого Эмомали Рахмона. В свою очередь, французский Президент выразил признательность таджикской стороне за участие в парижских мероприятиях.

12 ноября делегация Таджикистана во главе с руководителем нижней палаты парламента приняла участие на церемонии открытия первого Парижского форума по вопросам мира, на котором выступил Президент Франции Э. Макрон. Спикер таджикского парламента вручил «Библиотеке мира» в рамках форума книгу под названием «Архитектор мира» на английском и французском языках об исторической роли Президента Эмомали Рахмона в тяжелой миссии прекращения гражданской войны и возвращения беженцев, установления мира и единства на таджикской земле. [6].

В рамках рабочего визита спикера таджикского парламента в Париж прошла его встреча и с французскими парламентариями. Так, 13 ноября 2018 года Ш. Зухуров провел весьма плодотворную встречу с руководителем

межпарламентской Группы дружбы «Франция-Центральная Азия» в Национальной ассамблее Франции г-ном Патрисом Вершером. Были обсуждены актуальные вопросы укрепления межпарламентских связей, реализации потенциала сотрудничества в областях экономики, энергетики и сельского хозяйства, транспорта и коммуникаций, туризма, образования и культуры. Собеседники констатировали важность расширения договорно-правовой базы отношений двух стран для их дальнейшего обогащения практическим содержанием. Парламентарии двух стран не обошли вниманием и тематику безопасности в регионе, в том числе проблематику Афганистана, скоординированной борьбы с организованной преступностью, терроризмом и незаконным оборотом наркотиков. [7].

Отметим, что в январе 2019 года автор этих строк был назначен вторым секретарем в дипломатическом представительстве Таджикистана в Париже, что позволило ему с энтузиазмом погрузиться в общую работу по активизации таджикско-французских отношений под чутким руководством молодого, энергичного Посла Джамолиддина Убайдулло. Уже на первой неделе работы посчастливилось принять в Париже делегацию во главе с заместителем министра иностранных дел Таджикистана М. Хусейнзода, прибывшую для участия в третьем раунде политических консультаций.

Одним из знаменательных событий в том году стала сдача в эксплуатацию современной контрольно-диспетчерской вышки в Международном аэропорту Душанбе (МАД) с участием Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона и в присутствии Посла Франции в Душанбе Ясмин Гуедар (27 июня 2019 года, в день празднования годовщины Дня национального единства Таджикистана). Данный стратегический инфраструктурный объект (высотой в 43 метра) был построен на основе безвозмездной помощи Франции (за счет выделенных средств Министерства обороны этой страны в размере примерно 10 млн. евро) в знак признательности за размещение французского военно-воздушного контингента в душанбинском аэропорту с 2001 по 2013 годы. Официально вышка была передана в дар Агентству гражданской авиации при Правительстве Республики Таджикистан немногим ранее, 18 апреля того же года, в присутствии Государственного секретаря Министерства Европы и иностранных дел Франции Жан-Батиста Лемуана в ходе его рабочего визита (в рамках турне по странам Центральной Азии) в таджикскую столицу. [10]. Таким образом, строительством и запуском работы контрольно-диспетчерского пункта в МАД история активной вовлеченности Франции в деле модернизации аэропорта Душанбе (ремонт и техподдержка взлетно-посадочной полосы, строительство современного пассажирского терминала и т.д.) благополучно завершилась, а визит госсекретаря Лемуана, его аудиенция

у Президента Таджикистана оставили положительный отклик в обществе и СМИ. В этой связи, следует огласить тот факт, что господин Лемуан в ходе встречи с Лидером нации передал личное послание Президента Э. Макрона, посредством которого Президент Таджикистана был приглашен посетить Париж с официальным визитом. [12].

Итак, в период с 7 по 12 ноября 2019 года Основатель мира и национального единства – Лидер нации, Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон совершил одновременно официальный и рабочий визиты (особо заметим, что впервые за предыдущие 14 лет) во Францию, в рамках которых высокий гость принял участие в мероприятиях международного уровня (открытие 40-й сессии Генеральной конференции ЮНЕСКО и второй Парижский Форум по вопросам мира). В частности, программа визита охватывала встречи с представителями таджикских научно-культурных и творческих кругов во Франции, авторитетными французскими предпринимателями и инвесторами, а самое главное, встречу в верхах с Президентом Французской Республики Эммануэлем Макроном.

Следует отметить, что этот визит состоялся именно благодаря взаимной политической воле, дальновидности, обоюдному уважению и симпатии высших руководителей двух стран, решивших оживить и укрепить таджикско-французские взаимосвязи во благо своих цивилизованных и культуролобивых народов. Поэтому, данный визит действительно ознаменовал новую веху в отношениях двух дружественных государств, наполнил их практическим содержанием и новыми направлениями сотрудничества.

Так, 7 ноября Президент Таджикистана Эмомали Рахмон встретился в Париже с руководителями крупных французских компаний, влиятельными инвесторами этой страны. Лидер таджикской нации в своем выступлении представил огромные инвестиционные возможности Таджикистана и расценил мероприятие как важный фактор в деле развития и расширения торгово-экономического сотрудничества в различных сферах. В целях повышения уровня взаимовыгодных торговых и инвестиционных связей было предложено расширить взаимодействие в таких перспективных секторах, как гидроэнергетика, транспортная инфраструктура, промышленность, в том числе легкая, пищевая и химическая, машиностроение, черная и цветная металлургия, туризм, переработка экологически чистой сельхозпродукции до реализации ее на экспорт. [14. С. 222].

С французской стороны на мероприятии выступили председатель Совета предпринимателей Таджикистана и Франции К.Фонтен, специальный представитель Министерства Европы и иностранных дел Франции по Центральной Азии П.Лоро, Чрезвычайный и Полномочный Посол Франции в

Таджикистане Я.Гуедар, руководители Международного объединения предпринимателей Франции и таких известных компаний, как “Airbus”, “Cluster Montagne”, “FIVES”, “Groupe Innothera”, “Safran”, “Schiever”, “Thales”, “Total”, “Tractebel Engineering” и другие. Участники презентации высоко оценили вклад Президента Э.Рахмона в дело создания благоприятных условий для иностранных инвесторов и выразили готовность помочь в развитии таджикской экономики. Также состоялась полезная и обстоятельная беседа относительно нахождения путей и средств укрепления торгово-экономической кооперации.

В заключение встречи между инвестиционными и бизнес кругами двух стран были подписаны следующие меморандумы и соглашения о сотрудничестве:

- Меморандум о сотрудничестве между Государственным унитарным предприятием «Тоджинвест» и Объединением «MEDEF International» Французской Республики;

- Соглашение о сотрудничестве между компанией «Талко» (Таджикистан) и французской компанией «Фивз» (Fives) на сумму 200 млн. евро, на первом этапе 52 млн. евро для реконструкции анодного цеха «Талко»;

- Трехстороннее соглашение о сотрудничестве между компанией «Талко», французской компанией «Фивз» (Fives) и германской компанией «Риедхаммер» (Riedhammer) по импорту современных технологий для анодного цеха компании «Талко»;

- Соглашение о сотрудничестве между европейской компанией «Аэробус» и авиакомпанией «Сомон Эйр» Таджикистана по импорту вертолетов. Уместно отметить, что компания «Сомон Эйр» уже имела на тот момент в Таджикистане один вертолет и была намерена приобрести ещё 5 вертолетов;

- Соглашение о сотрудничестве между французской компанией «Лаборатория Иннотек Интернациональ» и ООО «Сифат Фарма» Таджикистана по сотрудничеству в сфере фармацевтики;

- Соглашение о сотрудничестве между ООО «Амид» Республики Таджикистан и компанией «Шивер Групп» Французской Республики по созданию торгового центра в Бободжон Гафуровском районе Согдийской области;

- Меморандум о сотрудничестве между Государственным учреждением «Бизнес-инкубатор Таджикистана» и Информационно-технологической и коммуникационной школой «ITC School Ecole 42». [3].

8 ноября 2019 года Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон встретился с Президентом Французской Республики Эммануэлем Макроном. В ходе беседы тет-а-тет главы двух государств затронули вопросы

двустороннего и многостороннего сотрудничества, в частности интеграционные процессы в регионе Центральной Азии, взаимодействия с Россией, Китаем и другими важными партнерами Таджикистана, проблематику Афганистана. [12].

В ходе переговоров с участием делегаций обеих сторон президенты Эмомали Рахмон и Эммануэль Макрон в дружественной обстановке выразили удовлетворение достигнутым уровнем отношений Таджикистана и Франции, которые планомерно углубляются в духе взаимного уважения и доверия. Глава таджикского государства подчеркнул соответствие созидательных инициатив Франции в вопросах изменения климата, борьбы с современными угрозами и вызовами безопасности, таких как международный терроризм и экстремизм, национальным интересам Таджикистана. Стороны также заострили внимание на плодотворности сотрудничества в рамках межведомственных политических консультаций, на важности еще большего расширения торгово-экономических взаимосвязей и привлечения инвестиций, улучшения культурно-гуманитарного компонента отношений.

Сотрудничество в области гражданской авиации, энергетики, транспортной логистики, телекоммуникаций, сельского хозяйства, туризма, здравоохранения и инженерно-консультационной деятельности были названы перспективными направлениями. Более того, собеседники характеризовали приоритетной реализацию огромного потенциала сотрудничества в отраслях легкой, пищевой, горнодобывающей и химической промышленности, черной и цветной металлургии, включая производство алюминия. Они также констатировали заметный вклад французских компаний в развитие экономики Таджикистана и имплементацию инфраструктурных и энергетических, промышленных, сельскохозяйственных, сервисных проектов, в различных социальных и частных секторах, в том числе в сфере здравоохранения. [14. С. 224].

Было выражено удовлетворение взаимной поддержкой инициатив в рамках международных организаций, среди которых принятие резолюции Генеральной Ассамблеи ООН о Международном десятилетии действий «Вода для устойчивого развития, 2018-2028 годы».

В завершение встречи Президент Республики Таджикистан пригласил своего французского коллегу посетить Таджикистан с официальным визитом. Приглашение было принято с благодарностью. [4].

В тот же день, состоялась встреча Министра иностранных дел Республики Таджикистан Сироджиддина Мухриддина с Государственным секретарем Министерства Европы и иностранных дел Французской Республики Жан-Батистом Лемуаном. Собеседники обсудили актуальные темы двусторонних взаимовыгодных отношений Таджикистана и Франции на

основе накопленного опыта надежного партнерства двух стран. Было выражено удовлетворение уровнем и содержанием взаимодействия, а также была дана высокая оценка активному процессу упрочения сотрудничества двух государств в политической, торгово-экономической и культурно-гуманитарной измерениях. В частности, была отмечена обоюдная готовность консолидировать дружественные взаимоотношения в свете официального визита Президента Республики Таджикистан во Французскую Республику. [4].

В завершение встречи в присутствии высокопоставленных дипломатов двух стран состоялась церемония подписания 5 новых документов о сотрудничестве, которые, согласно коммюнике МИД Франции, «обозначили новый этап в укреплении двусторонних отношений Таджикистана и Франции»: [11].

- Соглашение между Правительством Республики Таджикистан и Правительством Французской Республики о воздушном сообщении;

- Декларация о сотрудничестве в области туризма между Комитетом по развитию туризма при Правительстве Республики Таджикистан и Министерством Европы и иностранных дел Французской Республики;

- Декларация о сотрудничестве между Министерством иностранных дел Республики Таджикистан и Министерством Европы и иностранных дел Французской Республики на период 2019-2023 годов;

- Декларация о намерениях между Академией наук Республики Таджикистан и Министерством Европы и иностранных дел Французской Республики по сотрудничеству между Академией наук Республики Таджикистан и Французским институтом исследований Центральной Азии (IFEAC);

- Меморандум взаимопонимания об учебном сотрудничестве между Таджикским национальным университетом и Университетом Париж 1 Пантеон-Сорбонна. [12].

Таким образом, договорно-правовой «багаж» отношений Таджикистана и Франции был пополнен вышеперечисленными документами с точки зрения административного сотрудничества, воздушного сообщения, обменов в области туризма и образования, исследований в сфере социальных наук.

11-12 ноября в мероприятиях по случаю участия во втором Парижском форуме по вопросам мира президенты обеих стран дважды побеседовали друг с другом относительно злободневных вопросов продвижения таджикско-французского сотрудничества с учетом еще неиспользованных возможностей и ресурсов. Президент Франции Э. Макрон признал итоги официального визита Президента Республики Таджикистан во Францию и серию переговоров плодотворными и важными. [14. С. 227].

В ракурсе проецирования «мягкой силы» великой таджикской цивилизации, просвещения французской аудитории о богатой истории, культуре и искусстве нашего народа нельзя не отметить тот факт, что в рамках встречи Лидера нации с представителями таджикских научно-культурных и творческих кругов во Франции 7 ноября известный таджикский скульптор, Артист мира ЮНЕСКО Амри Аминов презентовал Президенту Эмомали Рахмону созданные им бюсты и статуэтки, олицетворяющие великих исторических личностей, в частности выдающихся поэтов и писателей нашего родного края. [12].

Конец 2019 года и 2020 год, к сожалению, были омрачены вспышкой инфекционного заболевания «Covid-19» или коронавируса, который к марту 2020 г. охватил весь мир, послужил причиной гибели десятков миллионов людей, провоцировал острые, глобальные экономические, финансовые, демографические, гуманитарные и прочие кризисы, нарушил торгово-производственные цепочки поставок для многих стран, ограничил и свел к минимуму пассажиропотоки всего населения планеты, сократил или же приостановил внутренние перемещения граждан по территории своих стран и городов. Пандемия не обошла стороной и обычный ритм политической и дипломатической деятельности, которую в большинстве случаев с тех пор пришлось вести дистанционно, в виртуальном (онлайн) формате. Стали традиционными саммиты, форумы и конференции, встречи на высоком уровне по видеоконференцсвязи (ВКС).

В этой связи, 2020 год был для посольства страны в Париже не только периодом вынужденного застоя деятельности из-за введения режима самоизоляции (confinement) и иногда комендантского часа по всей территории Франции, но и стал поводом для выработки новых идей, переосмысления эффективности работы или же концентрации усилий в целях планирования мероприятий на более поздние сроки.

С одной стороны, с учетом успешных итогов и политических свершений 2018 и 2019 годов, трудно переоценить достигнутый уровень и содержание таджикско-французских отношений в контексте повышенной вовлеченности руководства двух государств в вопросе активизации диалога на высшем уровне, межпарламентских связей, торгово-экономической интеграции, культурно-гуманитарных контактов. Хотя этот период ознаменовал, как ранее не раз было указано, новый этап во взаимоотношениях, Таджикистану и Франции предстояло в последующие годы закрепить достижения в этом направлении и покорить еще более высокие вершины, выявить и реализовать неиссякаемый потенциал сотрудничества, что может стать предметом уже другой статьи автора.

ЛИТЕРАТУРА

1. Встреча Заместителя министра иностранных дел с членом Национальной ассамблеи Франции [Электронный ресурс] // Официальный сайт Министерства иностранных дел Республики Таджикистан. [Электронный ресурс] URL: <https://mfa.tj/ru/main/view/2146/vstrecha-zamestitelya-ministra-inostrannykh-del-s-chlenom-natsionalnoi-assamblei-frantsii>
2. Второй раунд политических консультаций между Таджикистаном и Францией [Электронный ресурс] // Официальный сайт Министерства иностранных дел Республики Таджикистан. URL: <https://mfa.tj/ru/main/view/2734/vtoroi-raund-politicheskikh-konsultatsii-mezhdu-tadzhikistanom-i-frantsiei>
3. Встреча с предпринимателями и инвесторами Французской Республики [Электронный ресурс] // Официальный сайт Президента Республики Таджикистан. URL: <http://www.president.tj/ru/node/21789>
4. Встреча с Государственным секретарем Министерства Европы и иностранных дел Франции [Электронный ресурс] // Официальный сайт Министерства иностранных дел Республики Таджикистан. URL: <https://mfa.tj/ru/main/view/5211/vstrecha-s-gosudarstvennym-sekretarem-ministerstva-evropy-i-inostrannykh-del-frantsii>
5. Зухуров Ш, принял участие в Парижском форуме мира [Электронный ресурс] // Новостной сайт ИА «Авеста». URL: <https://avesta.tj/2018/11/12/sh-zuhurov-prinyal-uchastie-v-parizhskom-forume-mira/>
6. Зухуров Ш, встретился в Париже с главой межпарламентской Группы дружбы Франции и Центральной Азии [Электронный ресурс] // Новостной сайт ИА «Авеста». URL: <https://avesta.tj/2018/11/13/sh-zuhurov-vstretilsya-v-parizhe-s-glavoj-mezhparlamentskoj-gruppy-druzhby-frantsii-i-tsentralnoj-azii/>
7. Концепция внешней политики Республики Таджикистан. Утверждена Указом Президента Республики Таджикистан от 27 января 2015 г., № 332. // Рахмонова, Р. Основы дипломатической службы. / Под ред. проф. Зоҳиди Н. – Душанбе: Гандж, 2017. – 312 с. (на тадж. яз.)
8. Поздравительная телеграмма Президента Французской Республики Франсуа Жерар Жорж Олланда Президенту Республики Таджикистан Эмомали Рахмону [Электронный ресурс] // Официальный сайт Президента Республики Таджикистан. URL: <http://www.president.tj/ru/node/14709>
9. Пресс-релиз Министерства Европы и иностранных дел Франции «Inauguration de la tour de contrôle de l'aéroport de Douchanbé, offerte par la France (27 juin 2019)» (Открытие контрольной вышки аэропорта Душанбе, переданной в дар Францией (27 июня 2019 г.) [Электронный ресурс] // URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/tadjikistan/evenem->

ents/article/inauguration-de-la-tour-de-controle-de-l-aeroport-de-douchanbe-offerte-par-la На франц. яз.

10. Поздравительная телеграмма Лидера нации Эмомали Рахмона вновь избранному Президенту Французской Республики Эммануэлу Макрону [Электронный ресурс] // Сайт Национального информационного агентства Таджикистана «Ховар» URL: <https://khovar.tj/rus/2017/05/pozdravitelnaya-telegramma-lidera-natsii-emomali-rahmona-vnov-izbrannomu-prezidentu-frantsuzskoj-respubliki-emmanuelu-makronu/>

11. Пресс-релиз Министерства Европы и иностранных дел Франции «Entretien de Jean-Baptiste Lemoine avec Sirojiddin Muhriddin, ministre des Affaires étrangères de la république du Tadjikistan (8 novembre 2019)» (Встреча Ж.-Б.Лемуана с С.Мухриддином, министром иностранных дел Таджикистана (8 ноября 2019 года) [Электронный ресурс] // URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/tadjikistan/evenements/article/entretien-de-jean-baptiste-lemoine-avec-sirojiddin-muhriddin-ministre-des> На франц. яз.

12. Текущий архив Посольства Республики Таджикистан во Франции. Годовой отчет за 2019 г.

13. Шарифзода, Ф.А. Таджикистан – Франция: узы дружбы и сотрудничества: монография. Душанбе: “ЭР-граф”, 2018. С.61.

14. Шарифзода А., Айниддин С. Эмомали Рахмон и Годы развития села, туризма и народных ремесел (Внутренняя и внешняя политика Президента Таджикистана в 2019 году). – Душанбе: Дониш, 2020. С. 322.

МАРҲАЛАИ НАВ ДАР ТАҲКИМИ ШАРИКИИ ТОҶИКИСТОНУ ФАРОНСА (СОЛҲОИ 2018-2020)

ШАРИФЗОДА ФИРДАВС АБДУЛФАТТОҲ,

номзади илмҳои таърих, котиби якуми Вазорати

корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон

734001, Таджикистан, ш. Душанбе, хиёбони Шероз 33;

тел.: +992-992-77-25-20; e-mail: sharipov.firdavs87@gmail.com

Дар мақола масъалаҳои рушди муносибатҳои Тоҷикистону Фаронса дар давраи солҳои 2018-2020 ба ҳайси марҳалаи нави густариши шарикӣ ду кишвар баррасӣ шудааст. Муаллиф тамосҳо миёни роҳбарони олии ҷонибҳо, ҷараён ва натиҷаҳои сафари корӣ ва расмӣи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Фаронса дар соли 2019, дигар боздидҳои сатҳи баланд, аз ҷумла машваратҳои сиёсӣ, инчунин аҳаммияти созишномаҳои имзошударо таҳлил намудааст. Зимни таҳияи мақола ба маълумоти китобҳо

ва сарчашмаҳои аввалия, бойгониҳои ҷории Вазорати қорҳои хориҷӣ ва Сафорати кишвар дар Париж, манбаҳои электронии ватанӣ ва фаронсавӣ ва дигар маводи муътамади илмӣ ва иттилоотӣ-таҳлиلى истинод шудааст.

Калидвожаҳо: Тоҷикистон, Фаронса, муносибатҳои байналмилалӣ, сиёсати хориҷӣ, таърих, ҳамкориҳои байнипарлумонӣ, дипломатия, созишномаҳои байнидавлатӣ, шартномаҳо.

A NEW STAGE IN THE STRENGTHENING OF TAJIK-FRENCH PARTNERSHIP (2018-2020)

SHARIFZODA FIRDAVS ABDULFATTOH,

First Secretary of the Ministry of Foreign Affairs
Republic of Tajikistan, candidate of historical sciences,
734001, Tajikistan, Dushanbe, street Sheroz 33;
tell: +992-992-77-25-20; e-mail: sharipov.firdavs87@gmail.com,

The article reviews the issues of development of relations between Tajikistan and France in the period 2018-2020 as a new stage in enhancing the partnership between the two countries. The author analyzes the contacts maintained by the top leadership of the parties, the course and results of the working and official visit of the President of the Republic of Tajikistan to France in 2019, other high-level visits, including political consultations, as well as the significance of signed agreements and contracts. In the work, the author refers to data drawn from books and primary sources, the current archives of the Ministry of Foreign Affairs and the Embassy of the country in Paris, domestic and French electronic resources, and other reliable materials of a scientific and information-analytical nature.

Keywords: Tajikistan, France, international relations, foreign policy, history, inter-parliamentary cooperation, diplomacy, interstate agreements, contracts.

УДК: 334.7

САМТҲОИ АФЗАЛИЯТНОКИ ҲАМКОРИҲОИ ИҚТИСОДИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН БО ҶУМҲУРИИ ФАРОНСА

АШУРОВ АРДАМЕҲР МУРОДҚУЛОВИЧ,

номзади илмҳои таърих, ходими пешбари илмии Институти

омӯзиши масъалаҳои давлатҳои Осиё ва Аврупои

Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон

734025, Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 33;

тел: (+992) 917-34-02-94; e-mail: ardamehr.ashurov@mail.ru

Мақола ба омӯзиши ва таҳқиқи ҳамкориҳои иқтисодии Тоҷикистону Фаронса бахшида шудааст. Дар раванди солҳои Истиқлоли давлатӣ робитаҳои мутақобилан судманд байни Тоҷикистону Фаронса, аз он гувоҳӣ медиҳад, ки ташаккул ва густариши фарогири ҳамкориҳои тарафан то ба марҳалаи кунунӣ бар пояи дӯстиву рафоқат, шарикии бозғамӣ, дастгирии муштарак ва эҳтироми манфиатҳои миллии якдигар асос ёфтааст. Қайд гардидааст, ки айни замон дар Тоҷикистон 25 ширкати хурду бузурги фаронсавӣ дар соҳаҳои авиатсия, энергетика (аз ҷумла гидроэнергетика), кишоварзӣ, электротехника, тиҷорати дистрибьюторӣ, сохтмони инфрасохтор ва муҳандисию машинсозӣ дар солҳои гуногун фаъолият менамоянд. Бозсозии неругоҳи барқи оби "Норак" аз тарафи ширкати "Alstom" (соли 2013), сохтмон ва ба истифода додани терминали нави муосир (соли 2014) ва манораи нави замонавӣ назоратӣ-танзимнамоӣ (соли 2019) дар фурудгоҳи байналмилалӣ шаҳри Душанбе ва кушодашавии мағозаи гипермаркети "Ашан" дар шаҳри Душанбе (соли 2016) аз намунаҳои барҷастаи ҳамкориҳои иқтисодӣ тиҷоратӣ ва сармоягузори Тоҷикистону Фаронса мебошанд.

Калидвожаҳо: Тоҷикистон, Фаронса, дипломатия, иқтисодиёт, ҳамкорӣ, сармоягузорӣ, манфиат.

Фаронса шарикӣ муҳим ва бозғамии Тоҷикистон дар Аврупо ба ҳисоб меравад. Имрӯзҳо ҳамкориҳои дуҷонибаи Тоҷикистон бо Фаронса дар арсаҳои сиёсӣ дипломатӣ, иқтисодӣ, тиҷоратӣ ва сармоягузорӣ, фарҳангӣ, илмӣ, таҳсилотӣ, сайёҳӣ ва ҳарбӣ-техникӣ ба таври мунтазам ва самаранок ҷараён доранд.

СӢ соли робитаҳои мутақобила байни Тоҷикистону Фаронса, ки аз нигоҳи таърих муддати начандон тулонист, аз он гувоҳӣ медиҳад, ки ташаккул ва густариши фарогири ҳамкориҳои тарафан то ба марҳалаи кунунӣ бар пояи дӯстиву рафокат, шарикӣ боэътимод, дастгирии мутақобила ва эҳтироми манфиатҳои миллии якдигар асос ёфтааст. Дар ин давра силсилафарҳаҳои расмиву корӣ Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Фаронса (солҳои 2002, 2005, 2015, 2019 ва 2021) доир гардиданд, ки ин дар маҷмӯъ, ба густариши муносибатҳои байнидавлатӣ ду кишвари ба ҳам дӯст дар бахшҳои гуногун саҳми бориз гузошт [2]. Албатта, яке аз самтҳои муҳими ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Фаронса густариши робитаҳои иқтисодӣ ба ҳисоб меравад.

Боиси зикр аст, ки моҳҳои апрел ва ноябри соли 2015 мутаносибан ҳайати роҳбарони Иттиҳодияи байналмилалӣ соҳибкорони Фаронса “МЕДЕФ Интернейшнл” бо гурӯҳи иборат аз 20 соҳибкори бонуфузи фаронсавӣ ва ҳайати кишварамон зери сарвари Раиси Кумитаи давлатӣ сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатӣ ба пойтахтҳои якдигар сафарҳои корӣ анҷом дода, дар ин давра Шурои соҳибкорони Фаронса–Тоҷикистон таъсис ёфт [3]. Натиҷаи таъсиси ин Шуро дар он аст, ки қариб ҳар сол дар пойтахтҳои ду давлат бо иштироки соҳибкорони тоҷику фаронсавӣ ҷаласаҳои Шурои соҳибкорон пурмаҳсул барпо мегардад.

Дар солҳои Истиқлоли давлатӣ ҷиҳати ҷонноксозии равобити иқтисодию тиҷоратӣ миёни Тоҷикистону Фаронса санаи 7 ноябри 2019 дар доираи сафари расмӣ дар Ҷумҳурии Фаронса Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар шаҳри Париж бо намояндагони соҳибкорон ва сармоягузори бонуфузи Ҷумҳурии Фаронса мулоқот анҷом дода, дурнамои ҳамкорӣ ва имконоти зарфиятҳои Тоҷикистону Фаронсаро барои густариши муносибатҳои тиҷоратӣ иқтисодӣ ва сармоягузорӣ дар бахшҳои ояндадор, аз қабili рушди минбаъдаи гидроэнергетика, инфрасохтори транзитӣ, саноат, аз ҷумла саноати сабук, хӯрокворӣ ва химиявӣ, мошинсозӣ, металлургияи сиёҳ ва ранга, сайёҳӣ, коркарди маҳсулоти аз лиҳози экологӣ тозаи кишоварзӣ то ба содирот баровардани он, муҳокима намуданд. Натиҷаи мулоқоти мазкур дар он ифода меёбад, ки дурнамои ҳамкориҳо ва ҳамчунин имконот ва зарфиятҳои Тоҷикистону Фаронса барои тавсеаи равобити тиҷоративу иқтисодӣ баррасӣ шуд. Таъкид гардид, ки ҷониби Тоҷикистон сатҳи кунунии ҳамкориҳо бо Фаронсаро баҳои баланд дода, густариши муносибатҳои мутақобилан судмандро бо он самти афзалиятноки сиёсати хориҷӣ худ медонад. Бо

мақсади ба сатҳи нав баровардани муносибатҳои мутақобилан судманди тиҷоратӣ иқтисодӣ ва сармоягузорӣ миёни Тоҷикистон ва Фаронса чӣ бояд кард?

Албатта, тақвияти ҳамкориҳои байнидавлатӣ дар бахшҳои ояндадор, аз қабили: гидроэнергетика, инфрасохтори транзитӣ, саноат, аз ҷумла саноати сабук, хӯрокворӣ ва кимиё, мошинсозӣ, саноати сиёҳ ва ғайридавлатӣ-металлургияи сиёҳ, сайёҳӣ, коркарди маҳсулоти кишоварзии аз ҷиҳати экологӣ тоза то содироти он судманд ва ба манфиати ҷонибхост. Натиҷаи дигари боздид он аст, ки зимни он масоили ҳамкорӣ дар ҷаҳорҷӯби Шурои тиҷоратии Тоҷикистон ва Фаронса, равобитаи тиҷоративу иқтисодии ширкатҳои ду кишвар баррасӣ шуда, таъсиси намоёндагии Агентии рушди Фаронса дар Тоҷикистон зарур доништа шуд.

Вобаста ба самти сармоягузориҳои Фаронса ба иқтисодиёти Тоҷикистон метавон ишора кард, ки ҳаҷми умумии сармоягузориҳои Фаронса ба иқтисодиёти Тоҷикистон аз соли 2007 то 2021 маблағи 120 млн. доллари ИМА-ро ташкил додааст, ки ҳиссаи сармоя аз Фаронса ба панҷгонаи давлатҳои калони сармоягузори Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил мешавад [13].

Бозсозии неруғоҳи барқи обии “Норак” аз тарафи ширкати “Alstom” (соли 2013), сохтмон ва ба истифода додани терминали нави муосир (соли 2014) ва манораи нави замонавии назоратӣ-танзимнамоӣ (соли 2019) дар фурудгоҳи байналмилалӣ шаҳри Душанбе ва кушодашавии мағозаи гипермаркети “Ашан” дар шаҳри Душанбе (соли 2016) аз намунаҳои барҷастаи ҳамкориҳои иқтисодӣ тиҷоратӣ ва сармоягузори Тоҷикистону Фаронса мебошанд [4].

Дар мавриди равобитаи тиҷоратӣ, иқтисодӣ ва сармоягузори Тоҷикистону Фаронса бояд гуфт, ки дар ҳоли ҳозир дар Тоҷикистон 25 ширкати хурду бузурги фаронсавӣ фаъолият мекунанд, ба монанди гипермаркети “Ашан”, “Шивер Тоҷикистон”, “ACTED”, Маркази фарҳангии Бохтар”, “Fives”, “Merieux”, “Michelin” “Geres”, “Gemalto”, “Airbus”, “Alstom”, “Coyne et Bellier”, “Isover Saint-Gobain”, “Nutristar”, “Sofreco”, “Yves” “Rocher”, “L'Oreal” ва ғайра) [2]. Дигар самтҳои муҳим дар доираи ҳамкориҳои тарафайн бахшҳои авиатсия, энергетика (аз ҷумла гидроэнергетика), кишоварзӣ, муҳандисии барқ, тиҷорати тақсимоӣ, сохтмони инфрасохторӣ, инчунин, хизматрасониҳои муҳандисӣ ва машваратии иқтисоди Тоҷикистон ба ҳисоб мераванд.

Дигар ин ки ҳамкориҳои иқтисодии Тоҷикистону Фаронсаро метавон дар доираи «MEDEF International (намоёндаи тиҷорати Франция дар ҷаҳон) низ мушоҳида кард. Аз ин рӯ, фаъол гардидани Шурои соҳибкорони Тоҷикистону Фаронса ва Ассотсиатсияи ширкатҳои MEDEFI France ҳамчун

имкони муҳимми густариши ҳамкориҳо дар арсаи тиҷоративу иқтисодӣ маҳсуб меёбад.

Боиси зикр аст, ки 7 ноябри соли 2019 зимни сафари расмӣ ба Фаронса Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар доираи кӯшишҳои ғаёлгардонии муносибатҳои тиҷоративу иқтисодии Тоҷикистону Фаронса дар Париж бо намояндагони доираҳои бонуфузи тиҷоратӣ ва сармоягузории Фаронса мулоқот намуданд.

Бо дарназардошти суръати рушди равобити иқтисодию тиҷоратии Тоҷикистону Фаронса метавон ба ҳулосае омад, ки имзо ва татбиқи минбаъдаи Созишномаи байниҳукуматӣ доир ба мусоидат ва ҳифзи мутақобилаи сармоягузорӣ ба афзоиши онҳо бештар мусоидат кардааст. Агар соли 2002 ҳаҷми муомилоти мол миёни ду кишвар ҳамагӣ 400 ҳазор доллари амрикоиро ташкил меод, пас дар соли 2003 он ба 1,1 миллион доллар ва дар соли 2005 ин рақам 3,9 миллион доллари амрикоиро ташкил дод. Ҳарчанд дар соли 2012 ин нишондиҳандаи иқтисодӣ ночиз буд – 4,4 миллион доллари ИМА, ҳаҷми муомилоти мол дар соли 2013 нисбат ба ҳамин давраи соли қаблӣ 4,2 маротиба афзуда, 18,6 миллион доллари амрикоиро ташкил дод. Аммо гардиши мол миёни ду кишвар дар солҳои ахир коҳиш ёфта, дар соли 2019 5,8 миллион доллар ва дар соли 2020 (соли сар задани пандемияи “COVID-19”) 6,6 миллион доллари амрикоиро (тақрибан се баробар коҳиш ёфтааст) ташкил дод [2].

Асосан ба таркиби молҳое, ки аз Фаронса ба Тоҷикистон ворид мешаванд, таҷҳизоту дастгоҳҳои механикӣ, мошинҳои электрикӣ, инчунин, ба миқдори кам рағбанҳои эфир ва резонидҳо, афзори лавозимоти оптикӣ, доруворӣ, пайвастагиҳои химиявии органикӣ ва дигар маҳсулоти химиявиро дар бар мегирад.

Ба тариқи ҳулосагирӣ метавон зикр намуд, ки:

– муносибатҳои тиҷоративу иқтисодӣ ва ҳамкориҳои сармоягузорӣ аз самтҳои муҳимми равобити дуҷонибаи Тоҷикистону Фаронса ба ҳисоб мераванд, зеро ҳар ду кишвар барои афзоиши ҳаҷми молу маҳсулот ва ҳавасмандгардонии сармоягузорӣ имконоти бузург доранд;

–Тоҷикистон ба татбиқи лоиҳаҳои зерсохторӣ ва саноатӣ, ҷалби технологияҳои муосир ва таъсиси корхонаҳои муштаракӣ фаронсавӣ манфиатдор аст;

–Фаронса дар таҷдиди инфрасохтори фурудгоҳ ва аэронавигатсия, дар рушди энергетика, хатҳои барқ, тандурустӣ ва дигар соҳаҳои мавриди таваҷҷуҳи тарафайн бо Тоҷикистон ҳамкориҳои босамар дорад;

– имрӯз дар Тоҷикистон 25 ширкати фаронсавӣ намоёндагӣ мекунад. Дар байни онҳо Total S.A.–ширкати нафтӣ, Vinci S.A.–ширкати сохтмони фаронсавӣ, Yves-rocher ва AUCHAN-ро метавон аз ширкатҳои асосӣ ва ғаёло ном бурд;

– айни замон як қатор лоиҳаҳо дар соҳаҳои кишоварзӣ, энергетика ва нақлиёт амалӣ мешаванд. Бисёре аз ширкатҳои фаронсавӣ дар соҳаи энергетика ба Тоҷикистон таваҷҷуҳ доранд. Аз ин рӯ, «TRACTEBE - Трактебел» яке аз ширкатҳои фаронсавие мебошад, ки дар сарбанди Роғун ғаёлоият мекунад.

–ҳамасола аз Тоҷикистон ҳудуди 500 сайёҳи фаронсавӣ дидан менамояд, ки ин тамоюл ба рушди иқтисоди миллӣ мусоидат мекунад. Яке аз шартҳои рушди сайёҳии тоҷику фаронсавӣ мавҷудияти робитаи ҳавоӣ мебошад. Аз ин рӯ, Фаронса дар ҳамкорӣ бо аэронавигатсияи Тоҷикистон фурудгоҳи Душанберо такмил медиҳад ва илова бар ин, ҳамкорӣ дар соҳаи сайёҳии кӯҳӣ низ инкишоф меёбад.

Вобаста ба рушди ҳамкориҳои иқтисодии Тоҷикистон ва Фаронса метавон таъкид кард, ки соли 2016 дар шаҳри Душанбе аввалин фурушгоҳи гипермаркети «Ашан» дар Осиёи Марказӣ ифтитоҳ ёфт. Роҳбарии лоиҳаи ширкати «Шивер Тоҷикистон», ки як бахши ширкати фаронсавии «Schiever International» мебошад, ба уҳда дорад. Ширкати «Шивер Тоҷикистон» моҳи июни соли 2014 аз ҷониби Бонки Аврупоии Таҷдид ва Рушд ва ширкати фаронсавии “Schiever International” таъсис шудааст, ки дар чандин кишвари ҷаҳон беш аз 180 мағоза дорад ва яке аз сармоягузори бузурги фаронсавӣ дар дунё ба ҳисоб меравад [8].

Маврид ба зикр аст, ки моҳи майи соли 2022 дар шаҳри Душанбе мағозаи супермаркет бо тамғаи B1 кушода шуд, ки ин аввалин сармоягузори ширкати «Шивер» дар иқтисоди Тоҷикистон мебошад. [12].

Дар маҷмӯъ, таърихи навини робитаҳои гуногунҷабҳаи Тоҷикистону Фаронса собитгари торафт муқаммалу мустаҳкам гардидани муносибатҳои мутақобилан судманди онҳо буда, дурнамои ҳамкориҳои ду кишвари ба ҳам дӯст бо назардошти нақшаву ниятҳои дарозмуддати роҳбарияти олии онҳо умедбахш ва дорои тамоюли шарикӣ стратегӣ маънидод мегардад.

Дар хусуси ҳамкориҳои минбаъдаи иқтисодии Тоҷикистон ва Фаронса метавон ишора кард, ки ин ҳамкориҳо вусъатёбанда буда, фарогири манфиатҳои ҳар ду ҷонибанд. Зарурати ҳамоии ташаббусҳои роҳбарони кишварҳо самтҳои зеринро метавонад тақвият диҳад:

– муносибатҳои дуҷониба дар самтҳои энергетика, туризм, нақлиёт, телекоммуникатсия, илм, маориф, барқарорсозии робитаи мустақими ҳавоӣ

миёни Душанбе ва Париж, саноати сабук ва дигар самтҳои афзалиятноки соҳаи иқтисодиёт;

– ба роҳ мондани ҳамкориҳои муштарак дар намуди комиссияи байниҳукуматӣ доир ба масоили ҳамкорӣ дар самтҳои тиҷоратӣ-иқтисодӣ ва илмӣ-техникӣ;

– барпо намудани бизнес-форум, мизҳои гирд ва намоишҳо, ки бештар фарогири соҳаҳои иқтисодӣ, хоҷагии деҳот ва сайёҳӣ бошанд;

– мустаҳкам намудани ҳамкориҳои судманди тиҷоратии байни ду кишвар, ҷалби сармоя ва дарёфти шарикони нав, муҳокимаи масъалаҳои мавҷуда барои тақвият дар соҳаҳои афзалиятнок;

– афзори таъсисёфтаи машваратҳои сиёсӣ миёни Тоҷикистон ва Фаронса имкон медиҳад, ки муколамаи доимӣ оид ба маҷмуи масъалаҳои мубрами ҳамкориҳои ду кишвар роҳандозӣ шавад, инчунин, мавқеи тарафҳо дар ҷаҳонро ба ҳамаҷонибаи ҳамкориҳояшон дар ҳошияи созмонҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ ҳамоҳанг гардонидани шавад;

– машваратҳои сиёсӣ платформаи мувофиқ ва муассири ҳал кардани душвориҳои мавҷуда, василаи муайянкунии самтҳои авлавиятнок ва истифодаи минбаъдаи иқтисодии истифоданошудаи ҳамкориҳои ҳар ду ҷониб, аз ҷумла дар самти ҳамкориҳои иқтисодӣ, ба ҳисоб меравад;

– гурӯҳҳои дӯстии байнипарлумонӣ ба ташаккули робитаҳои судманд миёни вакилони ҷонибҳо, инчунин миёни иштирокдорони ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии ҷамъиятҳои ду давлат мусоидат мекунанд;

– дар доираи ҳамкориҳои муштарак дучонибаи судманд дар баҳши тақмили таҳасусӣ доир ба коркардҳо, таҳқиқот ва таҳлилҳои илмӣ гузаронидани курсҳои омӯзишӣ, семинарҳо дар самтҳои гуногун барои кормандони илмии Тоҷикистон ва Фаронса ташкил карда шавад;

– ҳамкориҳои судманд бо Фаронса ба рушди иқтисодии кишвар ва ҳалли масъалаҳои стратегӣ баромадан аз бунбасти коммуникатсионӣ, дарёфти истиқлоли энергетикӣ, таъмини амнияти озуқаворӣ ва саноатикунони кишвар мусоидат хоҳад намуд;

– самтҳои ҳамкорӣ ва захираҳои истифоданашуда дар соҳаи тандурустӣ (аз ҷумла дорусозӣ), маориф, илм, ҷорӣ намудани технологияҳои пешрафта, туризм, сохтмони иншоот, таъмини амнияти сарҳадот, мубориза бо терроризм, экстремизм ва ғайра хеле зиёд аст, ки тарафҳо метавонанд роҳҳои густариши ин ҳамкориҳоро ҷустуҷӯ намуда, ба манфитати ҳамдигар истифода намојанд.

Ҳамин тариқ, дар шароити кунунии муносибатҳои байналмилалӣ, ҳамкориҳои иқтисодӣ миёни Тоҷикистон ва Фаронса ба роҳ монда

шудааст. Тоҷикистон дар доираи самти аврупоии сиёсати хориҷии худ, тақвияти ҳамкориҳоро бо кишварҳои узви Иттиҳоди Аврупо, аз ҷумла Фаронса тақвият мебахшад. Илова бар ин, масъалаи муҳим дар низоми нави равобити байналмилалӣ масъалаи модернизатсия дар иқтисодиёти миллӣ нақши муҳим дорад. Аз ин рӯ, ҷалби сармояи кишварҳои аврупоӣ, аз ҷумла Фаронса метавонанд ба рушди иқтисодиёти Тоҷикистон мусоидат намоянд. Дигар ин ки тақвияти ҳамкориҳои иқтисодӣ барои амалигардонии “Стратегияи миллии рушд барои то соли 2030” дар кишвари мо ба манфиат хоҳад буд. Бо ин дарназардошт рушди ҳамкориҳо дар самти тиҷорат ва иқтисод дар солҳои оянда дар доираи муносибатҳои Тоҷикистону Фаронса муҳим арзёбӣ мегардад.

АДАБИЁТ

1. Дипломатия Таджикистана: вчера и сегодня // Душанбе: Ирфон. – 2009. -277 с. -С.178.
2. Un regard sur les 30 ans de relations diplomatiques entre le Tadjikistan et la France...<https://www.mfa.tj> > view.
3. Relations de la République du Tadjikistan avec la République française [Электронный ресурс]//Официальный сайт Посольства Таджикистана во Франции. 2021.URL: <https://mfa.tj/.../relations-bilatérales/relations-bilatérales>.
4. Отношения Таджикистана с Францией (справка) [Электронный ресурс]//Официальный сайт МИД Республики Таджикистан. URL: <https://mfa.tj/.../177/otnosheniya-tadzhikistana-s-frantsiei>.
5. Шарипов, Ф.А. (Шарифзода, Ф.А.). Политико-дипломатические отношения Республики Таджикистан и Французской Республики в годы независимости. /
6. Laruellet Marlène, Peyrouse Sébastien, Asie centrale, la dérive autoritaire, Notes de la FRS. - Paris: Fondation pour la Recherche Stratégique, 2006. -15 p.
7. Poujol, C. L’Asie centrale, bilan: quinze années de discours et de pratiques sur l’intégration dans un espace désintégré, Revue Internationale et Stratégique / C. Poujol // Diogenes. –2006. –V.4. -№64. -P.69-78.
8. Франция и Таджикистан развивают бизнес-сотрудничество. <https://pressa.tj> > frantsiya-i-tadzhikistan-razvivayut-biz.
9. Ежегодник «European Foreign Policy Bulletin» / URL: <http://www.warc.iue.it/BASIS/efpb/all/rec/SFr>.
10. Казахстан-Франция: [Электронный ресурс] / Официальный сайт Министерства иностранных дел Республики Казахстан / URL: mfa.gov.kz/ru/paris/content-view/dvustoronnii-otnosheniya.

11. Политика Франции в Центральной Азии [Электронный ресурс] / Официальный сайт Министерства иностранных дел Французской Республики / URL: <http://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/central-asia/france-and-central-asia/article/french-policy-in-central-asia>.

12. Текущий архив Посольства Французской Республики в Республике Таджикистан. Годовые отчёты за 2002-2016 гг.

13. Текущий архив Министерства иностранных дел Республики Таджикистан // Управление информации процесса, анализа и внешнеполитического планирования. Папка Европа. Отчёты за 2004- 2007 гг. -Л. 8.

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ РЕСПУБЛИКОЙ ТАДЖИКИСТАН И ФРАНЦУЗСКОЙ РЕСПУБЛИКОЙ

АШУРОВ АРДАМЕХР МУРОДКУЛОВИЧ,

к.и.н., ведущий научный сотрудник Института изучения проблем стран
Азии и Европы Национальной Академии наук Таджикистана
734025. Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рудаки 33;
тел: +(992) 917-34-02-94; e-mail: ardamehr.ashurov@mail.ru

Статья посвящена изучению и исследованию экономического сотрудничества между Таджикистаном и Францией. Взаимовыгодные отношения между Таджикистаном и Францией за годы государственной независимости свидетельствуют о том, что всестороннее развитие и расширение взаимного сотрудничества до современного этапа основывается на дружбе, надёжном партнёрстве, взаимной поддержке и уважении национальных интересов друг друга. Отмечается, что в настоящее время в Таджикистане действуют 25 малых и крупных французских компаний в сферах авиации, энергетики (включая гидроэнергетику), сельского хозяйства, электротехники, распределительной торговли, строительства инфраструктуры, инжиниринга и консалтинга. Реконструкция ГЭС «Норак» компанией «Alstom» (2013 г.), строительство и ввод в эксплуатацию нового современного терминала (2014 г.) и новой современной диспетчерской вышки (2019 г.) в международном аэропорту г. Душанбе и открытие гипермаркета «Ашан» в Душанбе (2016 г.) является одним из ярких примеров торгово-экономического сотрудничества и инвестиций между Таджикистаном и Францией.

Ключевые слова: Таджикистан, Франция, дипломатия, экономика, сотрудничество, инвестиции, интерес.

PRIORITY AREAS OF ECONOMIC COOPERATION BETWEEN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN AND THE FRENCH REPUBLIC

ASHUROV ARDAMEHR MURODKULOVICH,

Candidate of Historical Science, Leading Researcher of the Institute for
the Study of Asian and European Countries of the National
Academy of Sciences of Tajikistan

734025, Tajikistan, Dushanbe, Rudaki ave 33;

tel: +(992) 917-34-02-94; e-mail: ardamehr.ashurov@mail.ru

The article is devoted to the study and research of economic cooperation between Tajikistan and France. Mutually beneficial relations between Tajikistan and France over the years of state independence indicate that the comprehensive development and expansion of mutual cooperation to the present stage is based on friendship, reliable partnership, mutual support and respect for each other's national interests. It is noted that currently 25 small and large French companies operate in Tajikistan in the fields of aviation, energy (including hydropower), agriculture, electrical engineering, distribution trade, infrastructure construction, engineering and consulting. Reconstruction of the Norak HPS by Alstom (2013), construction and commissioning of a new modern terminal (2014) and a new modern control tower (2019) at Dushanbe International Airport and the opening of the Auchan hypermarket in Dushanbe (2016) is one of the brightest examples of trade and economic cooperation and investment between Tajikistan and France.

Key words: *Tajikistan, France, diplomacy, economy, cooperation, investments, interest.*

УДК: 551.504. 654

ТАҲЛИЛУ АРӢБИИ БАЪЗЕ АЗ ТАҲДИДУ ХАТАРҲОИ ЭӢТИМОЛӢ ДАР ТАЪМИНИ АМНИЯТИ ИҚТИСОДИ МИЛЛӢ

ОДИНАЕВ АМИН ИБРОҲИМОВИЧ,

сардори Раёсати таҳлилӣ масъалаҳои соҳибкорӣ ва рушди баҳши хусусии
Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
734025, Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 89;
тел. (+992) 988-55-26-90; e-mail: o-amin@mail.ru

Дар мақола баъзе аз таҳдиду хатарҳои эҳтимолӣ ва таъсири манфии онҳо ба рушди иқтисоди миллӣ таҳлилу арзёбӣ ва муайян гардидааст. Муаллиф вобаста ба ҳалли масоили ҷойдошта ва қоҳиш додани таъсири манфии таҳдиду хатарҳои эҳтимолӣ ва дигар омилҳои берунӣ дар ин самт бо далелҳои илман асоснокшуда якҷанд тақлифу пешниҳод намудааст, ки татбиқи онҳо ба муътадил нигоҳ доштани нишондиҳандаҳои макроиқтисодӣ дар соли 2023 заминаи устувор хоҳад гузошт.

Калидвожаҳо: таҳдиду хатар, амнияти иқтисодӣ, таҳримҳои молиявӣ иқтисодӣ, тағйирёбии иқлим, соҳибкорӣ ва сармоягузорӣ.

Бояд тазакурр дод, ки ҳоло дар ҷаҳон амалан кишваре мавҷуд нест ва вучуд дошта ҳам наметавонад, ки дар алоҳидагӣ талаботи аҳолии худро аз лиҳози ҳар гуна молу маҳсулот қор ва хизматрасониҳо пурра таъмин наояд. Аз ин нуқтаи назар ҳулоса баровардан мумкин аст, ки кишварҳо, ҳатто мамлакатҳои абарқудрат низ аз бисёр ҷиҳат аз ҳамдигар вобаста мебошанд.

Бинобар ин, пеш омадани ҳар гуна бӯҳронҳо, аз ҷумла иқтисодиву сиёсӣ, иҷтимоӣ ва молиявӣ болои як кишвар, мамлакати дигарро дар қанор нахоҳад гузошт. Илова бар ин, ҳоло бар асари муҳолифату низоъҳои сиёсӣ низомӣ ва таҳримҳои иқтисодиву молиявӣ, ки аз талошу кӯшишҳои аз нав тақсим кардани ҷаҳон сарчашма мегиранд, вазъи сайёра ба андозаи бисолика мураккаб гардидааст. Инчунин, идома пайдо кардани пандемияи कोरोनाвирус, тағйирёбии иқлим, ки қамобӣ, хушксолӣ, офатҳои табиӣ, қамчини маводи ғизоӣ, болоравии нархи ҳама гуна молу маҳсулот, қор ва хизматрасониҳоро дар пай дорад, аз ҷумлаи омили дигари нигаронкунанда ба ҳисоб меравад.

Ба андешаи мо, ҷунин вазъи баамаломада, бешубҳа, баёнғари мавҷуд будани таҳдиду хатарҳои эҳтимолӣ ба рушди иқтисодию иҷтимоии

кишварамон низ мебошад. Ин нуктаро боз ба он метавон асоснок намуд, ки роҳбари Хазианаи Байналмилалӣ Асър (ХБА) Кристалина Георгиева дар яке аз гузоришҳои худ изҳор намуд, ки дар соли 2023 сеяки иқтисоди ҷаҳон ба таназзул дучор хоҳад шуд.

Тибқи пешгӯйҳои ниҳоди мазкур интизор меравад, ки соли оянда сурати рушди иқтисодиёти ҷаҳон ба ҳисоби миёна 6,5 дарсад ташкил диҳад. Илова бар ин, интизор меравад, ки бо вучуди коҳиши рушди иқтисодӣ мизони таваррум ба таври қобили мулоҳиза коҳиш хоҳад ёфт [1].

Аз ин нуктаи назар, бисёре аз коршиносон ва таҳлилгарони масоили иқтисодӣ чунин мешуморанд, ки соли 2023 вазъи иқтисодии ҷаҳон дар муқоиса бо соли гузашта мураккабтар шуда, мушкilot ва ҷолишҳо бештар аз бартариҳо хоҳанд буд. Ба ақидаи онҳо, аксари омилҳо, ки ба вазъи ҷаҳонӣ дар соли 2022 таъсири манфӣ расониданд, дар соли 2023 ҳам таъсири худро нигоҳ медоранд, аз ҷумла:

— Идома ёфтани бӯҳрони Ҷумҳурии Украина ва ҷорӣ гардидани бастаи васеи таҳримҳои аҳамияти иҷтимоиву иқтисодӣ ва сиёсидоштаи кишварҳои Ғарб бар зидди Федератсияи Русия. Таъсири вазъи бамаломата аз пештара дида зиётар ба рушди соҳаҳои ҳаёти ҷомеаи аксар кишварҳои ҷаҳон, аз ҷумла тавассути кандашавии занҷираҳои мавҷудаи таъминоти молу маҳсулот, кор ва хизматрасониҳо, болоравии бесобиқаи нархи молу маҳсулоти ғизоӣ ва камчинии он, инчунин, афзоиши арзиши воситаҳои истеҳсолот, афзоиши таваррум ва коҳиши ҳаҷми истеҳсоли маҳсулот ва ғайра таъсири манфӣ хоҳад расонид;

— Пешгӯйӣ мешавад, ки рақобати геостратегӣ байни кишварҳои абарқудрат, бахусус аз нигоҳи иқтисодию тиҷоратӣ ва технологӣ, дар соли 2023 шадид боқӣ хоҳад монд. Бо вучуди он, ки ба гуфтаи таҳлилгарон, ин рақобат то ҳол зери назорат аст ва ба бӯҳрон табдил шуданаш гумон аст, вале минбаъд бо шиддат гирифтани вазъи мавҷуда он метавонад ба бӯҳрон табдил ёбад ва ба ҷараёни сармоягузорӣ, тиҷорати ҷаҳонӣ ва ҳатто ба сохтори муносибатҳои байналмилалӣ таъсири манфӣ расонад;

— Омили дигари назаррас хатари эҳёи пандемияи коронавируси “Ковид–19” буда метавонад. Ҳарчанд, ки бо вучуди ноил шудан ба фарогирии баланди эмгузаронӣ дар ҷаҳон ва барқарорсозии системаи тандурустии кишварҳо, имкони дучор шудан ба мавҷҳои нави эпидемия, эҳтимол агар онҳо ба вуқӯ оянд, мисли пештара ташвишовар ҳисобида нашавад ҳам, вале раванди сироятёбӣ ва ҷорӣ намудани маҳдудиятҳо ҳоло ҳам дар баъзе аз кишварҳо дида мешаванд.

— Тибқи пешгӯйӣҳо, дар соли 2023 вазъи ҷаҳонии тағйирёбии иқлим, бахусус шароити шадиди обу ҳаво, аз қабili обҳезӣ, хушксолӣ, мавҷҳои

гарми боду ҳаво ва ғайра, ба таври ногаҳонӣ ба вукуъ мепайванданд, ки онҳо метавонанд ба ҳаёти иҷтимоию иқтисодӣ ва молиявии кишварҳо таъсири манфӣ расонад;

— Тибқи маълумоти Созмони озуқа ва кишоварзии СММ соли оянда эҳтимоли норасоии шадиди ғизо дар ҷаҳон ҷой дорад [2]. Ба андешаи ин созмон, соли гузашта агар бо сабаби ба таври бесобиқа болоравии нархи маҳсулоти кишоварзӣ имкони харидорӣ ва захира кардани он ҳамчун монеа шуда бошад, пас соли 2023 мушкилӣ на танҳо дар болоравии нарх, балки дар норасоии ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти озуқаворӣ арзёбӣ карда мешавад. Баъзе аз омилҳои асосии эҳтимоли вазъи бамаломата дар қоҳиши ҳаҷми содироти нуриҳои минералӣ аз Федератсияи Русия ва боло рафтани нархи ин навъи маҳсулот ба далели авзои муташанниҷ дар атрофи Украина, инчунин, тағйирёбии иқлим, аз ҷумла обҳезӣ ва хушксолӣ маънидод карда мешавад;

— Тибқи арзёбии қоршиносони масоили иқтисодӣ интизор меравад, ки дар соли 2023 бо сабаби шиддат гирифтани низоъҳои сиёсӣ низомӣ ва таҳримҳои иқтисодӣ молиявӣ, инчунин, ҳаводиси пиромуни Украина вазъи таъмини ғизо дар ҷаҳон бадтар шавад. Ба андешаи онҳо соли оянда бӯҳрони Украина метавонад ба камбудӣ ашӯи хом ва болоравии нархи он оварда расонад, ки ба афзоиши шумори камғизоӣ беш аз 13 миллион нафар таъсир мерасонад. Бояд зикр намуд, ки дар натиҷаи ҷанг дар Украина вазъияти таъмини амнияти озуқаворӣ боз ҳам мушкилтар шуд. Ин боиси афзоиши минбаъдаи нархи маводи ғизоӣ ва нуриҳо гардид, ки ба воридкунандагон зарар расонид ва як қатор кишварҳоро водор кард, ки маҳдудиятҳои содиротиро ҷорӣ кунанд. Дар натиҷа, шумораи одамон, ки ба ҳаёт ва воситаҳои рӯзгори онҳо бевосита ноамнии озуқа таҳдид мекунад, ба 345 миллион нафар расид. Илова бар ин, ҳоло дар саросари ҷаҳон беш аз 828 миллион нафар ҳар шаб гурусна хоб мекунанд [3];

— Тибқи арзёбиҳо танҳо то охири соли 2022 тақрибан як миллион нафар дар ҳатари гуруснагӣ қарор дошта, ки ин назар ба соли 2021 тақрибан ду маротиба зиёдтар аст. Дар ин давра, дар саросари ҷаҳон 222 миллион нафар одамон ба қайд гирифта шудаанд, ки ба таври ҷиддӣ ба норасоии маводи озуқаворӣ ғизоӣ дучор омада, тақрибан аз панҷ як нафари онҳо ҳамарӯза барои дарёфти ғизоӣ кофӣ барои зинда мондан мубориза мекунанд. Интизор меравад, ки вазъ дар соли ҷорӣ боз ҳам ҳассостар шавад.

— Шиддат гирифтани норасоӣ ва боло рафтани арзиши нуриҳои минералӣ. Ба андешаи қоршиносон афзоиши кунунии ҷаҳонии нархи нуриҳо дар ҳафтод соли охир бесобиқа аст. Болоравӣ ва камчинии

бесобиқаи нархи ҳамаи навъҳои нуриҳои менералӣ аслан аз соли 2022 то ба ҳол, ки асосан аз сабаби ҳалалдор шудани занҷирҳои байналмилалӣ таъминотро дар пай дорад, ба вучуд омад. Интизор меравад, ки ин вазъ дар соли 2023 низ боқӣ хоҳад монд, ки бешубҳа, он ба истехсоли маҳсулоти кишоварзӣ ва раванди таъмини амнияти озуқаворӣ таҳдид хоҳад кард;

— Эҳтимоли шиддат гирифтани сатҳи бекорӣ дар пасманзари ба таври назаррас коҳиш ба охир расидани ҳаҷми захираҳои иқтисодиёти Федератсияи Русия ва дар натиҷаи он афзоиш ёфтани шумораи бозгашти муҳоҷирони корӣ ба ватан. Ба андешаи коршиносони масоили иқтисодии сатҳи байналмилалӣ, чунин вазъ ба кишварҳое, ки ба Русия ба таври оммавӣ муҳоҷирони корӣ мефиристанд, эҳтимол ба саҳттарин ҳолиш рӯбарӯ шаванд [4];

— Касри буҷет. Ҳарчанд, ки аз соли 2021 то ба ҳол даромади буҷети давлатӣ нисбат ба хароҷоти зиёд иҷро гардид, дар пасманзари бесуботии иқтисодии ҷаҳонӣ эҳтимоли ба вучуд омадани касри буҷет ҷой дошта, пӯшонидани он бо сабаби вазъи баамаломата метавонад торафт мушқилтар шавад;

Ба андешаи коршиносони сатҳи байналмилалӣ вазъи пешгӯйинашавандаи сиёсату иқтисодии ҷаҳон дар соли 2023 бештар ба кишварҳое зарба хоҳад зад, ки касри бузурги буҷет доранд;

— Эҳтимол дар сурати бадтар шудани вазъи иқтисодии Русия, ки таҳти таҳримоти иқтисодии кишварҳои ғарбӣ қарор дорад, ҳаҷми интиқоли пул аз ҷониби муҳоҷирон ба кишварамон коҳиш ёбад. Илова бар ин, эҳтимол даромади ташкилоту муассисаҳои қарзӣ коҳиш меёбад, инчунин, дар сурати бозгашти муҳоҷирон ба кишвар эҳтиёҷ ба кумақҳои иҷтимоии давлат ба аҳоли афзоиш ёбад;

— Ҳоло дар пайи вазъи баамаломата таъсири зарбаи таъмини озуқаворӣ қариб дар ҳамаи кишварҳои ҷаҳон эҳсос мешавад. Дар ин самт аз ҳама бештар 48 кишваре, ки аз воридоти молу маҳсулоти озуқаворӣ онҳо аз Украина ва Русия вобастаанд, осеби зиёд дидаанд. Дар баробари талафоти инсонӣ, хароҷоти молиявӣ низ эҳтимол меафзояд;

— Тибқи арзёбиҳои Хазионаи Байналмилалӣ АСЪОР (ХБА), чунин вазъ эҳтимол ҳаҷми сарбории тавозуни пардохтҳоро дар соли 2023 то 9 миллиард доллар метавонад афзоиш диҳад, ки ин аз як тараф, боиси тамом шудани захираҳои байналмилалӣ кишварҳо гардад, аз ҷониби дигар, қобилияти пардохти маблағи воридоти озуқа ва нуриҳои минералиро суст хоҳад кард. Ҳарчанд дар бисёре аз кишварҳо нархи маводи ғизоӣ аз қуллаҳои охир каме поин рафта бошад ҳам, вале идомаи нархи баланди ғизо ва неруи барқ, ки таъсиргуздор ба сатҳи зиндагии мардум, камбизоатӣ

ва дар натиҷа эҳтимоли ноустувории вазъи сиёсиро дорад, бухронро метавонад шадидтар кунад. Тибқи арзёбиҳо барои ҳаллу фасли ин масъалала дар соли ҷорӣ танҳо барои кишварҳои дорои хатари баланд 7 миллиард доллар лозим меояд [5];

– Эҳтимоли маҳдуд гардидани дастрасӣ ба захираҳои қарзиро молиявӣ на танҳо ба соҳибкорон, балки барои ташкилоту муассисаҳои қарзӣ дар пазманзари пеш гирифтани сиёсати қатъии пулию қарзӣ ва шиддат гирифтани таназзули ҷаҳонӣ. Дар ин раванд эҳтимол бонкҳои қарздиҳандаи бузург бо мақсади ҷилавгирӣ аз таваррум меъёри фоизро баланд бардоранд, ки ин ба якбора боло рафтани фоизҳои қарзҳои дарозмуддат ва баланд шудани хароҷоти қарз бурда мерасонад. Илова бар ин, афзоиши тулонии таваррум метавонад бонкҳои марказиро ба идомаи ин сиёсати ҳашмгин ташвиқ кунад, ки ин вазъ дар ниҳоят ба паст гардидани қобилияти пардохтпазирӣ ё харидории мардум оварда мерасонад. Дар бозорҳои кишварҳои рӯ ба тараққӣ меъёри фоизи баландтар метавонад боиси беқурбшавии якбораи асъор ва хатари баланд шудани қарзи давлатӣ гардад, тавре ки дар Шри–Ланка дар моҳи апрели соли 2022 рух дода буд;

– Таҳлилгарони Бонки рушди Авруосиё афзоиши ММД–и Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар соли 2023 пас аз 7,5 дарсади соли 2023 ба андозаи 6,5 дарсад пешгӯӣ мекунанд, ки ин рақам миёни кишварҳои дигари Осиёи Марказӣ баландтарин нишондиҳанда хоҳад буд. Нишондиҳандаи мазкур, барои Ҷумҳурии Арманистон ва Қазоқистон–4,2%, Қирғизистон–3,5%, Беларус – 0,3% ва коҳиши иқтисоди Федератсия Русия дар сатҳи ду дарсад пешбинӣ шудааст[6]. Коршисони ин ниҳоди молиявӣ, яке аз сабабҳои асосии баландтарин будани рушди иқтисодиёти кишваро дар соли ҷорӣ дар муқоиса ба дигар кишварҳои номбаргардида дар тадбиқи васеи раванди саноатикунонии босуръат, аз ҷумла дар заминаи коркарди ашёи хоми ватанӣ то ҳадди ниҳой, арзёбӣ менамоянд. Аммо гуфтаҳои боло маънои онро надорад, ки дар соли 2023 иқтисодиёти кишвари мо аз таъсири омилҳои бурунӣ ва дигар таҳдиду хатарҳои эҳтимолӣ бе таъсир хоҳад монд.

Мавриди зикри хос аст, ки дар баробари дигар кишварҳои Федератсия Русия ва Ҷумҳурии Қазоқистон барои Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷумлаи шарикони асосии тиҷоратию иқтисодӣ ба ҳисоб рафта, пеш омадани ҳар гуна бухронҳо ё таъсири манфии омилҳои берунӣ ба иқтисоди ин мамлакатҳо кишвари моро низ дар канор нахоҳад гузошт.

Тибқи арзёбӣ ва пешгӯйҳои Бонки Русия (Банк России) иқтисоди ин кишвар дар соли ҷорӣ дар сатҳи 1–4 дарсад коҳиш хоҳад ёфт. Ин рақам дар соли 2022-юм 3,5 дарсадро ташкил намуда буд. Илова бар ин, мувофиқи

пешгӯйҳои Вазорати рушди иқтисоди Федератсияи Русия маҷмуи маҳсулоти дохилии ин кишвар дар соли 2023-юм 0,8 дарсад коҳиш хоҳад ёфт. Дар чунин вазъ Русия метавонад ҷиҳати ҳифзи амнияти иқтисодии худ ҳар гуна маҳдудиятҳо, аз ҷумла воридоту содироти ин ё он навъи молу маҳсулотро ҷорӣ намояд.

Аз ин нуктаи назар, ҳулоса намудан мумкин аст, ки эҳтимоли таъсири ҳавфу хатарҳои эҳтимоли ба рушди иқтисоди кишвари мо низ дар заминаи рақаму оморҳои овардашуда то андозае ҷой дорад.

Бинобар ин, ҷиҳати муътадил нигоҳ доштани нишондиҳандаҳои макроиқтисодӣ ва коҳиш додани таъсири манфии ҳар гуна ҳавфу хатарҳои эҳтимоли ба рушди иқтисодиёти кишвар дар баробари дигар масъалаҳо амалӣ намудани тадбирҳои зеринро ба мақсад мувофиқ мешуморем:

–Боз ҳам тақвият бахшидани ҳамкориҳои иқтисодию тиҷоратӣ, аз ҷумла бо Федератсияи Русия. Ҳоло бо далели коҳиш ёфтани муносибатҳои иқтисодию тиҷоратӣ миёни Русия ва кишварҳои Ғарб дар пасманзари таҳримҳои ҷоригардида барои кишварҳое, ки ба сиёсати таҳримҳо ҳамроҳ нашудаанд, имконияти хубест барои тақвияти ҳамкориҳо дар ин самт. Кишвари мо акнун метавонад аз вазъи феълӣ васеъ истифода карда, ҳаҷми содироти молу маҳсулотро ба Русия афзоиш диҳад. Илова бар ин, молу маҳсулоте, ки қаблан Федератсияи Русия ба кишварҳои ғарбӣ ба фурӯш мегузошт, акнун бо дарёфти роҳу усулҳо нав мо метавон онҳоро бо маблағи камтар харидорӣ намоем;

– Ҳамзамон, ба диверсификатсияи равобити тиҷоратиро иқтисодӣ бояд боз ҳам авлабият дода шавад. Бо ибораи дигар гуфтан мумкин аст, ки диверсификатсияи робитаҳои тиҷоратиро иқтисодӣ барои Тоҷикистон бояд авлабияти аввалиндараҷа бошад;

– Вазъи баамаломата, аз ҷумла таъсири муноқишаи Русия ва Украина таҳияи стратегияҳои воқеан амалишаванда, хусусан дар заминаи рушди баҳши хусусӣ ва соҳибкории хурду миёна, аз ҷумла бо дарназардошти истифодаи васеи захираву имкониятҳои дохилро ба миён мегузорад. Зикр кардан бамаврид аст, ки ҳоло мувофиқи омили расмӣ 70 дарсади маҷмуи маҳсулоти дохилӣ, қариб 80 дарсади пардохтҳои андозии буҷети давлатӣ ва 67 дарсади аҳолии аз лиҳози иқтисодӣ ғаёл низ аз ҳисоби баҳши хусусӣ таъмин карда мешаванд. Тибқи арзёбиҳо ҳоло 98,9 дарсади тамоми корхонаҳо, 46,1 дарсади қувваи корӣ, 40,7 дарсади истеҳсоли маҳсулот ва тақрибан сеяки ҳаҷми умумии содирот ё 32,4 дарсадро дар кишварҳои Осиёи Марказӣ ва Ғарбӣ аз ҳисоби соҳибкории хурду миёна ва калон карда мешаванд [7].

– Бо дарназдошти вазъи мавҷудаи ҷаҳони муосир, зарур шуморида мешавад, ки барнома ва стратегияҳои дастгирии давлатии тиҷорати хориҷии соҳибкории хурду миёна ва калонро такмил диҳанд. Дар баробар ин, бояд масъалаҳои рушди бозори дохилии молу маҳсулот низ аз ҷумлаи авлавиятҳо қарор дода шавад;

– Андешидани тадбирҳои зарурӣ ҷиҳати дастгирии ҳарчи бештари соҳибкории хурду миёна ва калоне, ки фаъолияти устувор доранд ба рушд, аз ҷумла дар самти соҳаҳои истеҳсолӣ, нигаронида шудаанд. Ин амал, агар аз як тараф, ба пайдоиши имкониятҳои нави ҳосилнокӣ мусоидат кунад, аз ҷониби дигар сатҳи ҳавасмандӣ ба ташкили фаъолияти соҳибкорӣ ва тиҷоратикунони дастовардҳои илмӣ–инноватсионӣ ва татбиқи онҳо дар истеҳсолот мусоидат хоҳад кард;

– Дастгирии фаврӣ ва кофӣ ба одамони осебпазир аз ноамнии вазъи озуқаворӣ, пеш аз ҳама, тавассути кумакҳои башардӯстона дар доираи Барномаи Созмони Озуқа ва кишоварзии СММ;

– Масъулони зарур аст, ки вобаста ба коҳиши таваррум ва ҳифзи табақаи осебпазиртари аҳоли муборизаи устувор бурда, ҳаллу фасли онро аз ҷумлаи афзалиятҳои фаъолияти худ қарор диҳанд. Дар сурати мавҷуд набудани чунин имконият, ҷорӣ намудани кумакҳои дуҷумдараҷа ва ҷораҳои имтиёзи андозӣ метавонад аз ҷумлаи сабукиҳои муваққатӣ ба ҳисоб равад;

– Зиёд кардани ҳаҷми истеҳсол ва тақсими озуқаворӣ, аз ҷумла бо роҳи таъмини дастрасии кофӣ ба нуриҳои минералӣ ва диверсификатсияи зироатҳо. Дар ин самт ҳамчунин, афзоиши маблағгузориҳои имтиёзнок ба рушди соҳибкории хурду миёна ва таҳкими занҷираҳои арзиш барои мубориза бо зарбаи кунунии нархи ғизо муҳим шуморида мешавад. Ба андешаи мо, масъулони бояд ҳамкориҳои худро, пеш аз ҳама, бо ниҳодҳои бузурги молиявӣ, хусусан Бонки Ҷаҳонӣ ва дигар бонкҳои бисёрҷонибаи рушд, ки дар ҳалли масоили ҷойдошта дар сатҳи ҷаҳонӣ нақши калидӣ мебозанд, устувор созанд;

– Сармоягузорӣ ба кишоварзии тобовар ба иқлим барои баланд бардоштани ҳосили оянда муҳим аст. Ҳодисаҳои шадидтар ва пешгӯйинашавандаи иқлим ноамнӣ аз ғизоро бештар мекунад;

– Баланд бардоштани сатҳи ҳосилнокии барои давраҳои оянда. Дар ин самт сармоягузорӣ ба соҳаи кишоварзии ба иқлим тобовар бисёр муҳим аст, чунки ҳодисаҳои пешгӯйинашавандаи иқлим ноамнии озуқавориро метавонад боз ҳам шиддатар кунанд. Роҳҳои ҳалли масъала бояд ба шароити мушаххаси минтақаҳои кишвар мутобиқ карда шуда, бо таваҷҷуҳ ба тадбирҳои камхарҷ ва самаранок, аз қабili сармоягузорӣ ба навъҳои

нави зироат, бехтар кардани идоракунии об ва паҳн кардани иттилоот равона гардад.

Байналмиллаликунони корхонаҳои хурду миёна ва ҳавасмандгардони инноватсия метавонад ба суръатбахшии эҳёи иқтисод ва ноил шудан ба рушди фарогир ва устувор мусоидат кунад. Мутаассифона, ҳоло ин масъла на танҳо дар кишвари мо, балки дигар кишварҳои Осиёи Марказӣ низ чандон суръати рушд надорад;

– Муваққатан ҷорӣ намудани таҳсили кредитӣ ва пешниҳоди имтиёзҳои иловагӣ барои пардохти ғоизи қарз, махсусан ба субъектҳои соҳибкорие, ки дар соҳаҳои афзалиятнок фаъолият мебаранд;

– Дар заминаи натиҷаҳои сифатнок, баланд бардоштани сатҳи ҳавасмандии намояндагони бахши хусусӣ, соҳибкорон ва сармоягузoron дар самти тадқиқи натиҷаҳои корҳои илмиву техникии аз ҷониби олимони ватанӣ таҳигардида дар истехсолот, инчунин, тиҷоратикунони коркардҳои илмию техникӣ. Зикр кардан бамаврид аст, ки ҳоло тиҷоратикунони натиҷаҳои бадастомадаи илмиву техникӣ дар кишварҳои пешрафта аллакай тарҳрези гардида, дар ин замина на танҳо соҳибкорону сармоягузoron, балки олимону таҳлилгарон низ аз фурӯши маҳсулоти нави дорoi технологияи баланд ғоидаи хуб ба даст меоранд. Ин вазифарo дар кишварҳои аз лиҳози иқтисодӣ пешрафта одатан, корхонаҳои хурди технологӣ иҷро мекунанд. Аммо таҷрибаи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ин самт, яъне тиҷоратикунони технологияҳои дараҷаи баланд, то кунун кофӣ набуда, тақвияти зарурати омӯзиши таҷрибаи байналмилалиро дар ин ҷода тақозo менамояд.

Аз факту рақамҳои овардашуда хулоса баровардан мумкин аст, ки дар соли 2023 ҷаҳон бо мушкилоту ҷолишҳои зиёде мувоҷеҳ хоҳад шуд ва ин вазъ дар қатори дигар мамлакатҳо кишвари моро низ бе таъсир нахоҳад гузошт [8].

Эҳтимоли ба вуҷуд овардани чунин вазъ моро водор месозад, ки нисбат ба ҳар вақти дигар талоши бештар варзем, аз ҷумла дар самти нигоҳ доштани устувории қурби пули миллӣ, баланд бардоштани қобиляти пардохти низоми бонкӣ, дар сатҳи пешбинишуда нигоҳ доштани таваррум, таваҷҷуҳи асосӣ ба рушди босуботи соҳаҳои иқтисоди миллӣ, пешгирӣ кардани таъсири хавфҳои эҳтимоли ба он, истифодаи самараноки иқтидорҳои мавҷуда, ташкили корхонаҳои истехсолӣ, таъсиси ҷойҳои кории нав, баланд бардоштани рақобатнокии маҳсулоти ватанӣ, тақвияти содирот, хусусан дар заминаи дастгирии ҳарчи бештари рушди бахши хусусӣ, соҳибкорӣ ва сармоягузорӣ, инчунин, истифодаи самараноки замин тадбирҳои бештар таваҷҷуҳи бештар зоҳир намоем.

АДАБИЁТ

1. Маълумоти Хазиначи Байналмилалӣ Асҳор;
2. <https://iz.ru/1394912/2022-09-13/v-on-predupredili-o-riske-nekhvatki-prodovolstviia-v-2023-godu>
3. <https://www.imf.org/ru/Blogs/Articles/2022/09/30/global-food-crisis-demands-support-for-people-open-trade-bigger-local-harvests>
4. <https://upl.uz>
5. <https://www.imf.org/ru/Blogs/Articles/2022/09/30/global-food-crisis-demands-support-for-people-open-trade-bigger-local-harvests>
6. Маълумоти, Бонки Аврупои Рушд
7. Маълумоти Бонки Рушди Осиё
8. Фикру андеша ва ҳулосаҳои муааллиф

АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НЕКОТОРЫХ ВОЗМОЖНЫЕ ВЫЗОВЫ И УГРОЗЫ В ОБЕСПЕЧЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

ОДИНАЕВ АМИН ИБРАГИМОВИЧ,

начальник Управления исследовании проблем предпринимательства и
развития частного сектора ЦСИ при Президенте Республики Таджикистан
734025, Таджикистан, г. Душанбе, ул. Рудаки 89;
тел. (+992) 988-55-26-90; e-mail: o-amin@mail.ru

В статье анализируются и оцениваются некоторые возможные вызовы и угрозы развитию национальной экономики. В связи с этим автором внесен ряд предложений по решению существующих проблем и снижению негативного воздействия других внешних факторов, реализация которых заложит прочную основу для стабилизации макроэкономических показателей в 2023 году.

Ключевые слова: вызовы и угрозы, экономическая безопасность, финансовые и экономические санкции, изменение климата, предпринимательство и инвестиции.

ANALYSIS AND ASSESSMENT OF SOME POSSIBLE CHALLENGES AND THREATS IN ENSURING NATIONAL ECONOMIC SECURITY

ODINAEV AMIN IBRAGIMOVICH,

deputy head of Department of entrepreneurship issue research and private sector
development. Center for Strategic research under the

President of Tajikistan

734025, Tajikistan, Dushanbe, Rudaki ave. 89;

tel.(+992) 988-55-26-90; e-mail: o-amin@mail.ru

The article analyzes and evaluates some possible challenges and threats to the development of the national economy. In this regard, the author made a number of proposals to solve existing problems and reduce the negative impact of other external factors, the implementation of which will lay a solid foundation for stabilizing macroeconomic indicators in 2023.

Keywords: *challenges and threats, economic security, financial and economic sanctions, climate change, entrepreneurship and investment.*

УДК: 331.1

ВАЗӢИ ИМРӢЗАИ МАӢСУЛОТИ ХУРОКВОРӢ ВА АМНИЯТИ ОЗУҚАВОРӢ

РУСТАМҶОНИ САӢДУЛЛОИ ҚУЗРАТЗОДА,

муовини сардори Раёсати таҳлили масъалаҳои макроиктисодии Маркази
тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон,
734024, Тоҷикистон ш.Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 89;
Тел.: +901-31-38-68; e-mail: caidullozoda1992@mail.ru

*Мақолаи мазкур ба омӯзиши амнияти озуқаворӣи кишвар, аз он ҷумла
молу маҳсулоте, ки аз соҳаи кишоварзӣ вобастагии калон дошта
метавонад равона гардидааст. Ба ҳамагон маълум аст, соҳаи кишоварзӣ
ин соҳае мебошад, ки бо андозаи зарури фаъолияти дигар соҳаҳо аз он
вобастагӣ дошта метавонад. Дар шароити кунунӣ ҷаҳон имконияти
хатарҳои эҳтимолие, ки ба амнияти озуқаворӣи кишвар таъсир расон
мегарданд омӯхта шудааст. Аз ин лиҳоз, барои бо ҳам самаранок
фаъолият намудани ин соҳаи мазкур ва таъмини амнияти озуқаворӣи
кишвар ва рушди иқтисодиёт меболад чораандешиҳо карда шаванд.*

Калидвожаҳо: амнияти озуқаворӣ, амнияти иқтисодӣ, соҳаи
кишоварзӣ, маҳсулоти озуқаворӣ, воҳиди хӯрока, дараҷаи нархҳо, арзиши
аслӣ, воридотивазкунанда.

Бештари коршиносони ҷаҳон бар он ақидаанд, ки дар соли 2023
эҳтимолияти баланд гардидани нархи маҳсулоти хӯрокворӣи асосӣ аз қабилӣ
ғалладонагиро, равшан, шакар, гӯшт ва маҳсулоти ширӣ аз эҳтимол холӣ нест. Ин
маҳсулоте мебошанд, ки дар истеъмолоти ҳаррӯзаӣ аҳолиъ васеъ истифода
гардида, барои истеҳсоли неруи бадан ва калориянокии он нақши муҳим
мебозад. Ин маҳсулотро метавон дар ҳолати кунунӣ истеъмол намуда ё ин ки ба
таври коркарди иловагӣ дар саноати хӯрокворӣ молу маҳсулоти нав омода
намуд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истеҳсоли маҳсулоти номбурда (ба ғайр аз
шакар)³ мавҷуд мебошад, аммо бештари ин маҳсулот ба тариқи воридот аз
кишварҳои ҳамсоя ва дигар давлатҳо ворид менамоям. Истеҳсоли ғалладона ҳар
соле дар кишвар зиёда аз 1586,3 ҳазор тонна истеҳсол менамоям, ки ин аҳолии
кишварро пурра таъмин карда наметавонад. Истеҳсоли гӯшт бошад, ба 167

³ Лекин дигар нави маҳсулот аз ширинии мевачот ва ворид гардидани маҳсулоти нимтайёр ва
омода намудани маҳсулот ба таври пурра ба монанди ширинию мураббоҳои гуногун аз
меваҷот ва истеҳсоли маҳсулоти қаноддӣ ба таври пурра дар кишвар мавҷуд мебошад.

хазор тонна истеҳсол менамояд, ки зиёда аз 60 дарсади талаботро таъмин менамояд. Маҳсулотӣ ширӣ бошад, дар ҷумҳури мавҷуд буда, ба таври кофӣ талаботро қонеъкунанда мебошад, аммо арзиши он низ нисбат ба соли 2020 баланд гардидааст.

Бояд тазакур дод, ки танҳо дар соли 2021 бо арзиши 47 млн доллари ИМА чорво ва маҳсулоти чорво ворид гардидааст. Маҳсулоти рағған ва дигар навъҳои гуногуни он бо арзиши 165 млн доллари ИМА воридот намудаем. Маҳсулоти тайёр барои истеъмолот ба монанди қаннодӣ ва дигар маҳсулоти омодагаштаи дар шакли тайёр (шокалад, конфетию қанд, ҳасиб, панир, маҳсулоти аз шир омодагашта ва ғайра) бо арзиши 390 млн доллари ИМА харида шудааст[2. С. 90-100].

Ба ҳамин монанд аз моҳи январ ва сентябри соли 2022 арзиши 197 млн доллари ИМА гандум аз Ҷумҳурии Қазоқистон вориди кишвар намудем. Ин воридот нисбати соли 2021-ум 15 дарсад камтар мебошад, ки дар охири соли 2022 дараҷаи нархи гандум дар Қазоқистон низ зиёда аз 30 дарсад афзуд. Бояд қайд кард, ки мувофиқи таҳлилҳои Ташкилоти Умумиҷаҳонии Ғизо дар соли 2022 нисбат ба соли 2021 нархи маҳсулоти ғаладонагӣ 17,9 % ва гандум бошад, 15,6 % зиёд гардидааст [5].

Бо вучуди чунин нишондодҳо, ҳоло ҳам хатари амнияти иқтисодӣ вучуд дошта метавонад, чунки аз як ҷиҳат кам гаштани истеҳсоли баъзе аз маҳсулоти номбаргардида аз ҷониби дигар бошад, ин болоравии нархҳои маҳсулоти мазкур хатарзо мебошанд. Мувофиқи таҳлилҳои Ташкилоти Умумиҷаҳонии Ғизо индекси нархҳо дар давоми ҳашсол чунин аст:

Ҷадвали 1. Индекси нархҳои маҳсулоти озуқаворӣ мувофиқи маълумоти Ташкилоти Умумиҷаҳонии Ғизо (ҶАО)

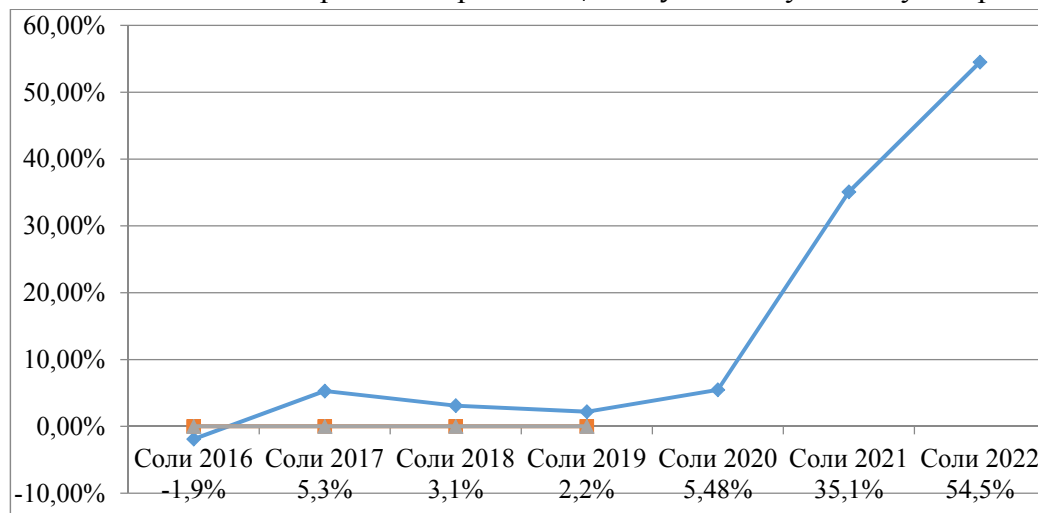
Солҳо	Индекси нархҳо дар маҳсулоти озуқаворӣ	Ҷўшт	Шир ва маҳсулоти ширӣ	Ғалладонагӣҳо	Равғани рустанӣ	Шакар
2015	93	96,7	87,1	95,9	89,9	83,2
2016	91,9	90,0	82,6	88,3	99,4	111,6
2017	98,0	97,7	108,0	91,0	101,9	99,1
2018	95,9	94,9	107,3	100,8	87,8	87,4
2019	95,1	100	102,8	96,6	83,2	78,6
2020	98,1	95,5	101,8	103,1	99,4	79,5
2021	125,7	107,7	119,1	131,2	164,9	109,3
2022	143,7	118,9	142,5	154,7	187,8	114,5

Сарчашма: Таҳияи муаллиф дар асоси маълумот аз сомонаи интернетии <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/ru/>.

Дар ҷадвали зер маълум мегардад, ки дар давоми ҳашт сол индекси нархҳо баланд гардида истодааст. Аз он ҷумла дараҷаи баланд гардии индекси нархҳои рағғани рустанӣ дар соли 2022 нисбат ба соли 2015 индекси нархҳо 108,8 % баланд гардидааст. Маҳсулоти ширӣ бошад 62,4% баланд гардидааст, ки дар дараҷаи сеюм ғаладонагиро мебошад, ки 61,3 %-ро ташкил медиҳад. Маҳсулоти қаннодӣ низ 37,6 % индекси нархҳо баланд буда дар охир ин нишондиҳандаи маҳсулоти ғӯштӣ мебошад, ки 22,9%-ро ташкил медиҳад. Агар аз аввали моҳи январӣ соли 2022 ва таносуби моҳи декабри соли 2022 таҳлил намоем, дар ин маврид 1% индекси нархҳо паст гардидаанд.

Агар дар давоми солҳои нишондодашуда баландгардии индекси нархҳоро бо нишондоди панҷ маҳсулот муқоиса намоем, мебинем, ки бо кадом дараҷа ин нишондиҳандаҳо зиёд ё кам гардида истодааст. Муқоисаи болоравии нархҳоро бо фоиз нишон медиҳем, ки дар умум бошад, индекси нархҳо дар давоми ҳашт сол бо чунин дараҷа баланд гардидааст.

Диаграммаи 1. Дараҷаи баландгардии индекси нархҳо дар давоми ҳашт соли таҳлилгардида доир ба панҷ номгӯи маҳсулоти озуқаворӣ

Сарчашма: Таҳияи муаллиф дар асоси ҷадвали яки ҳамин мақола

Дар ҷадвали зер маълум мегардад, ки аз ҳама нишондоди зиёд дар соли 2022 мебошад, ки индекси нархҳои маҳсулоти озуқаворӣ (аз ҷумла панҷ номгӯи маҳсулот) 54,5% баланд гардидааст. Ин аз он шабоҳат медиҳад, ки дар соли 2023 ин нишондод имконияти боз ҳам зиёд гардидани индекси нархҳо аз эҳтимол ҳолӣ нест.

Сабаби асосии ҳамаи инро бештари коршиносон дар вазъи имрӯзаи Федератсияи Русия ва Украина мебинанд, ки таъминкунондагони асосии

гандум ва бештаре аз маҳсулоти озукаворӣ буданд пешбинӣ менамоянд. Мувофиқи пешгӯйии онҳо, дар соли 2023 аз ин нишондод низ баланд гардидани нархи ин маҳсулот аз эҳтимол ҳолӣ нест. Бо вуҷуди он ки 90%-и орд ва 90% рағған аз Ҷумҳурии Қазоқистон ба кишвари мо ворид мегардад, эҳтимолияти баландгардии нархи гандум аз эҳтимол ҳолӣ нест. Аз сабаби дар соли 2022 бештари таъминкунандаи маҳсулоти ғаладонагӣ ва рағған Ҷумҳурии Қазоқистон гардидааст, имкони танзимкунӣ ва мувозинат нигоҳ доштани нархро низ ҳамин давлат иҷро мекунад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон низ барои дучор нагардидан ба чунин хавфҳо чораандешӣ намуда истодааст. Аммо барои боз ҳам зиёд кардани таъмини пураи амнияти озукавории кишвар мебояд таркиби категорияҳои заминҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дида баромада шаванд, ки то чӣ андоза эҳтимоли истеҳсол кардани маҳсулоти кишоварзиро дорем..

Дар умум, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 14137,9 ҳазор га заминҳои умумиро ташкил медиҳад, ки аз он 3 666,4 ҳазорашро ё ин ки 25,93 дарсадашро истифодаи заминҳои кишоварзӣ ташкил медиҳад. Аз он 660,9 ҳазор ё ин ки 4,6 % заминҳои кишт ва 1,09% ё 154,7 ҳазорашро ниҳолҳои бисёрсола ташкил медиҳад. Аз ҳама бештар яъне 19,9 % ё 2 818,8 ҳазорашро чарогоҳ ва 0,14 % ё 19,8 ҳазорашро заминҳои аз ҳосил бозмонда ташкил медиҳад. Боқимонда 0,12 % ё ин ки 16,2 ҳазор гектари дигар ҳамчун алафзор мавҷуд мебошад. Ин шумора ва фоизи заминҳои кишоварзӣ нисбати тамоми заминҳои умумии кишварамон мебошад.

Акнун аз таҳлили заминҳои кишвар маълум гардид, ки 25,93 дарсадашро заминҳои истифодаи кишоварзӣ ташкил медиҳад. Барои боз ҳам муайян кардани самаранокии заминҳои истифодаи кишоварзӣ таркиби онро дар диаграммаи зер нишон медиҳем.

Диаграммаи 2. Таркиби заминҳои истифодаи кишоварзидошта

Сарчашма: Таҳияи муаллиф дар асоси Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Омили солони Ҷумҳурии Тоҷикистон [3]

Дар диаграммаи ду дида мешавад, ки саҳми зиёдро дар истифодаи заминҳои кишоварзӣ майдонҳои чарогоҳ ташкил медиҳад, тамоми

истифодаи заминҳои кишоварзӣ танҳо 18 дарсадашро барои кишти истифода менамоему 76,88 дарсади онро заминҳои чарогоҳ ташкил медиҳад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо вучуди зиёд будани майдонҳои чарогоҳ арзиши маҳсулоти чорводорӣ баланд буда имконияти ҳосилнокиаш дар солҳои охир кам гардида истодааст.

Барои таъмини пурраи маҳсулоти асосии хӯрокворӣ аз он ҷумла панҷ маҳсулоти асосие, ки дар боло нишон дода гузаштем мебояд чораандешии ҷидди ба роҳ монда шаванд.

Барои таъмини пурраи маҳсулоти ғаладонагӣ дар кишвар на камтар аз 500 ҳазор гектар заминҳои истифодаи кишоварзӣ барои кишти зироатҳои ғалладонагӣ ва лӯбиёгӣ равона сохтан манфиатовар мебошад. Дар соли сипаригашта 394,5 ҳазор гектар майдони кишти ғаладонагиҳо мавҷуд буданд, ки дар гурӯҳи майдонҳои кишти заминҳои лалмӣ низ дозил мегарданд. Ин ҳам бошад, аз ҳисоби кам кардани заминҳои кишти зироатҳои хӯроки чорво ва зиёд накардани боғзорҳо дар заминҳои ҳамвор ба роҳ мондан самараноктар аст. Дар натиҷа, имконияти зиёд кардани заминҳои кишти ғалладонагӣ пайдо кардан имкон дорад. Имконияти дигари зиёд кардани майдонҳои кишти аз ҳисоби заминҳои ниҳолони мева ва буттамевагиҳо, ки дар соли сипаригардида миқдори ин заминҳо 161 ҳазор гектарро ташкил медод. Дар ҳолати зарурӣ метавон дар ин майдонҳо дар ҳосили якум кишти ғаладонагӣ ба роҳ монда шавад.

Зиёд кардани заминҳои обӣ барои кишти зироатҳои ғаладонагиҳо. Бо вучуди мавҷуд будани иқтидори зиёди захираи об дар кишвар ба ҳисоби максималӣ аз 764 ҳазор гектар заминҳои обӣ ташкил медиҳад, ки 20,83 %-и заминҳои умумии истифодаи кишоварзи ва зиёда аз 80 дарсади заминҳои кишоварзиро ташкил медиҳад. Бо вучуди он, ки бештари ин заминҳо тайи якчанд сол ҷӯю захбурҳои он дар шароити на он қадар хуби корӣ фаъолият мекунанд, мебояд дар шароити имрӯз заминҳои обии кишвар зиёд карданро дар мадди аввал гузорем. Дар ин масъала Президенти кишвар низ қайд карданд, ки “имкониятҳо дар самти самаранок истифода бурдани обу замин, баланд бардоштани маданияти заминдорӣ ва ҳосилнокии зироатҳо то ҳол пурра истифода нашудаанд ва чунин вазъ аз роҳбарону масъулин андешидани тадбирҳои иловагиро талаб менамояд. Истифодаи роҳҳои интенсивӣ барои зиёд кардани ғаладонагӣ ва дигар маҳсулоти кишоварзӣ. Дар масъалаи истифодаи роҳҳои интенсивии зироатҳои ғаладонагиҳо мебояд аз таҷрибаҳои давлати Исроил истифода намоем, ки миқдоран замини кишташон нисбат ба майдони кишти кишвари мо камтар мебошад,

истифода намуд.⁴ Дар ҳолати чораандешӣ оид ба ин се масъалаи асосӣ ва ба вучуд омадани хатарҳои эҳтимолию ноамн, гардидани амнияти озукавории кишвар имконияти таъмини аҳолиро бо зироатҳои ғаладонагӣ таъмин карда метавонем.

Доир ба зиёд намудани маҳсулоти ширию гӯштӣ низ имконияти зиёд дар кишвар мавҷуд аст, ки иқтидор ва арзиши онро нигоҳ дошта, дараҷаи таъминнокии маҳсулотҳои гӯштиро (маҳсулоти ширӣ ба ҳар сар аҳоли ба таври 100 дарсад мавҷуд аст аммо арзишаш нисбатан баланд мебошад) таъмин намоем. Ин ҳам бошад, бо роҳи зиёд кардани зироатҳои ширадор дар кишвар ва коркарди он дар саноат мебошад, ки дар ин маврид мо чор мушкилро ҳал менамоем. Якум, истеҳсоли хӯроки ширадор барои чорво ва зиёд гардонидани ҳосилнокии он. Дуюм, зиёд намудани ширдиҳии чорво то 25 дарсади аввалаашон ширдиҳии он зиёд мегардад. Сеюм истеҳсоли қанд ва ташкил гардидани маҳсулоти қанддор дар кишвар. Чорум ин ба вучуд омадани корхонаҳои коркарди маҳсулоти чорво ва дигар корхонаҳои қанодию дигар маҳсулоти ғизоӣ. Чунончи ҳар соле беш аз 165 ҳазор тонна шакар ворид менамоем.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 2467,8 ҳазор чорвои калони шохдор мавҷуд мебошад, ки зиёд аз 50 дарсади онро модаговҳо ташкил медиҳанд. Аз ин лиҳоз, барои таъмин бо шир ва маҳсулоти ширӣ танқисӣ намекашем, аммо мушкил танҳо дар арзиши аслии он мебошад. Барои онки чорво дар як рӯз то 10 литр шир диҳад, на каматар аз 10 воҳиди хӯрок ғизо истеъмол намояд, ки дар ратсиони он ҳатман хӯроки ширадор то 50%-ро ташкил диҳад. Дар шароити имрӯз як воҳиди хӯроки чорво панҷ сомониرو ташкил медиҳад. Акнун тасавур кунед, ки арзиши як литр шири истеҳсолшуда танҳо аз ҳисоби хӯронидан панҷ сомониرو ташкил дод.

Ба ҳамин монанд 6051 ҳазор чорвои майда ташкил медиҳад, ки дар ҳолати куштан ва ба гӯшт додан, арзиши ниҳии онҳо аз 50 сомонӣ зиёд мегардад. Чунки баландгардии арзиши онҳо дар баланд будани арзиши хӯроквории онҳо мебошад. Бояд қайд кард, ки дар кишвар арзиши воҳиди хӯрокаи чорво ба арзиши ғаладонагӣ баробар мебошад. Сабаби асосияш надоштани комплексҳои истеҳсолии хӯроки чорво мебошад. Сабаби дигар самараноки надоштани соҳаи чорво бо усули анъанавӣ нигоҳубин намудани соҳаи чорводорӣ мебошад. Қариб 75 дарсади нигоҳубини чорво

⁴ Дар Исроил 5%-и маҷмуи маҳсулоти дохилияшро соҳаи кишоварзӣ ташкил медиҳад ва дараҷаи таъминокиаш бошад 95 %-ро ташкил медиҳад. Дар бештари ҳолатҳо барои зироатҳои кишоварзӣ камчинию об низ пайдо мегарданд, ки бо истифода аз обмонии катравӣ самаранокии обро таъмин менамоянд. Чунки истифодаи об барои соҳаи кишоварзӣ то 60-72 % таъмин карда метавонаду ҳалос.

дар чарогоҳҳо мегузаранд. Махсусан, ба нодуруст нигоҳубини чорвоён дар деҳотҳо аҳамият дода намешавад.

Барои самаранок гардидани ин соҳа мебояд, ки дар миқдори муайяни заминҳои кишти хуроки чорво кишти зироатҳои ширадеҳи хӯроки чорво ба роҳ монда шавад. Дар соли 2022 танҳо дар майдони 28 ҳазор гектар кишти алафҳо барои силос, ҷуворимакка барои силос ва хӯроки ширадори чорво ва лаблабу кишт гардидааст. Барои боз ҳам бехтар гардидани соҳаи чорводорӣ ва фаровон намудани маҳсулоти гӯштию ширӣ имконияти кишти ин зироатҳоро зиёд намоем ва имконияти коркарди баъзан аз онҳоро барои маҳсулоти иловагӣ (ба монанди меласса, селюлоза, сахароза) дошта метавонем.

Мушкилоти таъмини рағван аз ҳисоби истеҳсоли маҳсулоти ватани дар кишварро низ дар ҳолати ворид нагардиди он бо якҷанд роҳ бартараф карда метавонем.

Ба роҳ мондани кишти зироатҳои чорво дар минтақаҳои кишвар бо роҳҳои ҳавасмандӣ ва назорати мақомотӣ маҳаллӣ ба роҳ монда метавонем. Хубии ин кор дар он аст, ки ин зироатҳо, ба монанди зағир, маҳсар, кунҷид ва дигар навъҳои он дар заминҳои лалмӣ низ ба роҳ мондан имкон дорад. Барои кишти ин набояд заминҳои кишти ғаладонагӣ ва ё дигар майдонҳои кишт ҷудо карда шавад, балки бо роҳи кишти ин зироатҳо дар тоқзорҳои кишвар, махсусан дар заминҳои лалмӣ он (бештари тоқзорҳои кишвар лалмӣ) мебошанд. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 39,1 ҳазор гектар тоқзорҳо ташкил медиҳанд, ки дар мавриди кишт намудани 15 ҳазор гектар чунин зироатҳо имконияти 4 500 тонна рағвани тозаи биологӣ истеҳсол карданро имкон дорем. Инчунин, маҳсулоти иловагӣ ва хӯроки серғизои чорво истеҳсол менамоем. Аз ҳамин лиҳоз, дар Паёми президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон “Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ”, 23.12.2022 Вазорати саноат ва технологияҳои нав вазифадор намуд, ки дар ҳамкорӣ бо соҳибкорону сармоягузoron дар соли 2023 корхонаи рағванбарории шаҳрҳои Душанбе, Бохтар ва Конибодомро тавассути муҷаҳзагардонӣ бо технологияҳои муосир бо иқтидорӣ истеҳсоли солҳои қаблӣ онҳо барқарор созед.

Зиёд намудани рағвангирӣ аз маҳсулоти ширӣ ва ё истеҳсол намудани он дар кишвар. Дар соли 2021 имконияти пурра таъмин намудани аҳолиро бо маҳсулоти ширро ба роҳ мондем. Акнун имконияти коркарди маҳсулоти ширри махсусан истеҳсоли маҳсулоти рағван аз ширро ба роҳ монем, ки дар дунё аз ҳама калориянокии зиёд ва аз ҷиҳати биологӣ рағвани тозаю табобатиро истеҳсол менамоем. Аз он ҷумла тавассути пастеризатсиякунонии шир ва омода намудани рағван аз он самаранок

мегардад. Дар ин маврид мо имконияти кам ворид кардани равшан аз хориҷи кишвар ва ё тамоман ворид накардани онро имкон пайдо мекунем.

Ташкили корхонаҳои хурди истеҳсолии шакар дар минтақаҳои чорвопарвар метавонад кишварро бо маҳсулоти ватанӣ таъмин намояд.

Дар ҳулосаи банди мазкур меҳоме доир ба масъалаи зарурати коҳиш додани вобастагии бозори истеъмолӣ аз маҳсулоти воридотӣ, ки дар Паёми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қайд гардидааст, мебошад ҷамъбаст намоем: «Бо дарназардошти вазъи мураккаби ҷаҳони имрӯза мо минбаъд низ бояд тарзе кор кунем, ки ба ҳар гуна мушкилоти эҳтимоли омода бошем ва нагузорем, ки мардумамон аз норасоии маводи ғизоӣ танқисӣ кашанд» [1, с. 20].

АДАБИЁТ

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурий», Душанбе, 26 январи соли 2021. – Душанбе, 2021, КВД КТН “Шарқи озод”-и Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 47 с.

2. Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Фаъолияти иқтисоди берунаи Ҷумҳурии Тоҷикистон с 90-100.

3. Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Омили солони Ҷумҳурии Тоҷикистон саҳифаи 272-276. Дар умум 413 саҳ.

4. Сомонаи интернетии <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/ru/>.

ТЕКУЩЕЕ СОСТОЯНИЕ ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТОВ И ПОТЕНЦИАЛЬНЫЕ РИСКИ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ПРОДОВОЛЬСТВЕННУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ

РУСТАМЖОНИ САИДУЛЛОИ КУЗРАТЗАДЕ,

заместитель начальника отдела анализа макроэкономических вопросов

734025, Таджикистан, г. Душанбе, ул. Рудаки 89;

тел: (+992) 901-31-38-68; e-mail: caidullozoda1992@mail.ru

Данная статья посвящена изучению продовольственной безопасности страны, в том числе товаров и продуктов, которые могут сильно зависеть от сельского хозяйства. Всем известно, что промышленность страны — это отрасль, которая может зависеть от нее в той мере, в какой это необходимо для деятельности других отраслей. В современных условиях мира изучена возможность возникновения неожиданных рисков, влияющих на продовольственную

безопасность страны. С этой точки зрения должны быть приняты меры для эффективного функционирования этого сектора и обеспечения продовольственной безопасности страны и экономического развития.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, экономическая безопасность, аграрный сектор, продовольственные товары, продовольственная единица, уровень цен, реальная стоимость, импортер.

THE CURRENT STATE OF FOOD AND POTENTIAL RISKS AFFECTING FOOD SECURITY

RUSTAMJON SAIDULLO KUZRATZODA,

Deputy Head of the Department for Analysis of Macroeconomic Issues

734025, Tajikistan, Dushanbe, Rudaki ave. 89;

tel: (+992) 901-31-38-68; e-mail: caidullozoda1992@mail.ru

This article is devoted to the study of the country's food security, including goods and products that may be heavily dependent on agriculture. Everyone knows that the industry of a country is an industry that can depend on it to the extent necessary for the activities of other industries. In modern conditions of the world, the possibility of unexpected risks that affect the food security of the country has been studied. From this point of view, measures must be taken for the effective functioning of this sector and ensuring the country's food security and economic development.

Key words: food security, economic security, agricultural sector, food products, food unit, price level, real value, importer.

УДК: 101.1

ФАЗОИ ИДЕОЛОГӢ ВА МАСЪАЛАҲОИ ТАЪМИНИ СУБОТИ СИЁСӢ

ХИДИРЗОДА МАХФИРАТ УМАР,

доктори илмҳои фалсафа, профессор, узви Комиссияи марказии

интиҳобот ва райъпурсии Ҷумҳурии Тоҷикистон

734025, Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 42;

тел.: (+992) 918-63-97-54; e-mail: makfirat@mail.ru

Мақолаи мазкур ба таҳлили масъалаи фазои идеологӣ ҳамчун омили муҳимми таъмини амният ва суботи ҷомеа бахшида шудааст. Фазои идеологӣ аз диди фалсафию сиёсӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифта, моҳияти мазмунӣ ва сохтори он муайян карда шудааст. Ҳамчунин, нақши захираҳои модӣ, молиявӣ ва инсонӣ дар раванди устуворгардонии фазои идеологӣ асоснок карда шудааст. Дар ин раванд иҷтимоишавии сиёсии шахс ба сифати омили муҳимми тақвиятбахшандаи захираҳои инсонӣ маънидод шуда, моҳияти он маънидод карда шудааст.

***Калидвожаҳо:** фазои идеологӣ, идеология, устувориҳои идеологӣ, захираҳои идеологӣ, василаҳои идеологӣ, иҷтимоишавии сиёсӣ, ҳудудиносии, ватандӯстӣ, муборизаи идеологӣ, бархӯрди идеологӣ, аризии, ғоя, ақида, ғуломгардонии идеологӣ.*

Таҷрибаи сиёсӣ иҷтимоӣ нишон медиҳад, ки меъёру арзишҳои дар як низом дақиқ муттаҳидшуда ва ифодакунандаи мазмуну мақсади муайян, ки дар иҷтимоишавии шахс таъсиргузоранд, дар ташаккули махсусиятҳои мафкуравии ӯ нақши ҳалкунанда дошта метавонанд. Тавассути онҳо раванди шинохти манфиатҳои шахсӣ ва ҷамъиятӣ, эътирофи афзалияти манфиатҳои ҷамъиятӣ, дарк ва шинохти мавқеи шахс дар ҷомеа, ҳувият ва ҳудудиносии миллию давлатӣ сурат мегирад. Ин ҳама имкон медиҳад, ки инсон ҷаҳорҷӯбаи ғайолият ва мавқеъгирии ҷамъиятии худро муайян намояд.

Дар навбати худ маҷмуи танзимшудаи ғоявӣ меъёрӣ ва арзишӣ фазои муайяни идеологиро ташаккул медиҳад. Фазои идеологӣ ин муҳити дорои хусусияти иҷтимоӣ маънавӣ ва равонӣест, ки маҷмуи муайяни арзишу меёр, ақидаю ғояҳо дар он мавҷуд буда, ба зехн ва тафаккури ҷомеа таъсири худро мерасонанд. Олими рус М.М.Бахтин вобаста ба моҳияти мафҳуми зикргардида қайд мекунад: «Фазои идеологӣ «шуури

иҷтимоии коллективи муайянро инъикос менамояд. Он дар маводу аломатҳо, шакл ва категорияҳои гуногун моддӣ кунонида шудааст. Идеология миёнаравест, ки тавассути он шуури шахси алоҳида бо шуури нафарони дигар алоқа пайдо намуда, бо ҳастии умумӣ вобаста мебошад» [1, с.19-20]. Аз ин ҷо хулоса баровардан мумкин аст, ки идеологияҳо қудрати таъсиррасонӣ ва муттаҳид намудани ҷомеаҳоро тавассути ғоя, арзиш ва меъёру қоидаҳои муайян дошта, баҳри ташаккули умумияти устувори одамон таъсиргузор мебошанд.

Муҳаққиқ В.В.Гончаров дар навбати худ фазои идеологиро «ҳамчун шароити махсусе» маънидод мекунад, ки дар он маҷмуи омилҳои идеологӣ мавҷуд буда, таъсири онҳо ҳастӣ ва фаъолияти объектро муайян мекунад. Мазмуни омилҳои идеологиро ғоя, арзиш ва принципҳои фаъолгардонидашудае ташкил медиҳанд, ки барои ба даст овардани мақсади муайяни фаъолият ба объект мусоидат мекунад» [2,с.32]. Воқеан ҳам, дар ин маънӣ идеология ҳамчун василаи ба даст овардани мақсадҳои муайян арзёбӣ шуда, ифодаи ба гурӯҳҳои муайяни иҷтимоӣ вобаста ба манфиаташон тааллуқ доштани онҳо мебошад. Яъне,идеология дар ҳар сурат манфиатҳои муайяни одамонро тавассути арзишу ғояҳои фаъолгардонидашуда ҳимоя мекунад.

Дар асоси гуфтаҳои боло метавон тавзеҳ дод, ки фазои идеологӣ ҳамчун муҳити хосси ба раван ва зехну мафкураи ҷомеа таъсиррасон, неруи сафарбаркунандагӣ ва роҳнамоикунандагӣ дошта, қудрати бузурги низомсозро доро мебошад. Зеро маҳз дар ҳамин муҳит инсон дар шинохти ҳувияти миллӣ (тавассути идеологияи миллӣ), сиёсӣ (тавассути идеологияи сиёсӣ) ва давлатӣ (тавассути идеологияи давлатӣ) муваффақ мешавад.

Таҷрибаи сиёсии давраҳои гуногуни рушди ҷомеа нишон медиҳад, ки заифии фазои идеологӣ, ки дар камтаъсир будани идеологияҳои миллию давлатӣ ва сиёсӣ таҷассуми худро меёбад, боиси пайдоиши бенизомӣ мегардад, зеро ҷомеа дар шинохти масири дурусти инкишоф ва фаъолияти минбаъда ба мушкилӣ мувҷеҳ мешавад. Ин амал боиси роҳ ёфтани ғояҳои гуногуни манфиатдор гашта, бархӯрди мафкуравино ба миён меоварад. Ба ақидаи олими рус Л.В.Солодовник: «Шикасти сохти идеологии ҷомеа боиси номуташаккилӣ ва бефаъолияти соҳаҳои он мегардад, зеро талаботи ҷомеа ба идеология аз тарафи тамоми системаи муносибатҳои ҷамъиятӣ, таълим, тарбия, меъёрҳои ахлоқӣ, афкори ҷамъиятӣ, динӣ, санъат ва қудрати давлат дастгирӣ, ҳавасманд ва танзим карда мешавад. Воситаи асосии муҳофизати давлат дар самти идеологӣ қобилияти ғоявии ҳуди он мебошад» [3, с.14]. Аз ин ҷо хулоса баровардан мумкин аст, ки қобилияти

ғоявии давлат ба сифати неруе баромад мекунад, ки ба мавҷудият ва рушди босуботи он таъсири бевосита дорад.

Мухаққиқон Г.К. Аргучинсев ва Л.В. Старовойтова фазои идеологиро, ки хусусияти интерсубъективӣ дорад, махсус қайд намуда, ҳосияти дучонибаи онро мекушоянд: «Фазои идеологӣ на танҳо ҳаёти ҷомеаро инъикос мекунад, балки воқеияти иҷтимоиро низ месозад, зеро самтҳои арзишӣ модели муайяни тамоюлӣ ва ҳавасмандии дарки ҷаҳону дигаргунсозии онро ташкил дода, дастгирии пешвоён, ҳизбҳо, режимҳои мушаххаси сиёсиро ба вучуд меоранд. Ба ин васила вазифаи қонунӣ гардонидани ҳукмронии сиёсӣ амалӣ мегардад. Контридеология низ ин вазифаро иҷро мекунад, зеро онҳо роҳи ғайриқонунӣ гардонидани элитаи сиёсии ҳукмронро пеш гирифта, ҳуқуқи неруҳои мухолифро ба ҳокимияти давлатӣ қонунӣ мегардонанд. Ҳамин тарик, субъектҳои гуногун, ки маҳсулоти идеологиро эҷод мекунад, як системаи арзишҳоеро ташкил медиҳанд, ки ба ҷомеа интиқол дода мешаванд ва барои амали иҷтимоӣ роҳнамо мегарданд. Ин нишондодҳо одамонро сафарбар, вобастагии ғайриқонунӣ қамъиятии онҳоро муайян ва самти онро дақиқ мекунад»[4,]. Агар аз диди мантиқи маъно ба иқтибоси овардашуда назар кунем, пас муайян мегардад, ки фазои идеологӣ макони бархӯрди идеология ва контридеологияест, ки қонунмандии ҳокимиятро осебпазир гардониди, меҳодад мавқеи ҳукмронро дар зехн ва тафаккури ҷомеа ишғол намояд. Аслан он тавассути бархӯрди арзишу ғояҳои ба ба зид ба вучуд омада, фазои мафкуравино хусусияти ихтилофнок медиҳад.

Ҳамзамон бо ин, қайд кардан зарур аст, ки фазои идеологӣ дорои хусусиятҳои **сохторӣ ва мазмунӣ** мебошад, ки тавассути онҳо шаклгирии он сурат мегарад. Фазои идеологӣ нишонаи қудрати идеологии давлат мебошад, ки ба воситаи истифодаи он имкони таъсиррасонӣ ба муҳити дигар ва фазои фарохтар ба даст оварда мешавад. Вазъи имрӯзаи ҷаҳон нишон медиҳад, ки вобаста ба рушди технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ қудрати идеологӣ ифодаи қудрати давлатҳо низ гашта истодааст. Ҷангҳои идеологӣ ҳамчун қисми таркибии муборизаҳои геополитикӣ шиддати тоза пайдо намуда, бархӯрдҳои идеологӣ аз бархӯрдҳои ҳарбӣ дар фазои шабакавӣ шадидтаранд. Таҳмили арзишу ғояҳо, меъёрҳои рафтор, тарзи зиндагӣ, фарҳанг, эътиқод ва ғайраҳо унсурҳои мебошанд, ки моҳияти набардҳои идеологиро нишон медиҳанд.

Таҳлили сохтори фазои идеологӣ нишон медиҳад, ки **ниҳодҳои иҷтимоӣ, технология ва захираҳо** дар таъмини мавқеи он аҳамияти ҳалкунанда доранд. Оила, ниҳодҳои соҳаи маориф, коллективи меҳнатӣ ва муҳити иҷтимоӣ ба сифати ҷузъҳои сохторие баромад мекунад, ки дар

ташаккули фазои идеологӣ сахми меҳварӣ доранд. Ниҳодҳои зикргардида, ки дар раванди иҷтимоишавии шахс бевосита иштирок меkunанд, дар шаклгирии мафкураи ӯ низ таъсири муҳим доранд. Аз ин рӯ, устувории фазои идеологӣ дар он ҳолат таъмин карда мешавад, ки агар ниҳодҳои зикргардида аз маҷмӯи ягонаи арзишу меъёр ва ғояҳо пуштибонӣ намоянд. Агар дар фаъолияти ниҳодҳои зикргардида тафрикаи афқору мавқеъ дар ин масъала мавҷуд бошад, пас иттиҳоди идеологӣ ғайриимкон аст.

Чузъи дигари **сохторӣ технологияҳо** маҳсуб меёбанд, ки тавассути онҳо ҳадафҳои идеологӣ паҳн карда мешаванд. Технологияҳо дар фазои идеологӣ василаи пуриктидоре мебошанд, ки ҳам бо мақсади қавигардонии фазои идеологӣ ва ҳам бо мақсади экспансияи идеологӣ истифода бурда мешаванд. Дар замони муосир нақши технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ хусусан дар пешбурди тарғибу ташвиқи идеологӣ ба таври бесобиқа боло рафтааст. Дар натиҷа, он ба аслиҳаи пуриқдори экспансияи идеологӣ мубаддал гаштааст. Раванди мазкур тавассути амалиёти иттилоотӣ сурат мегирад. Ба ақидаи Е.П.Чекулаев: «Низоми таъмини иттилоотӣ раванди сиёсӣ мақсади ягона, стратегия ва асосҳои методологии сиёсати давлатиро дар соҳаи расонидани хизматрасониҳои давлатӣ ба аҳоли, ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва иттиҳодияҳоро дар асоси низомӣ ҳамкориҳои иттилоотӣ, таъминоти иттилоотӣ мақомоти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии маҳаллӣ, ҳамкорӣ бо воситаҳои ахбори омма, инчунин, таъсири иттилоотӣ ҳокимияти давлатӣ ба ҷомеа ва шаҳрвандони алоҳида амалӣ менамояд». [5,с.19].

Ҳамчун василаи мафкурасозӣ ҷомеа иттилоот қодир аст хусусият ва суръати равандҳои сиёсиро куллан тағйир диҳад, зеро он дар низомӣ мавҷудаи муносибатҳои иҷтимоӣ вазифаҳои гуногун, аз қабилӣ ҳамгирӣ, роҳнамоӣ ва сафарбарнамоӣ, инчунин, таъмини ягонагии ақидавии ҷомеаро низ иҷро менамояд. Касе наметавонад инкор кунад, ки муҳити иҷтимоӣ дилхоҳ ҷомеа бе иттилооти зарурӣ қодир аст ҳувиат ва ягонагии худро таъмин намояд. Сухан сари таҳкими фазои иттилоотӣ меравад, ки бояд, пеш аз ҳама, ба таъмини амнияти давлатию милли, ҳифзи суботу амният ва тартиботи ҳуқуқӣ нигаронида шуда бошад.

Гуфтан бамаврид аст, ки аз ин васила дар замони муосир гурӯҳ ва ташкилоту равияҳои экстремистӣ террористӣ васеъ истифода бурда, шаҳрвандони ноогоҳро мағзшӯйӣ намуда, онҳоро тавассути моил гардонидан ба ғояҳои худ, ба сафҳои худ ҷалб намуда истодаанд. Хусусияти глобалӣ касб намудани ин мушкилӣ, пеш аз ҳама, вижагиҳои хосси худро дошта, мавҷудияти низомӣ ташаккулёфта, маблағгузориҳои даркорӣ, низомӣ мукаммали таъсиррасонии иттилоотӣ ва психологӣ, ташкили қори

таблиғоти фардӣ, истифодаи васеи воситаҳои техникӣ, дарёфти иттилоот ва истифодаи он барои ҷалби гурӯҳҳои осебпазир мувафаккияти кори гурӯҳҳои террористиро таъмин намуда истодааст.

Ҳар як фард вобаста ба манфиатҳои иҷтимоӣ сиёсии худ метавонад қисмати ба худ зарурии иттилоотро азхуд намуда, дар заминаи онҳо мансубияти сиёсӣ иҷтимоӣ худро муайян намояд. Албатта, худмуайянкунӣ шахсият дар шароити мавҷудияти мавҷи бузургии иттилоотӣ, бахусус транзитӣ, якмаром намегузарад, зеро дар шароити кунунӣ тавассути такмили василаҳои таъсиррасонии иттилоотӣ истифодаи назарфиребии (манипулятсия) сиёсӣ ба чашм мерасад. Дар чунин шароит аз ҳама падидаи хавфнок ин назарфиребии шуури омма мебошад. Таҷриба нишон дода истодааст, ки маҳз татбиқи самараноки технологияҳои назарфиребии сиёсӣ иттилоотӣ ба қувваҳои ифротӣ террористӣ имконият додааст, то ҷаҳони имрӯзаро ба макони ноамнӣ ва таҳдидҳо табдил диҳад.

Таҷрибаи ҷалби шахрвандони кишварҳои гуногун ба муноқишаҳои давлатҳои Сурия ва Ироқ, ҷангидани онҳо дар сафҳои гурӯҳи террористии ба ном “Давлати Исломӣ” яке аз мисолҳои аниқ мебошад. Масалан, директори генералии Котиботи кулли Шурои Аврупо доир ба ҳуқуқи инсон ва волеияти қонун Филипп Буая дар конфронси минтақавӣ Ассотсиатсияи байналмилалӣ додситонҳо 11 ноябри соли 2015 хабар дод, ки “Дар миёни ҷангҷӯёни хоричӣ, ки дар сафҳои террористон дар Сурия ва Ироқ меҷанганд, ҳар ҷаҳорум як нафар қаблан дар Аврупо умр ба сар мебард. Имрӯз дар Сурия ва Ироқ беш аз 25 000 ҷангҷӯ аз беш аз 100 кишвари ҷаҳон меҷанганд ва дар миёни онҳо 6 000 аврупоӣҳо низ ҳастанд. Бисёре аз мардону занон ва ҳатто кӯдакон ба хоҷаҳои хилофи усулҳо ва арзишҳои аврупоӣ хонавода, хона ва дӯстони худро тарк карда, ҳамчун шахид мемиранд ва бархе аз онҳо пас аз бозгашт ба ватан барои давлатҳои худ хатари воқеӣ доранд: онҳо ё ҳамлаҳои террористӣ анҷом медиҳанд, ё одамони дигарро ҷалб мекунанд” [6,]. Вобаста ба гуфтаҳои мазкур, қайд кардан лозим аст, ки маҳз таъсиррасонии идеологии қувваҳои ифротӣ бо истифода аз василаҳои равонӣ иттилоотӣ боиси шиддат гирифтани раванди паҳншавии рафтори ифротгароёна дар ҷомеаҳо гаштааст. Таъсиррасонӣ то ҳаде пурзӯр аст, ки шахсро аз мавқеи сиёсӣ, эътиқодӣ ва инсонӣ худ дур мекунад. Дар натиҷа, даст ба қатлу куштор ва ноамнӣ сохтани фазои ҷомеа мегардад.

Тибқи иттилои расмӣ соли 2015 аз ҷониби эмиссарони ДОИШ тавассути Туркия ва Афғонистон ба кишварҳои Ховари Миёна беш аз 500 нафар мағшӯӣ гардида, равон карда шудаанд (*дар назар шахрвандони*

Тоҷикистон аст – муаллифи мақола) [7]. Амали мазкур дар солҳои минбаъда боз шиддати тоза пайдо намуда, ҷалби муҳоҷирони меҳнатӣ ба ин амалиёт хеле зиёд гашта буд. Ҳамаи ин натиҷаи таъсиррасонии моҳиронаи эмиссарони ин ташкилот буд, ки тавассути мутеъгардонии мафкуравӣ фазои идеологиро осебпазир гардонида буданд.

Имрӯз низ кишварҳо, аз ҷумла кишвари мо, баҳри таҳкими фазои мафкуравии ҷомеа чораҳои зиёдеро амалӣ намуда истодааст. Масъалаи муковимат ба амал ва мафкураи террористию экстремистӣ дар кулли кишварҳои ҷаҳон ба унсури таркибии сиёсати давлатӣ мубаддал гаштааст. Ҷомеаи ҷаҳонӣ василаҳои гуногуни муковимати идеологӣ, иттилоотӣ ва психологиро коркард ва таҳия намуда истодаанд, то тавонанд бар ин зухуроти номатлуб муваффақ шаванд. Дар ин самт яке аз василаҳои таъсиррасон муковимати идеологӣ эътироф шудааст. Бархӯрдҳо дар ин самт бошиддат идома доранд. Шабакаҳои иҷтимоӣ дар фазои маҷозӣ макони бархӯрди ғайри қувваҳои гуногун гаштаанд. Истифодаи дин ва арзишҳои динӣ боиси сиёсигардонии он гашта, дар натиҷа, ба суботи ҷомеаҳо таҳдид эҷод гашта истодааст.

Амалияи ҷамъиятии кишвари мо нишон медиҳад, ки олудасозии мафкураи шахрвандон новобаста ба синну сол сурат мегирад, вале аз ҳама кишри осебпазир дар ин маҷро ҷавонону наврасон мебошанд. Зухуроти номатлубу ғайриқонунӣ, ки дар ин самт вомехӯрад, ташкили таълими ғайрирасмии динӣ мебошад. Бархе аз ходимони дин ва шахсоне, ки худ таълимоти расмии динӣ надоранд, дар маҳалҳо тавассути ташкили таълими ғайрирасмии динӣ мафкураи кӯдакону ҷавононро бо ғояҳои тундгароии динӣ олуда намуда, боиси халадор гардидани фазои идеологӣ ҷомеа гашта буданд. Ҳол он, ки дар Тоҷикистон тибқи муқаррароти санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ таълими ғайрирасмии динӣ манъ мебошад. Чунончи, моддаи 9-уми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд” волидонро уҳдадор намудааст: *“Ҷалби фарзандро барои гирифтани таълим дар таълимгоҳҳои ғайриқонунӣ ё дар назди шахсони алоҳидаи бе иҷозатнома фаъолияткунанда манъ намоянд”*.

Моддаи 7-уми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ” низоми таҳсилоти давлатӣ ва таълими диниро муайян намудааст: «Мутобиқи принципи ҷудо будани таҳсилоти давлатӣ аз иттиҳодияҳои динӣ таълим дар муассисаҳои давлатии таҳсилоти умумӣ хусусияти дунявӣ дошта, дастрас будани навҳо ва зинаҳои гуногуни таҳсилот, новобаста аз муносибат ба дин, таъмин карда мешавад ва давлат:

–бо мақсади пешгирӣ намудани таълими ғайриқонунӣ, тарғиб ва паҳн кардани андешаҳои ифротӣ, барангехтани кинаю адовати динӣ ва хусумати мазҳабӣ низоми таҳсилоти диниро таҳти назорат мегирад; (ҚҚТ аз 02.01.18 с., №1497)

–дар низоми таҳсилоти давлатӣ вазифаи таълим ва тарбияи қўдаконро аз рӯйи интиҳоби динӣ ё атеистии падару модар ё шахсони онҳоро ивазкунанда ба ўҳда намегирад;

–таълими фанҳои диншиносиро, ки хусусияти иттилоотӣ–маърифатӣ дошта, бо анҷом додани ибодат ва расму оинҳои динӣ сурат намегирад, ба барномаҳои таълимии муассисаҳои таълимии давлатӣ дохил карда метавонад» [8].

Муқаррароти зикргардида имкон медиҳад, ки раванди таҳсилоти динӣ ба танзим дароварда шавад. Ҳамзамон он василаи самарабахши таъмини устувории мафкуравӣ дар ҷомеа мебошад. Вобаста ба гуфтаҳои боло қайд намудан зарур аст, ки фаъолият дар самти зикргардида ҳамоҳангӣ ва ҳамкориро тақозо менамояд. Ҳамоҳангии фаъолияти сохторҳои давлатӣ ва ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ дар ин мубориза натиҷаи муваффақонаи онро кафолат дода метавонад, зеро идеологияи ифротгароӣ терроризм, ки ба даҳшатафканӣ ва тарс асос меёбад, мақсади ташаққули руҳияи эътирозӣ дар ҷомеаро дошта, тавассути шахсони аз диди мафкурави ноустувор сафҳои худро пурра мекунанд.

Дар роҳи паст намудани осебпазирии ҷомеаҳо дар рӯбарӯйи таҳдидҳои идеологияи террористӣ экстремистӣ бархе аз олимони пешниҳод менамоянд, ки бо дарназардошти хусусиятҳои ин соҳаи фаъолият, принципҳои зерин метавонанд самаранок бошанд:

- мувофиқати манфиатҳои шахс, ҷомеа ва давлат;
- муносибати бозхитромона ба фарҳангҳо, ақидаҳои идеологӣ, эътиқоди динӣ, анъанаҳои гуногун, ба истиснои онҳое, ки истифодаи зӯроварӣ ё таблиғи онро дар бар мегиранд;
- эътирофи номатлуб будани истифодаи зӯроварии ғайриқонунӣ тибқи ҳама гуна асосҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ ва идеологӣ;
- ҳамкориҳои зичи давлат, ташкилотҳои ҷамъиятӣ, ҳизбҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои динӣ, соҳибкорӣ, васоити ахбори омма;
- истифодаи ҳамаҷонибаи тамоми қувваҳо, воситаҳо, шаклҳо ва усулҳои мавҷуда;
- фаъолнокӣ, пешравӣ [9].

Ҷузъи дигари муҳимми сохтори фазои идеологӣ маҳз **захираҳо** мебошанд. Онҳо захираҳои инсонӣ, моддӣ ва молиявӣ мебошанд, ки барои муваффақона пеш бурдани фаъолият дар самти таъмини бартарияти

идеологӣ дар ҷомеаҳо зарур мебошад. Сатҳи дониш, малака ва маҳорати таъсиррасонӣ, қобилиятҳои сарварӣ, нутқ, маҳорати идоракунии ва дигар хислатҳои шахсӣ барои пешбурди фаъолияти идеологӣ зарур мебошанд. Пеш аз ҳама, бояд шахси тарғибгар худ ба ғоя ва арзишу меъёрҳои тарғиб мекардааш содиқ бошад, вагарна сатҳи таъсиррасонии идеологӣ ба мақсад мувофиқ намешавад.

Ҷомеа ва муносибатҳои иҷтимоии дар он ташаккулифта метавонанд ба замина ва пояҳои гуногуни дорои хусусияти иқтисодию иҷтимоӣ, сиёсӣ таърихӣ ва иҷтимоӣ фарҳангӣ таъя намоянд. Ҳар яки онҳо ба таври маҷмӯӣ барои шаклгирии ҳаёти ҷамъиятӣ таъсиргузор мебошанд. Дар ин раванд зикри хусусияти низомсоз ва инсонсозии онҳо муҳим мебошад, зеро муҳити иҷтимоӣ фазоест, ки дар он ҷаҳонбинӣ, манфиат ва мавқеи ҷамъиятии шахс ташаккул меёбад. Дар ин самт нақши роҳнамоикунандагиро ниҳодҳои иҷтимоишавӣ мебозанд. Ҳар кадоми онҳо дар доираи нақш ва вазифаҳои дар раванди зикргардида ба онҳо ҷудогардида амал намуда, баҳри муваффақона ба ҷомеа ворид шудани шахс тавассути азхудкунии қоида ва меъёрҳои эътирофшуда, арзишҳо, ғояҳо ва суннатҳои ҷойдошта фаъолият мекунад. Ба ақидаи бархе аз олимони самаранокӣ иҷтимоишавӣ меъёрҳои муайянро соҳиб аст: “Самаранокӣ иҷтимоишавӣ аз рӯйи се нишондиҳандаи муҳим муайян карда мешавад:

- инсон ба инсонӣ дигар ҷуноне, ки ба худ муносибат менамояд, муносибат мекунад;

- инсон мавҷудияти меъёрҳоро дар муносибатҳои байни одамон эътироф мекунад;

- ҳадди зарурии танҳой ва вобастагии нисбӣ аз дигар одамонро эътироф менамояд ё худ эътироф мекунад, ки байни нишондиҳандаҳои «танҳой» ва «вобастагӣ» тавозуни муайян мавҷуд аст.

Ба таври умум, иҷтимоишавӣ ин қобилияти инсон вобаста ба зиндагӣ карда тавоништан дар фазои меъёрҳои иҷтимоии муосир дар низомии «Ман ва дигарон» мебошад» [10]. Аз ин ҷо хулоса баровардан мумкин аст, ки сатҳи азхудкунии ин талабот ва меъёрҳо рафтори минбаъдаи шахсро дар ҷомеа ба танзим дароварда, имкон медиҳад, ки муносибатҳои мавҷудаи иҷтимоӣ дар доираи арзишу меъёрҳои муайян танзим карда шаванд. Мавҷудияти низомии муайян дар муносибатҳои иҷтимоӣ байни одамон, гурӯҳҳои иҷтимоӣ ва қишрҳои гуногун қафилӣ рушди босуботи ҷомеа шуда метавонад.

Олими рус С.В.Куншиков раванди иҷтимоишавиро ҳамчун интерпеллятсияи идеологӣ маънидод мекунад. Ӯ қайд мекунад:

«Интерпеллятсияи идеологӣ раванди иҷтимоишавии сиёсии аввалия, ташаккули субъектҳои иҷтимоиро инъикос менамояд, ки бидуни онҳо раванди сиёсӣ номумкин аст. Дар ин маънӣ он асоси раванди сиёсиро ифода мекунад» [11,с.10]. Ҳамзамон бо ин, иҷтимоишавӣ раванди мутобиқшавиро суръат бахшида, баҳри ташаккули мавқеи дурусти шахрвандӣ мусоидат мекунад.

Дар робита ба ин, қайд кардан зарур аст, ки нақши зиёиён дар таҳкими фазои идеологии ҷомеа муҳим мебошад. Маҳз ҳамин қишри огоҳи ҷомеа қудрати ташаккули фазои мусоиди идеологиро доранд. Дар мулоқоти худ бо зиёиёни кишвар соли 2020 Президенти мамлакат, Пешвои муаззами миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо дарки ин маънӣ қайд намуданд: *«Мо бовар дорем, ки олимону зиёиёни эҷодкор ва аҳли маорифу фарҳанг ба Ватану давлати ҳеш садоқати бепоён доранд, дар ҳифзи дастовардҳои истиқлолият, рамзҳои давлатӣ ва муқаддасоти миллий талош менамоянд, ба арзишҳои бузурги миллий ва умумиинсонӣ арҷ мегузоранд, хотираи таърихӣ халқро пос медоранд, ки ин ҳама бузургтарин сифатҳои зиёи асил мебошад. Мо бояд ба тақдири халқу давлат, гузаштаву имрӯза ва ояндаи пурифтихори Тоҷикистони маҳбӯб бетараф набоем. Бетарафӣ худ нишонаи марғ аст. Аз ин рӯ, мо бояд ҳамеша зираку ҳушёр бошем, асолати давлатдори миллиро ҳифз намоем, амнияти давлат ва ҷомеа, сулҳу субот ва ваҳдати миллиро ҳамчун пояи устувории давлати озоду соҳибхитиярамон эҳтиёт ва ҳифз кунем. Фаромӯш набояд кард, ки як сабаби сар задани ҷанги шахрвандӣ худро бетараф эълон кардани зиёиён буд»* [12,].

Дигар ин, ки дар баробари захираҳои инсонӣ фаъолият дар самти устуворгардонии фазои идеологӣ истифодаи воситаҳои зарурии молиявиро тақозо менамоянд. Ҳар амале, ки тавассути истифодаи василаҳои гуногун, хоҳ воситаҳои ахбори анъанавӣ ё василаҳои шабакавӣ гузаронида мешаванд, албатта сарфи маблағҳои муайянро тақозо менамояд. Аз ин рӯ, нақши василаҳои молиявӣ дар самаранокӣ фаъолияти идеологӣ ва устуворгардонии фазои идеологӣ калон мебошад.

Ҳамин тариқ, дар заминаи таҳлили ҷанбаҳои гуногуни назариявӣ амалии масъала муайян гардид, ки фазои идеологӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ ҷанбаҳои зиёди осебпазир дошта, кавигардонии он яке аз паҳлуҳои муҳими таъмини суботу пешрафт ва амнияти ҷомеа мебошад. Масъалаи мазкур дар замони муосир муҳимияти хос касб намудааст. Рушди технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ, коркарди технологияҳои нави сиёсӣ, даҳолати рӯйросту пӯшида ба корҳои дохилии давлатҳо, эҳтиром накардани истиқлолу озодии кишварҳо, бухрони ҳукуки

байналмилалӣ ва дигар омилҳое, ки дар замони муосир амнияти байналмилалиро ҳалалдор намудаанд. Дар ин масир аз идеологияҳо ҳамчун василаи рӯйиристии мубориза истифода бурда мешавад. Аз ин рӯ, зарур аст, ки ин омил дар раванди набардҳои сиёсӣ ба инобат гирифта шавад, зеро муваффақият насиби онест, ки метавонад ғоя ва арзишҳои худро бартариятнок нишон дода, бо ҳамин роҳ ҳарифи худро ғуломи мафкуравӣ мегардонад.

Вобаста ба ин, тақозо мегардад, ки василаҳои пуриктидори иттилоотӣ фарҳангӣ коркард ва татбиқ карда шаванд, то ин ки тавассути онҳо арзишҳои миллию фарҳангӣ, ғояҳои баланди сиёсии тақвиятбахшандаи ягонагӣ, ваҳдат ва суботу амният ҳарчи бештар тарғиб гашта, эҳсоси ватандӯстӣ дар зехни ҳар як шаҳрванд ҷой гирад. Муқовимати идеологии самаранок ҳам фақат ҳамон вақт амалӣ мешавад, ки агар ғояҳои зикргардида ҳамчун захираҳои идеологӣ баромад намуда, тавассути механизмҳои зарурӣ устувории мафкуравии шахсро таъмин намоянд.

АДАБИЁТ

1. Медведев П. Н. (Бахтин М. М.) Формальный метод в литературоведении / коммент. В. Л. Махлина.[Текст] / П.Н. Медведев. (М.М.Бахтин) – М.: Лабиринт, 1993.-С.19-20.
2. Гончаров В.В. Роль государственной идеологии в централизации власти в России: исторический опыт и современное состояние.[Текст] / В.В.Гончаров // История государства и права - 2010. № 4. С. 31-36
3. Солодовник Л.В. Идеологическая безопасность российского общества в контексте трансформационных вызовов современности//Автореф.дис.доктора философских наук/Солодовник Л. В. [Текст]-Ростов-на-Дону, 2012.- 55 с.
4. Аргучинцев Г. К., Старовойтова Л. В.Идеологические аспекты политического пространства [Электронный ресурс] Режим доступа: / <https://elib.bsu.by/bitstream/> (дата обращения: 24.01.23)
5. Чекулаев Е.П. Механизм и технологии информационного обеспечения современного российского политического процесса// Автореф.дисс.к.п.н.[Текст]/ Е.П.Чекулаев - Нижний Новгород, 2001. – 24с.
6. Террористическая идеология: сущность и проблемы противодействия [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://tksu.ru/> (дата обращения: 24.01.23).
7. Около 522 граждан Таджикистана воюют в Сирии и Ираке на стороне «Исламского государства»,// МВД РТ. 27 июля 2015.[Электронный

ресурс] Режим доступа: //URL.<http://www.ca-portal.ru>. (дата обращения: 27.01.23)

8. Қонуни ҚТ «Дар бораи озодии виҷдон ва иттиҳодияҳои динӣ» (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2009, №3, мод. 82; с. 2011, №6, мод. 450; Қонуни ҚТ аз 02.01.2018 с., №1497).

9. Террористическая идеология: сущность и проблемы противодействия [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://tksu.ru/>

10. Суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар вохӯрӣ бо олимони кишвар [Манбаи электронӣ] <http://prezident.tj/node/22643> (санаи муроҷиат: 30.01.23)

11. Куньшиков С.В. Идеология в структуре политического процесса: сущность и динамика функционирования // Автореф. дис. докт. полит. наук. [Текст] / С.В. Куньшиков - Екатеринбург, 2006. - 55с.

12. Суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар вохӯрӣ бо олимони кишвар [Манбаи электронӣ] <http://prezident.tj/node/22643> (санаи муроҷиат: 30.01.23)

ИДЕОЛОГИЧЕСКОЕ ПРОСТРАНСТВО И ВОПРОСЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СТАБИЛЬНОСТИ

ХИДИРЗОДА МАХФИРАТ УМАР,

доктор философских наук, профессор, член Центральной комиссии по
выборам и референдумам Республики Таджикистан
734025, Таджикистан, г. Душанбе, проспект Рудаки 42;
тел.: (+992) 918-63-97-54; e-mail: makfirat@mail.ru

Данная статья посвящена анализу вопроса идеологического пространства как важного фактора обеспечения безопасности и стабильности общества. Изучено идеологическое пространство с философско-политической точки зрения, определено его содержание и структурная сущность. Также обосновывается роль материальных, финансовых и человеческих ресурсов в процессе укрепления идеологического пространства. В этом процессе политическая социализация человека трактуется как важный фактор обеспечения устойчивости человеческих ресурсов, раскрывается ее сущность.

Ключевые слова: идеологическое пространство, идеология, идеологическая устойчивость, идеологические ресурсы, идеологические ресурсы, политическая социализация, самосознание, патриотизм,

идеологическая борьба, идеологическое противостояние, гордыня, идея, мнение, идеологическое закабаление.

IDEOLOGICAL SPACE AND ISSUES OF ENSURING POLITICAL STABILITY

KHIDIRZODA MAKHFIRAT UMAR,

doctor of Philosophy, Professor, Member of the Central Commission for
Elections and Referenda Republic of Tajikistan
734025, Tajikistan, Dushanbe, Rudaki. ave. 42;
tel.: (+992) 918-63-97-54; e-mail: makfirat@mail.ru

This article is devoted to the analysis of the issue of ideological space as an important factor in ensuring the security and stability of society. The ideological space has been studied from a philosophical and political point of view, its content and structural essence have been determined. The role of material, financial and human resources in the process of strengthening the ideological space is also substantiated. In this process, the political socialization of a person is interpreted as an important factor in ensuring the sustainability of human resources, and its essence is revealed.

Keywords: *ideological space, ideology, ideological stability, ideological resources, ideological resources, political socialization, self-awareness, patriotism, ideological struggle, ideological confrontation, pride, idea, opinion, ideological enslavement.*

К СВЕДЕНИЮ АВТОРОВ

В Вестнике Центра стратегических исследований при Президенте Республики Таджикистан «Международные отношения и безопасность» печатаются статьи в области политологии, экономики и социологии, которые являются результатами научно-исследовательских работ Центра стратегических исследований при Президенте Республики Таджикистан и других организаций. Редколлегия журнала обращает внимание авторов на необходимость при направлении статьи в редколлегию строго соблюдать следующие правила:

1. Статьи принимаются по рекомендации главного редактора Вестника или его заместителей.

2. Текст статьи представляется редакционной коллегии в виде файла на съемном диске и бумажном носителе и должен быть подготовлен в текстовом редакторе MS Word, шрифт Times New Roman 12 пт для статей на русском и таджикском языках. Для компьютеров с Windows XP и любой версией MS Office необходимо использовать клавиатурный редактор Keypman. Интервал между строками – 1,15. Все листы рукописи должны быть пронумерованы.

3. Размер статьи не должен превышать 10 стр. компьютерного текста, включая текст, таблицы, список литературы (не более 15 источников), рисунки, число которых не должно превышать 6.

4. Рисунки, диаграммы и фотографии прилагаются отдельно в формате той программы, в которой они выполнены. Диаграммы в формате Excel, рисунки и фотографии в формате JPEG.

Оформление статьи:

1. Титульная страница статьи должна содержать: УДК, Ф.И.О. автора(ов) (полностью), ученая степень и (или) звание, должность, название учреждения(ий), в котором выполнена представленная статья, адреса (почтовый и электронный), номера телефонов, полное название специальности.

2. Сокращение слов, имен, названий не допускается, за исключением общепринятых сокращений мер, физических, химических и математических величин, терминов и т.д.

3. Ссылки на цитируемую литературу даются в тексте статьи в квадратных скобках, например: [1], [1, 3–5]. Список литературы приводится общим списком (под заголовком «Литература») в порядке упоминания в тексте и оформляется следующим образом:

Для книг: фамилия и инициалы автора, полное название книги, том или выпуск, место издания, издательство, год издания, номер страницы или общее количество страниц. Для периодических изданий: фамилия и инициалы автора, название статьи, название издания, год и номер издания, номер страницы или первая и последняя страницы статьи.

Например:

1. Махмадов А.Н., Асадуллаев И.К. Национальный интерес Таджикистана. (Методическое руководство). – Душанбе: Авесто, 2009. – С.8.

2. Френсис Фукуяма. Неясность национального интереса// Независимая газета. 1992, 16 октября. -С.3-5.

К статье прилагается резюме на русском, английском и таджикском языках (не менее 5 строк) и ключевые слова (3–10).

Редколлегия оставляет за собой право производить сокращения и редакционные изменения рукописей, рекомендовать статьи к депонированию.

Рукописи, не отвечающие настоящим правилам, редколлегией не принимаются.

Текст присылаемой рукописи является окончательным, должен быть тщательно подготовлен, выверен, без исправлений и подписан автором(ами). Подробную инструкцию по оформлению статей можно скачать на сайте ЦСИ (www.mts.tj) на главной странице в разделе МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И БЕЗОПАСНОСТЬ.

Примечание: Позиции авторов и редакционной коллегии могут не совпадать. За правильное использование источников, фактов и цифр ответственность несут авторы.

Адрес редакции: 734025, г. Душанбе, проспект Рудаки, 89,
тел.: (+992 37) 221-11-00; (+992 37) 221-16-36
Факс: (+992 37) 221-11-00
E-mail: info@mts.tj

Ба матбаа 14.04.2023 тахвил гардид. Чопаш 26.04.2023
ба имзо расид. Коғази офсет. Андозаи 70x100 1/8.
Ќузьи чопии шартӣ 21,5. Адади нашр 100 нусха.
Супориши № 09/23. Нархаш шартномавӣ.

Маҷалла дар чопхонаи ҚДММ «Аржанг» ба табъ расидааст.
ш. Душанбе, кӯчаи С. Шерозӣ – 21